

Opinnäytetyö (YAMK)

Sosiaali-ala

YSOTEK17

2020

Anna-Kaisa Lehtonen

**”KIROILU PITÄIS SALLII, JOS TULEE KIPU
VARPAASEEN”**

- Lastensuojelun sijaishuollon hyvän kohtelun suunnitelma

OPINNÄYTETYÖ (YAMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaaliala

Joulukuu 2020 | 74 sivua, 53 liitesivua

Anna-Kaisa Lehtonen

” KIROILU PITÄIS SALLII, JOS TULEE KIPU VARPAASEEN ”

- lastensuojelun sijaishuollon hyvän kohtelun suunnitelma

Vuoden 2020 alussa uudistettu lastensuojelulaki edellytti, että kaikissa lastensuojelun sijaishuollon yksiköissä laaditaan omavalvonnan liitteeksi hyvän kohtelun suunnitelma. Suunnitelma tulee laatia yhdessä sijaishuollon yksikössä asuvien lasten kanssa. Lakiuudistus antoi hyvän kohtelun suunnitelman sisällölle ohjeet, mutta suunnitelman muoto, kieliasu ja toteutus olivat jokaisen laatijan vapaasti valittavissa. Tässä opinnäytetyössä keskityin laatimaan suunnitelman kirjoitettuna suoraan lukijalle selkeällä kielellä sekä yksiköiden lasten tuottamilla kuvilla ja teksteillä.

Pikku Tuulensuoja ja Tuulensuoja ovat molemmat 14-paikkaisia sijaishuollon erityisyksikköjä. Asukkaat yksiköissä ovat 13–17-vuotiaita huostaanotettuja lapsia, joilla on erilaisia haasteita ja vaikeuksia elämässään. Hyvän kohtelun suunnitelmat laadittiin yhdessä projektista innostuneiden yksikössä asuvien lasten ja heidän ohjaajiensa kanssa ryhmähaastatteluina. Lapset keskustelivat aiheista innokkaasti sekä toivat mielipiteitään esiin kattavasti. Yllättävää oli, kuinka lapset olivat yksimielisiä kotiintuloaikojen tarpeellisuudesta ja turvallisuuden tärkeydestä. Lasten mielipiteet hyvästä kohtelusta keskittyivät turvallisuutta ja yksilöllisyyttä vahvistaviin asioihin.

Hyvän kohtelun suunnitelman tavoitteena oli myös saada yksiköiden ohjaajat ottamaan suunnitelma aktiiviseksi työmenetelmäksi omaohjaajatyöskentelyyn. Suunnitelman pohjalta on hyvä rakentaa työskentelyä lapsen kanssa koskien lapsen arkeen ja elämään liittyviä asioita. Henkilöstön osalta suunnitelman käyttö työmenetelmänä on jäänyt vähälle. Kaikki yksiköiden ohjaajat kertoivat pitävänsä suunnitelmaa tärkeänä, mutta noin kolmannes heistä ei ollut lukenut suunnitelmaan vielä lokakuussa 2020. Tarkoituksena on jatkaa työmenetelmän kehittämistä sekä käyttöönottoa vielä vuoden 2020 aikana.

Laadittu suunnitelma lähetettiin yksiköissä asuvien lasten sosiaalityöntekijöille sekä sijaintikuntien sosiaalitoimille. Yksiköissä laadittu suunnitelma on yleisissä tiloissa vapaasti kaikkien luettavissa.

Opinnäytetyön ohjasi Anssi Lähde.

ASIASANAT:

lastensuojelun sijaishuolto, itsemääräämisoikeus, osallisuus, ammatillisuus, hyvä kohtelu ja hyvä kasvu

MASTER'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Masters degree in Social completed

2020 | number of pages 74 number of pages in appendices 53

Anna-Kaisa Lehtonen

“BAD LANGUAGE SHOULD BE ALLOWED, IF YOU HAVE PAIN IN YOUR TOE

- The good treatment plan in child welfare services foster care

The reform of child welfare legislation in the beginning of 2020 required all foster care units in child welfare services to have a plan for good treatment to supplement in-house controls. The plan needs to be formulated together with the children living in the foster care unit. The legislative reform provided content guidelines for the good treatment plan, but the format, language and execution of the plan may be freely decided by each author. This thesis focuses on formulating a plan in plain language and accompanied by text and picture provided by the children living in the different units.

Pikku Tuulensuoja and Tuulensuoja are both special foster care units with housing for 14 clients in each unit. The residents are children between the ages of 13 and 17 taken into care. The children have varying challenges and difficulties in their lives. The good treatment plans were drawn up in group interviews together with children living in the units who were enthusiastic about the project, and their instructors. The children were eager to discuss the topics and brought forward their opinions extensively. Surprisingly, the children agreed on the importance of curfews and safety. The children's opinions on good treatment focused on matters that reinforce feelings of safety and individuality.

The goal of a good treatment plan was to also encourage the instructors in the units to incorporate the plan as an active working method of personal instruction. The plan is a good starting point to build on when working on issues regarding daily life and life in general. The personnel have made less use of the plan as a working method. All the instructors in the units said they though the plan was important, but roughly one third of them had not read the full plan as of October 2020. The goal is to continue developing the working method and implementation during the rest of 2020.

The plan that was formulated was sent to the social workers in charge of the children living in the foster care units and to the social services offices in the respective municipalities. The plan is freely accessible for reading in the units' common areas.

Director of the thesis: Anssi Lähde

KEYWORDS:

institutional foster care, autonomy, participation, professionalism, good care, good treatment

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	7
2 TOIMINTAYMPÄRISTÖ	9
2.1 Lastensuojelun sijaishuolto ja Familiar	9
2.2 Pikku Tuulensuoja ja Tuulensuoja	12
2.3 Veikkarin erityislastenkoti	15
3 KEHITTÄMISPROJEKTIN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	16
3.1 Osallisuus ja sijaishuolto	17
3.2 Itsemääräämisoikeus ja sijaishuolto	20
3.3 Ammatillinen osaaminen ja vuorovaikutus	27
3.3.1 Ammatillinen osaaminen	28
3.3.2 Ammatillisuuden vahvistaminen Familiarissa	31
3.3.3 Vuorovaikutuksessa sijaishuollon yksikössä	32
3.3.4 Omaohjaajuus	37
3.4 Omavalvonta ja hyvän kohtelun suunnitelma	39
3.4.1 Omavalvonta	39
3.4.2 Hyvä hoito ja hyvä kohtelu	42
3.4.3 Lastensuojelun laatusuositus ja hyvä kasvu	42
4 KEHITTÄMISPROJEKTIN TOTEUTUMINEN	46
4.1 Kehittämistehtävä	46
4.2 Kehittämiprojektin tausta ja tavoitteet	46
4.3 Kehittämiprojektissa käytetyt menetelmät	49
4.4 Kehittämiprojektin toteuttaminen	52
5 KEHITTÄMISPROJEKTIN TULOKSET	55
5.1 Kehittämiprojektin tulokset	55
5.1.1 Hyvän kohtelun suunnitelma	55
5.1.2 Hyvän kohtelun suunnitelmasta arjen työmenetelmä omaohjaajatyöskentelyyn	59
5.2 Kehittämiprojektin vaikuttavuus	60

6 YHTEENVETO, JOHTOPÄÄTÖKSET JA ARVIOINTI	64
6.1 Yhteenvetoa	64
6.2 Kehittämiprojetin eettisyys ja luotettavuus	65
6.3 Kehittämiprojektin jatkaminen	66

LÄHTEET	69
----------------	-----------

LIITTEET

Liite 1. Hyvän kohtelun suunnitelma Pikku Tuulensuoja ja Tuulensuoja	
Liite 2. Sisällöt hyvän kohtelun suunnitelman laatimisen tapaamisiin	
Liite 3. Kysely ohjaajille	

KUVAT

Kuva 1. Familiarin yksiköt ja palvelut Suomessa	11
---	----

KUVIOT

Kuvio 1. Familiar Oy organisaatorakenne kevät 2020	12
Kuvio 2. Familiar Oy organisaatorakenne Varsinais-Suomen laitoshoido	15
Kuvio 3. Teoreettiset lähtökohdat	16
Kuvio 4. Osallisuuden rakentuminen	19
Kuvio 5.. Tiedon yhdistyminen kokonaisuudeksi	30
Kuvio 6. Reflektiivinen ammatillisuus	32
Kuvio 7. Kehittämisosessin eri tehtävät	47
Kuvio 8. Bikva-malli	51
Kuvio 9. Kehittämisosessin kuvaus	53

TAULUKOT

Taulukko 1. Kysely ohjaajille hyvän kohtelun suunnitelmasta. (Liite 3)

62

1 JOHDANTO

Kehittämisprojektin ideana ja tarkoituksena on vastata vuoden 2020 alussa voimaan tulleisiin lastensuojelulain muutoksiin. Varsinaiseksi kehittämisprojektin kohteeksi muotoutui laissa ensimmäisen kerran esiintyvä hyvän kohtelun suunnitelma. Hyvän kohtelun suunnitelman laatimisesta tuli vuoden 2020 alussa lakisääteistä. Hyvän kohtelun suunnitelma määriteltiin yhdessä sijaishuollossa asuvien lasten kanssa tehtäväksi ja yksikön omavalvontasuunnitelmaan lisättäväksi. Suunnitelman muoto, pituus ja toteutus ovat vapaaehtoisia. Suunnitelman sisällön suhteen laki antoi raamit mitä suunnitelman tulee pitää sisällään.

Kehittämisprojekti toteutettiin Familiar Oy:n Varsinais-Suomen kahdessa erityislastenkodissa, Maskussa ja Halikossa. Näissä erityislastenkodeissa, Pikku Tuulensuojassa sekä Tuulensuojassa, asuu yhteensä 28 huostaanotettua lasta. Yksiköissä asuvat lapset ovat 13–17-vuotiaita, joilla on elämässään haasteita ja ongelmia koulunkäynnissä, sosiaalisissa suhteissa, rajatonta käytöstä, mielenterveyden ongelmia tai muita haasteita, joiden vuoksi he ovat sijoitettuna lastensuojelun sijaishuoltoon.

Pikku Tuulensuojan sekä Tuulensuojan tuottamat palvelut pohjaavat lastensuojelulakiin. Lain mukaan lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun tulee tukea lapsen vanhempia/huoltajia lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lapsen etu on aina etusijalla lastensuojelua toteutettaessa. (Lastensuojelulaki 417 / 2007, 4§.)

Lastensuojelulaki uudistui vuoden 2020 alussa. Lain muutoksilla haluttiin vahvistaa ja varmistaa lapsen oikeutta hyvään hoitoon ja kasvatukseen sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeelliseen valvontaan ja huolenpitoon. Muutokset sisältävät tarkennuksia rajoitusten käyttöön ja niiden käytön edellytyksille. Hyvän kohtelun suunnitelma mainitaan laissa. Hyvän kohtelun suunnitelman käytöllä ja toteutuksella pyritään saamaan aikaan tilanne, jossa rajoitustoimenpiteiden määrä laskee. Lain muutokset luovat tehokkaampaa valvontaa sekä vahvistavat sijoitetun lapsen ja hänen huoltajansa oikeusturvaa. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2019b.)

Kehittämisprojektin laatiminen yhdessä lasten kanssa hyvästä kohtelusta Pikku Tuulensuojassa/Tuulensuojassa antoi mahdollisuuden lasten osallisuuden korostamiseen. Osallisuus on osa ihmisenä toimimista. Osallisuus on kuulluksi tulemistä omaa itseä ja

omia elinolosuhteita koskevissa päätöksissä. Osallisuus on aktiivista jäsenyyttä omassa yhteisössä, mielipiteen ilmaisua ja oman näkökulman näkyvyyttä päätöksentekoa perustellessa. Osallisuus on subjektina toimimista ja sitoutumista (Nurmi 2011, 6). Osallisuuden lisäksi projektin aikana pohdittiin itsemääräämisoikeuden toteutumista ja sen toteutumisen mahdollisuuksia ja muotoja. Lasten osallisuus tällaisessa koko yksikön toimintaa koskevan dokumentin luomisessa on uutta. Lasten osallisuus sai konkreettisen tuoksen, jossa heidän äänensä pääsee esille lastensuojelun sijaishuollossa.

Kehittämiprojektin tavoitteena oli hyvän kohtelun suunnitelman laatimisen lisäksi tuottaa suunnitelmasta työkalu yksiköiden ohjaajien toteuttamaan omaohjaajatyöhän. Hyvän kohtelun suunnitelman tavoitteena on toimia keskustelun pohjana lasten kanssa siitä, mitä on hyvä kohtelu, miten toimimme yhdessä, mitä tarkoittaa toisen henkilön kunnioittaminen jne. Tässä raportissa kuvaan aluksi kehittämiprojektiin vaikuttavia teoreettisia lähtökohtia, avaan itse projektia, kuinka kehittämiprojekti toteutettiin yhdessä lasten ja heidän kanssaan työskentelevien aikuisten kanssa ja millaisten menetelmien avulla. Lopuksi kuvaan millaisiin tuloksiin projektilla pääsimme, mitä lapset ajattelivat ja mitkä olivat heidän näkemyksensä projektin tuoksen sisältöön, onnistuimmeko työväliseen toteuttamisessa ja työväliseen käyttöönotossa arjen työssä. Kehittämisoraportin liitteeksi olen liittänyt Pikku Tuulensuojan sekä Tuulensuojan hyvän kohtelun valmiit suunnitelmat.

Hyvän kohtelun suunnitelman laatimisessa käytettiin laadittiin toimintatutkimuksen kehittämismenetelmänä toimintatutkimusta ja soveltuvien osin Bikva-arviointimallia. Toimintatutkimus pyrkii muutokseen. Toimijoina muutoksessa ovat henkilöt, jotka etsivät yhdessä ratkaisua ja sitoutuvat muutoksen tuomaan tilanteeseen. Toimintatutkimuksella pyritään ratkaisemaan käytännön tilanteita yhdessä toimimalla. (Kananen 2014,11.) Bikva-arviointimallissa on asiakkaiden osallisuus tärkeää. Krogstrupin (2004, 9–10) mukaan asiakkaiden mukaan ottaminen arviointiin luo yhteyden asiakkaiden ongelmien ymmärtämiseen ja julkisen puuttumisen välille.

2 TOIMINTAYMPÄRISTÖ

2.1 Lastensuojelun sijaishuolto ja Familiar

Sijaishuollolla lastensuojelussa tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella lapsen ollessa huostaanotettu, kiireellisesti sijoitettu tai hallinto-oikeuden väliaikais määräyksellä sijoitettu. Sijaishuollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kasvu ja kehitys. Sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, sijaishuoltona lastenkodissa, koulukodissa tai muussa lastensuojelulaitoksessa. Sijaishuollon järjestämisvastuu on lapsen kotikunnalla, joka vastaa myös kustannuksista. (STM 2020c.)

Lapsi voidaan huostaanottaa tai sijoittaa kiireellisesti tilanteessa, jossa kasvuolot tai lapsi itse vaarantavat vakavasti lapsen kasvua ja kehitystä. Ennen huostaanottoa lapselle on tarjottava avohuollon palveluita tukitoimiksi. Jos avohuollon tukitoimet eivät ole riittäviä lapsen tilanteen korjaamiseksi, voidaan lapsi huostaanottaa. Huostaanottoa toteutettaessa tulee aina arvioida huostaanoton olevan lapsen edun mukaista. Ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle on selvitettävä lapselle läheisten henkilöiden mahdollisuudet ottaa lapsi luokseen asumaan tai tukea lasta muulla tavoin. (STM 2020c.)

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen teettämän selvityksen mukaan kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia oli vuonna 2019 noin 19000. Määrä on yli kaksinkertainen verrattuna vuoteen 1991, jolloin kodin ulkopuolelle sijoitettiin noin 9000 lasta. Kodin ulkopuolelle sijoituksista kasvoivat eniten vuonna 2020 julkaistun THL:n lastensuojelu 2019-tilaston mukaan kiireelliset sijoitukset. Kiireelliset sijoitukset nousivat 4 prosenttia verrattuna vuoteen 2018. Vuonna 2018 kiireellisten sijoitukset kasvoivat 6,9 prosenttia verrattuna vuoteen 2017. Huostaanotettujen ja kiireellisesti sijoitettujen lasten määrä kasvaa edelleen vuosittain. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2020b.)

Lastensuojelun järjestämisvastuu on lapsen kotikunnalla. Kunta voi tuottaa tarvitsemansa lastensuojelun palvelut itse, yhteistyössä toisten kuntien kanssa jäsenenä kuntayhtymässä tai säätiössä, hankkimalla palveluja valtiolta tai yksityisiltä palveluntuottajilta. (Sosiaalihuoltolaki 1301 / 2014.)

Familiar on suurin yksityinen lastensuojelupalvelujen tuottaja. Familiar tarjoaa lapsille ja perheille monipuolisia ja vaikuttavia palveluita aina kevyestä avohuollon tukihenkilö- ja

perhetyöstä erityistason laitoshoitoon. Familiarin visiona on olla suomalaisen lastensuojelun edelläkävijä. (Familiar 2020.)

Sosiaali- ja terveystalvuelujen tuotannossa on yritysten ja järjestöjen osuus 2000-luvun aikana jatkuvasti kasvanut. Jotta kasvavaan palvelutarpeeseen kyetään vastaamaan, yksityisten palvelujen tuottajien panosta tarvitaan. Yksityisen palvelutuotannon yleisestä ohjauksesta vastaa Sosiaali- ja terveysministeriö, alueellista valvontaa toteuttavat aluehallintovirastot. Yksityisiä sosiaali- ja terveystalvueluita velvoittavat useat lait. Lakeja ovat mm. laki yksityisistä sosiaali- ja terveystalvueluista (922/2011) sekä laki yksityisestä terveydenhuollosta (152/1990). (STM 2020.)

Yksityisiä palveluntuottajia lastensuojelun palveluissa ovat yritykset, järjestöt ja säätiöt. Nämä toimijat myyvät palvelujaan kunnille ja kuntayhtymille. Yksityiset palveluntuottajat täydentävät julkisia palveluja. Yksityisten palvelun tuottajien määrä on kasvanut Suomessa merkittävästi viimeisten vuosikymmenten aikana. Yksityisten yritysten osuus palveluiden tuottajina lastensuojelussa on kasvanut 1980-luvulta nykypäivään alle neljänneksestä noin 90 prosenttiin. Tutkimusten mukaan Suomessa toimi vuonna 2018 luvanvaraisia palveluntuottajia sijaishuollossa 443. Näillä palvelun tuottajilla oli yhteensä 671 toimintayksikköä ja noin 5000 asiakaspaikkaa. Näistä yksiköistä 66 prosenttia tuottaa laitoshuollon palveluita, noin neljännes ammatillisten perhekotien palveluita ja loput, alle 10 prosenttia palveluista tuottavat yleishyödylliset yhdistykset. (Porko ym. 2018, 11–16.)

Familiar syntyi vuonna 2015. Vuoden 2016 jälkeen kokonaisuuteen on liittynyt useita palveluntuottajia ja organisaatioita. Kaikissa yksiköissä työskentelee alan ammattilaisia, yhteistyötä tehdään vuosittain noin 200 kunnan ja kuntayhtymän kanssa ja asiakkaina on tuhansia ihmisiä verkoston kautta. Familiar on tehnyt urauurtavaa työtä palveluiden vaikuttavuuden ja asiakaskokemuksen mittauksen saralla lastensuojelussa kehittämällä mm. sijaishuollon asiakkaiden toimintakykymittarin. Toimintakykymittaria käytetään kaikissa Familiarin lastenkodeissa ympäri Suomea (Familiar 2020.).

Familiarin moniammatillinen henkilökunta tuottaa palveluita, joiden keskiössä on lapsi ja perhe. Jokaisen lapsen, nuoren ja perheen omia voimavaroja, taitoja ja vahvuuksia selviytyä elämästään tuetaan. Näiden voimavarojen, taitojen ja vahvuuksien esiin saaminen ja vahvistaminen on Familiarin toiminnan ydin. Muutos lähtee aina ihmisestä itsestään, joten tärkein voimavara ovat ammattilaiset, jotka kohtaavat asiakkaat juuri sellaisina kuin he ovat. (Familiar 2020.)

Tarjoamme Suomen laajimman ja monipuolisimman lastensuojelun palveluvalikoiman

familiar

- 35 vaativan laitoshoidon yksikköä (n. 350 asiakaspaikkaa)
- 17 perusyksikköä (n. 200 asiakaspaikkaa)
- 20 avopalveluyksikköä
- 5 tuetun perhehoidon yksikköä
- 4 perhekuntoutusyksikköä
- Henkilöstöä n. 1500

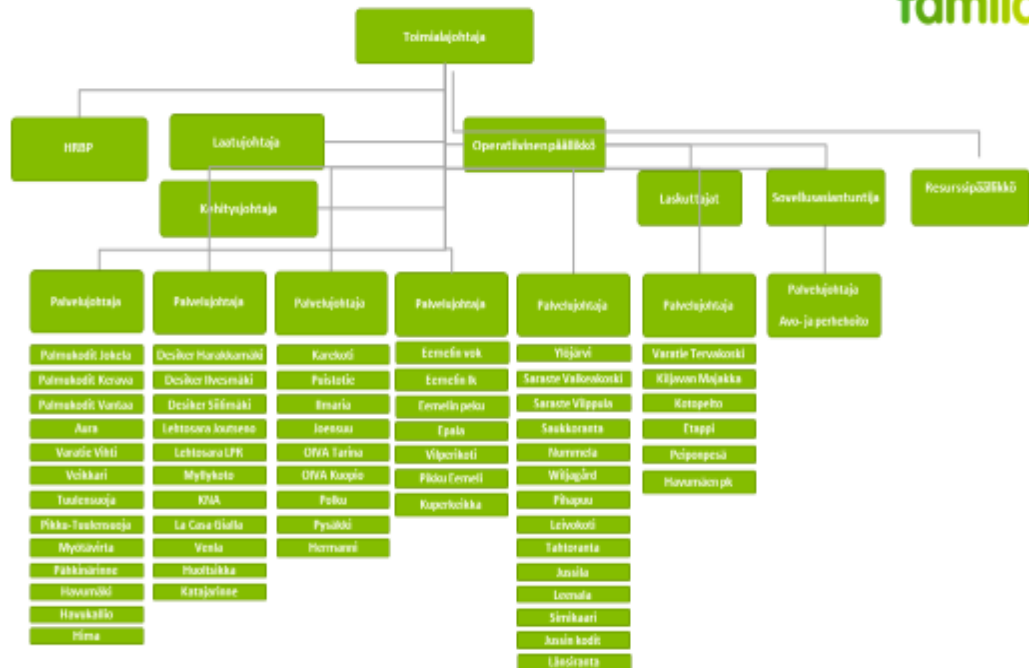
Kuva 1. Familiarin yksiköt ja palvelut Suomessa

Familiarin tavoitteena on tarjota parasta mahdollista palvelua niin kunta-asiakkaille kuin palveluidemme piirissä oleville lapsille ja perheille. Asiakaslupauksemme kuuluu: *välittämme tulevaisuudestasi.*

Familiarin toimintaa ohjaa arvopohja, joka muodostuu neljästä arvoparista:

- Tieto ja taito
- Vastuu ja välittäminen
- Kasvu ja kehitys
- Kumppanuus ja yrittäjyys

Missiomme on rakentaa parempaa tulevaisuutta edistämällä lasten ja perheiden hyvinvointia yhdessä heidän kanssaan. (Familiar 2020.)

Kuvio 1. Familiar Oy organisaatorakenne kevät 2020

2.2 Pikku Tuulensuoja ja Tuulensuoja

Pikku Tuulensuoja ja Tuulensuoja ovat Familiar Oy:n Varsinais-Suomessa sijaitsevia lastensuojelun sijaishuollon erityisyksiköitä.

Sijaishuollossa palvelut laitoshoidossa on porrastettu perus- vaativan- ja erityistason palveluiksi. Erilaiset palvelut erottuvat asiakasmäärän, henkilöstömäärän sekä palvelun sisällän erityisosaamisen suhteen. Lisäksi kustannukset ovat erilaiset eri palveluissa. Erityisosaamista vaativan hoidon yksiköissä on esimerkiksi psykiatrian ja neuropsykiatrian osaamisesta, käytöshäiriöistä, päihdekuntouksesta, traumojen hoidosta tai väkivaltaisesta käyttäytymisestä. Lainsäädännössä ei ole määritetty vaativan sijaishuollon sisältöä. Käytännössä näihin erityisosaamista tarjoaviin yksiköihin sijoitetaan lapsia, jotka tarvitsevat enemmän tukea omiin erityistarpeisiinsa kuin normaalissa perusyksikössä. (STM 2020.)

Pikku Tuulensuoja sijaitsee Maskussa, noin puolen tunnin matkan päässä Turusta Porin suuntaan. Yksikkö aloitti toimintansa vuonna 2013 lokakuussa, jolloin yksikön toinen ryh-

mäkoti aloitti toimintansa. Pikku Tuulensuojassa toimii kaksi ryhmäkotia, Lehmus ja Pihlaja. Ryhmäkodeissa asuu 13–17-vuotiaita lapsia. Pikku Tuulensuoja on tarkoitettu moniongelmaisille ja rajattomasti käyttäytyville lapsille. Pikku Tuulensuojassa asuvilla lapsilla on usein mielenterveyden ongelmia, koulun käyntiin liittyviä haasteita, lapsilla voi olla neuropsykiatrista oireilua tai päihdekäyttämistä.

Tuulensuoja sijaitsee Salossa, Halikossa. Tuulensuoja on aloittanut toimintansa nykyisissä tiloissa vuonna 2012. Tuulensuojan toiminnan vuosiin kuuluu eri yritysten ja eri nimen alaisuudessa toimimista. Vuodesta 2017 yksikön toiminta on ollut osa Familiarin lastensuojelua. Tuulensuojassa toimii kaksi osastoa, Elmeri ja Putte. Tuulensuojassa lapset ovat iältään 13–17-vuotiaita, usein moniongelmaisista lapsista. Tuulensuojassa asuvilla lapsilla on usein mielenterveyden problematiikkaa, neuropsykiatrisia haasteita, rikollista käytöstä tai koulunkäymättömyyttä.

Molempien yksiköiden tiloissa toimii sijaintikunnan lähiyläasteen erityisluokka. Pikku Tuulensuojassa toimii Maskun Hemmingin koulun erityisluokka ja Tuulensuojassa Halikon Armfeltin koulun erityisluokka Tuulihaukka. Näissä luokissa opiskelevat pääsääntöisesti vain Tuulensuojassa/Pikku Tuulensuojassa asuvat lapset. Koululuokissa työskentelee 1–2 opettajaa sekä 1–2 koulunkäynnin ohjaajaa riippuen kulloinkin koulussa opiskelevien lasten määrästä.

Yksiköiden arki rakentuu säännölliseen päivärytmiin, turvalliseen ympäristöön sekä selkeään ja vahvaan aikuisten läsnäoloon. Säännöllinen ja turvallinen arki, jossa aikuiset ovat aktiivisesti läsnä luovat pohjan lasten kuntoutumiselle. Lapsia autetaan ymmärtämään syy-seuraussuhdetta ja pyritään vahvistamaan jokaisen lapsen omia vahvuuksia ja voimavaroja (Familiar 2020). Säännöllinen arki ja ohjaus arjen toiminnoissa luo pohjaa myös turvalliseen kiintymyssuhteeseen yksikön aikuisten kanssa. Yksiköissä työskentelee kummassakin yhteensä 16 ohjaajaa, vastaava ohjaaja ja yksikön johtaja.

Molempien yksiköiden arkeen kuuluvat koulunkäynti, harrastukset, yhteiset puuhatsit, retket ja leirit. Yksiköissä tehdään lasten kanssa tavalliseen elämään kuuluvia asioita; yhteiset retket, matkat, vuodenaikoihin liittyvien juhlapyhien vietto, sekä yhdessä oleminen. Monet näistä tavallisista asioista ovat kuitenkin monille lapsille vieraita. Lapsilla on mahdollisuus vaikuttaa yksikön toimintaan viikoittaisissa yhteisökokouksissa, joissa lapset voivat tuoda esiin omia toiveitaan ja asioitaan. Lasten omaa osallistumista ja osallisuutta tuetaan mahdollisimman paljon toiminnassa.

Lastensuojelulaki (417/2007) sekä laki sosiaalihuollon ammattihenkilöstöstä (817/2015) määrittävät henkilöstön pätevyyden. Sijaishuollon yksikössä on oltava lastensuojelulain 60 § mukaan on oltava ”lasten ja nuorten tarvitsemaan hoitoon ja kasvatukseen nähden riittävä määrä sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 3 §:ssä tarkoitettuja sosiaalihuollon ammattihenkilöitä sekä muuta henkilöstöä.” Erityisyksiköissä riittävä henkilöstön määrä on tällä hetkellä 1,3 henkilöä asiakasta kohti. Erityisen vaativan hoidon yksiköissä henkilöstön mitoitukset ovat suurempia. Lisäksi tässä samassa lastensuojelulain pykälässä 60 määritetään, että henkilöstörakenteessa ja määrässä on huomioitava asiakaskunnan erityistarpeet sekä yksikön toiminnan luonne.

Henkilöstön määrän lisäksi on huolehdittava henkilöstön osaamisen ja perehdyttämisen riittävydestä siten, ettei osaamisen tai perehdyttämisen puutteet aiheuta turvattomuutta, lain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käyttämistä eivätkä aiheuta lapsen ihmisarvoon kohdistuvia loukkaavia toimenpiteitä tai rajoitustoimenpiteitä. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lastensuojelun sijaishuollon palveluita yksityisiltä palvelun tarjoajilta ostavat kunnat kilpailuttavat palvelut hankintalain (1397/2016) perusteella. Kilpailutuksiin liittyvissä asiakirjoissa kilpailuttava kunta esittää omat edellytyksensä / vaatimuksensa palvelun toteuttamiselle mm. henkilöstön määrän ja koulutuksen ja erityisosaamisen suhteen sekä vuorokausihinnan suhteen. Kilpailutusasiakirjoissa kysytään myös useimmiten henkilöstön kokemus sijaishuollossa ja kyseisessä yksikössä. Tarjouskilpailuun osallistuneista ja tarjouskilpailussa hyväksytyiden palvelun tarjoajien kanssa kunnat solmivat puitesopimuksen. Puitesopimus määrittää sopimuksen keston, palvelun ostajan sekä palvelun tarjoajan velvollisuudet sekä oikeudet. Kilpailutusten perusteella henkilöstörakenne koulutusten perusteella on muotoutunut siten, että henkilöstössä vähintään puolella tulee olla ammattikorkeakoulututkinto tai aiempi opistotason tutkinto, näistä vähintään puolella tulee olla sosiaalialan tutkinto. Muulla kasvatus- ja hoitohenkilökunnalla tulee olla tehtävään soveltuva ammatillinen perustutkinto. (Porrassalmi 2012, 3–47.)

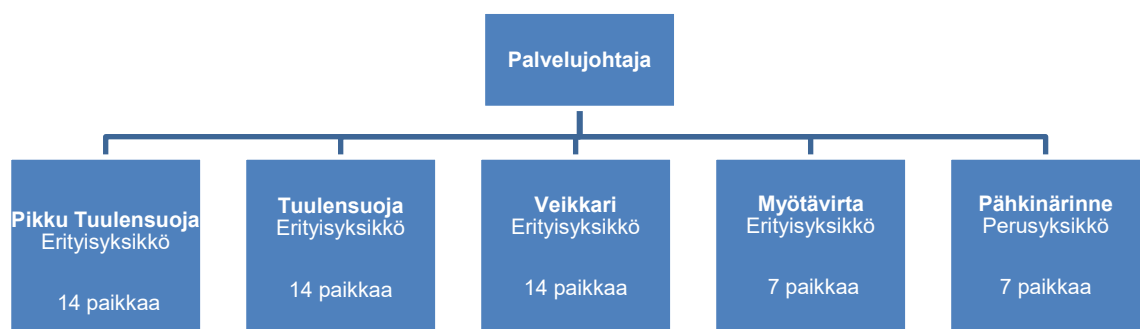
Lain säädöksiä täydentävät valvovien viranomaisten ohjeet ja käytännöt. Valvovat viranomaiset suorittavat palveluja tuottavissa palveluyksiköissä valvontakäyntejä. Sijaintikunta sekä sijoittajakunnat suorittavat säännöllisesti valvonta- ja tarkastuskäyntejä, joissa käydään läpi puitesopimuksissa sovitut asiat. Aluehallintovirastot valvovat ja seuraavat alueillaan lastensuojelulaitosten toimintaa. Valvontamenetelminä ovat tarkastus-

käynnit, lupamenettelyt sekä yleinen ohjaus. Sijaishuoltopaikat saavat aluehallintovirastoilta ohjausta ja neuvontaa sijaishuollon järjestämisessä ja toteuttamisessa. (THL 2020e.)

2.3 Veikkarin erityislastenkoti

Hyvän kohtelun suunnitelman laatimisen ja arjen työhön nivouttamiseen liittyy myös Veikkarin erityislastenkoti. Veikkari sijaitsee Paimiossa ja on samankaltainen kahden osaston erityisyksikkö kuin Tuulensuoja sekä pikku Tuulensuoja. Veikkarissa asuvien lasten problematiikka poikkeaa kuitenkin hieman Tuulensuojasta ja Pikku Tuulensuojasta. Veikkarin lasten ongelmat painottuvat rikolliseen käytökseen sekä päihteiden käyttöön.

Veikkarissa toteutettava hyvän kohtelun suunnitelma on Veikkarin vastaavan ohjaajan, Janina Valkaman, opinnäytetyö ylemmän ammattikorkeakoulun opinnoissa. Opinnäytetyöt nivoutuvat yhteen ammatillisuuden ja ohjaajien menetelmän käytön osalta. Opinnäytetöiden yhdessä toteuttamiseen saimme luvan ennen töiden aloittamista. Kaikkiin yksiköihin toteutetaan oma hyvän kohtelun suunnitelmansa. Laadimme Veikkarin vastaavan ohjaajan kanssa erilliset opinnäytetyöt.

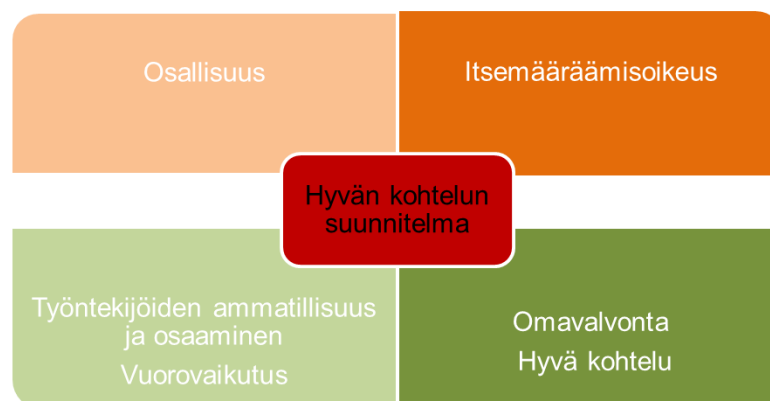

Kuvio 2. Familar Oy Varsinais-Suomen laitoshoido

3 KEHITTÄMISPROJEKTIN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Kehittämiprojektin tarve ja alkusysäys lähtee lastensuojelulain muutoksesta. Lain määräysten mukaisesti laadittava hyvän kohtelun suunnitelma pitää sisällään sijoitetun lapsen itsemääräämisoikeuden tukemisen, vahvistamisen sekä toteuttamisen keinot sijaishuollon yksikössä. Hyvän kohtelun suunnitelma avaa kuinka hoiva, huolenpito ja tarvittava valvonta järjestetään siten, että lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimia ei ole välttämätöntä käyttää. Suunnitelma sisältää kuvauksen turvallisuuden huolehtimisesta ja takaamisesta rajoitustoimenpiteiden mahdollisen käytön aikana kaikille sijaishuollon laitoksessa läsnä oleville henkilöille. Rajoitustoimenpiteiden käytön perusteet ja niiden käyttämisen jälkeisen toiminnan ja arvioinnin tavat avataan suunnitelmassa. Tärkeä osa hyvän kohtelun suunnitelmaa on selkeä kuvaus, kuinka sijaishuollon yksikössä asuva lapsi voi tehdä omassa asiassa kantelun tai hakea muutosta päätöksistä omissa asioissaan. (Laki lastensuojelulain muuttamisesta 542/2019.)

Tämän kehittämistyön teoria koostuu osallisuuden, itsemääräämisoikeuden, työntekijöiden ammatillisen osaamisen, omavalvonnan ja hyvän kohtelun määrittämiseen lastensuojelun sijaishuollossa. Näkökulma on koko kehittämistyössä lastensuojelun sijaishuollon arki Pikku Tuulensuojassa sekä Tuulensuojassa. Käytän jatkossa luettavuuden ja kirjoittamisen selkeyttämiseksi Pikku Tuulensuojasta sekä Tuulensuojasta nimitystä yksikkö tai kehittämistyön yksikkö.

Kuvio 3. Teoreettiset lähtökohdat

3.1 Osallisuus ja sijaishuolto

Olemme Suomen kansalaisia. Kansalaisen vaikuttamis- ja osallistumisoikeudet ovat kirjattu perustuslakiin. (Suomen Perustuslaki 731/1999). Perustuslain lisäksi kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntö määrittävät osallisuutta ja oikeuksia. (Valokivi 2008, 19).

Kansalaisuus tuo mahdollisuuden jokaiselle Suomen kansalaiselle osallisuuteen. Terveyden- ja Hyvinvoinnin laitoksen mukaan osallisuus omassa elämässä perustuu mahdollisuuksiin vaikuttaa valintoihin elää oman näköistä elämää, mahdollisuuksiin valita mihin palveluihin tai muihin toimintoihin osallistuu. Osallisuutta on mahdollisuus toimia erilaisissa yhteisöissä sekä ryhmissä vaikuttaen itselleen tärkeisiin asioihin, esimerkiksi täysi-ikäisenä vaaleihin osallistuminen äänestämällä. Osallisuutta on myös saada tukea vaikuttamiseen. Lait määrittävät äänioikeudesta, mahdollisuuksista toimia luottamustehtävissä, tehdä valituksia, aloitteita ja saada palveluita. Näin yhteiskunnan tasolla osallistetaan kansalaisia. Osallistaminen on prosessi, joka aktivoi ja tukee osallistumaan (Järvelä ym. 2018, 8). Lainsäädäntö antaa oikeuden kaikille ilmaiseen peruskoulutukseen, terveydenhuoltoon ja muihin palveluihin. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan osallisuuden kokeminen on tunnetta merkityksellisyydestä, uskosta mahdollisuuksiin toimia omissa asioissa sekä kokemusta sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Osallisuuden kokemus linkittyy vahvasti yleiseen hyvinvointiin.

Osallisuus on osa ihmisenä toimimista. Osallisuus on kuulluksi tulemista omaa itseä ja omia elinolosuhteita koskevissa päätöksissä. Osallisuus on aktiivista jäsenyyttä omassa yhteisössä, mielipiteen ilmaisua ja oman näkökulman näkyvyyttä päätöksentekoa perustellessa. Osallisuus on subjektina toimimista ja sitoutumista. (Nurmi 2011, 6). Osallisuus luo kokemuksen kuulumisesta johonkin, yhteisöllisyydestä. Kokemus osallisuudesta luo osallistumista. Osallisuudella luodaan ja ylläpidetään elämänhallintaa, sitoutumista ja vastuullisuutta. (Kananoja 2017, 203). Osallistuminen tuo esiin aktiivisen kansalaisen osallistujana, kiinnostuneena toimimaan ja vaikuttamaan. (Kohonen & Tiala 2002, 6–7).

Lapsen osallisuus sijaishuollossa

Lapsen osallisuus on valtion turvaama juridinen oikeus. Valtio, Suomi on sitoutunut YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen sekä säätänyt perustuslakiin lapselle oikeuden osallisuuteen mahdollisuudella vaikuttaa omien asioidensa hoitoon kehitystään vastaavalla tasolla. (Pajulammi 2014, 142.)

Lastensuojelulain 4 luku määrittää lapsen osallisuutta. Luvun sisältö perustuu Suomen perustuslakiin, jonka mukaan lapsia on kohdeltava yksilöinä tasa-arvoisesti. Lasten tulee saada vaikuttaa omiin asioihinsa heidän ikänsä ja kehitystaso huomioiden. Samansisältöinen velvoite huomioida lapsen osallisuus omiin asioihinsa sisältyy lapsen oikeuksien yleissopimukseen ja sosiaalihuollon asiakaslakiin. (Kananaja ym. 2017, 229.)

Lastensuojelulain lapsen osallisuutta koskevassa luvussa 4 säädetään lapsen mielipiteen selvittäminen, lapsen kuuleminen, lapsen puhevallan käyttö sekä edunvalvonta. Lapsen mielipiteen selvittäminen on toteutettava siten, ettei siitä aiheudu vahinkolapsen ja hänen läheistensä suhteille. Lapsen mielipide tulee kuulla ja kirjata hänen asiakirjoihinsa. Asiakirjoihin kirjataan mielipiteen selvittämisen tapa. Mielipiteen huomioimisessa otetaan huomioon lapsen ikä ja kehitystaso. Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos se aiheuttaa selkeää vaaraa lapsen kasvulle ja kehitykselle tai mielipiteen selvittäminen on muilla tavoin selkeästi tarpeetonta. lapsen mielipidettä selvitetäessä lapselle ei saa antaa sellaisia tietoja, jotka vahingoittavat lasta tai lapsen etua asiassaan. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lapsen mahdollisuudesta ilmaista vapaasti näkemyksensä hänen omissa asioissaan määrittää myös YK:n lasten oikeuksien 12. artikla, jonka mukaan lapsen käsitykset ja näkemykset hänen omissa asioissaan tulee ottaa huomioon päätöksiä tehtäessä huomioiden lapsen ikä ja kehitystaso (LOS 1989).

Osallisuuden toteutumisessa on tärkeää lapsen ja häntä hoitavan aikuisen välinen luottamuksellinen suhde. Vaikeista asioista keskusteleminen ei ole mahdollista ilman luottamusta. Luottamusta pitää vaalia jatkuvasti, koska se ei ole välttämättä pysyvä tila. Luottamus voi joutua koetukselle useinkin. (Kananaja ym. 2017, 229.)

Osallisuuden kokemus vaihtelee lasten keskuudessa. Lapsilla ei ole aina käsitystä siitä, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa ja niiden hoitamiseen. Lapsen osallisuuden kokemukseen vaikuttaa myös, kuinka usein lapsen sosiaalityöntekijä on vaihtunut. Lapsille, joilla on käsitys osallisuudestaan, on usein oma sosiaalityöntekijä pysynyt samana pidemmän ajan. (Vario ym. 2012, 32.)

Lasten kokemukset osallisuudesta pohjaavat kuulluksi tulemiseen ja siihen, että joku ottaa heidän mielipiteensä ja ajatuksensa todesta. Lapsi kokee osallisuutta, kun aikuinen on kiinnostunut lapsen mielipiteestä arvostaen lasta. Kiinnostus ja arvostus lapsen asioihin ei tarkoita aikuisella aina sitä, että aikuinen on samaa mieltä lapsen kanssa. Lapsen

kokemus osallisuudesta, rakentuu siitä, että aikuinen kuuntelee häntä. Arvostuksen kokemus saa myös lapsen arvostamaan häntä kuuntelevaa aikuista. (Vario ym. 2012, 32; Peltola & Moisio 2017, 21–22.)

Sijaishuollossa asuvat lapset ovat alaikäisiä. Tämä tuo lasten asiakkuuteen oman erityisyytensä. Vastuu huolenpidon, hoivan ja kasvatuksen toteuttamisesta on lasta hoitavalla aikuisella. Lasten osallisuus toimijana omilla asioissaan saattaa kuitenkin saada muotoja, jotka eivät ole häntä hoitavien aikuisten käsitysten mukaisia toivotunlaisesta toiminnasta (Leisto & Tuomikoski-Koukkula 2011, 35). Lapsen osallisuus saattaa jäädä huomioimatta tai lapsen osallisuus toimijana muotoutuu aikuisen käsitykseen tilanteeseen sopivasta toiminnasta (Peltola & Moisio 2017, 22). Lapsi saattaa osoittaa osallisuuttaan myös vaikenemalla tai vetäytymällä kokonaisuudessaan kommunikoinnista aikuisen kanssa (Anis 2008, 95–96).

Osallisuuden toteutumisen kannalta on merkityksellistä lapsen kokemus siitä, että hänet huomioidaan ja hyväksytään sellaisena kuin hän on. Lapsella on mahdollisuus toimia ympäristössään saaden tietoa ja tukea oman mielipiteensä ja päätösten ilmaisemiseksi, lapsella on vaihtoehtoisia tapoja toimia ja vaikuttaa asioidensa toteutumiseen. Lapselta ei odoteta enempää kuin mihin lapsi on valmis. (Seikkula 2014, 21–22.)

Kuvio 4. Osallisuuden rakentuminen lastensuojelussa (mukaillen Seikkula 2014, 21–23).

Lapsen oikeuksien sopimuksen yleiskommentin numero 12 mukaan lasta on kuultava aina, jos käsiteltävä asia koskee lasta. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen artiklan 12 mukaan lapsen osallistumisoikeuden ja vaikuttamismahdollisuuksien käyttämiseen ei

liity ikärajoja. Lapsen mielipiteet ja näkemykset on otettava huomioon lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. Näin toimien tuetaan lapsen kykyä nähdä oman mielipiteen tärkeys asian ratkaisun kannalta sekä ymmärrystä kuinka oma mielipide vaikutti asian lopputulokseen. Lapsen iällä ei ole ratkaisevaa merkitystä mielipiteen arvioinnissa. Lapsen kehitystaso kertoo lapsen kyvystä ilmaista itseään järkevästi ja itsenäisesti. Lapsen kehitystason huomioiminen päätöksenteossa suhteutetaan asian merkittävyyteen lapsen elämässä. (Araneva 2016, 188–189.)

Lapsen osallisuus kehittää päätöksentekoa, edistää yhteistä toimintaa, suojelee lasta, kehittää lasten taitoja toimia perheessä sekä ympäröivässä yhteiskunnassa. Lapsen osallisuutta vahvistaa lapsen näkeminen yksilönä ja lapsen lähtökohdista käsin (Hotari ym. 2009, 156). Osallisuutta toteuttava lapsi tuo voimavaroja päätöksentekoon. Lasta suojatessa lapsen osallisuus on tärkeä osa tilanteeseen liittyvää tietoa ratkaisujen pohjaksi. Osallisuus päätöksenteossa vahvistaa käsitystä päätöksen oikeudenmukaisuudesta. (Pajulammi 2014, 147.)

3.2 Itsemääräämisoikeus ja sijaishuolto

Oikeus elämän, henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, liikkumisvapaus ja yksityiselämän suoja, uskonnon ja omantunnon vapaus, omaisuuden suoja, oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin, oikeus sosiaaliturvaan ja oikeusturva ovat Suomen perustuslain (731/1999) jokaiselle kansalaiselleen turvaamat oikeudet. Itsemääräämisoikeus on yksilön oikeuksien ja vapauksien turvaamista, vapautta määrätä itsestään ja toimintaan (Tornberg 2012, 225).

Hallituksen esityksen 108/2014 tarkoituksena oli aikaansaada laki, jolla lisätään ja vahvistetaan asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeutta ja vähennetään rajoitustoimenpiteiden käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Niissäkin tilanteissa, joissa rajoitustoimenpiteiden käyttö olisi välttämätöntä sosiaali- ja terveydenhuollon toteuttamiseksi, toimenpide tulisi mitoittaa oikein ja valita aina lievin tilanteessa mahdollinen keino. Laki esitys ei koskaan edennyt eduskuntaan asti ennen hallituksen vaihtumista. (Lakiluonnos HE 108/2014vp.)

Hallituksen esityksen (108/2014) tavoitteena on vähentää rajoitustoimenpiteitä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Esityksen mukaan toimintaa tulee suunnitella ja toteuttaa yh-

dessä asiakkaan kanssa. Esityksen mukaan ennakkolliset toimet, kuten yhteinen suunnittelu, toimitilojen tarkoituksenmukaisuus, toimivuus ja viihtyvyys, asiakkaiden omaisten informointi ja yhteistyö, henkilöstön perehdytys ja täydennyskoulutus sekä ennen kaikkea itsemääräämisoikeutta tukevat työmenetelmät ovat ensisijaisen tärkeitä suhteessa rajoitustoimenpiteiden käytön vähentämiseen. Rajoitustoimenpiteet ovat aina tarkoitettu viimesijaiseksi keinoksi. (Lakiluonnos HE 108/2014vp).

Itsemääräämisoikeutta pyritään vahvistamaan sääntelemällä tarkemmin rajoitustoimenpiteitä koskevia asiakirjamerkintöjä, oikeussuojakeinoja, valvontaa ja menettelyä koskevia vaatimuksia. Itsemääräämisoikeuslain tarkoituksena on turvata sosiaali- ja terveyspalveluiden saanti myös niissä tilanteissa, joissa välttämättömän sosiaali- ja terveydenhuollon antaminen ei ole mahdollista ilman asiakkaan tai potilaan perusoikeuteen kohdistuvaa rajoitusta. (Lakiluonnos HE 108/2014vp.)

Hallituksen esitys itsemääräämisoikeudesta ei edennyt eduskunnan käsittelyyn eikä esitystä vahvistettu voimassa olevaksi laiksi. Lakiesityksen sisältöä on liitetty osaksi esim. voimassa olevaa lastensuojelulakia. Rajoitustoimenpiteistä lastensuojelussa on tehty tarkennuksia voimassa olevaan lakiin vuoden 2020 alussa (Laki lastensuojelulain muuttamisesta 542/2019). Tilanteissa, joissa asiakkaan/potilaan kognitiivinen tila on jostakin syystä heikentynyt eikä hän ymmärrä välttämättömän hoitonsa tarvetta, tulee sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöstön voida turvautua rajoitustoimenpiteisiin. Rajoitustoimenpiteiden tarkka kuvaus sekä lainmukaisuus turvaa henkilöstön oikeusturvan tilanteessa. Riittävä perehdytys sekä koulutus turvaa rajoitustoimenpiteiden oikeanlaisen käytön sekä suojaa asiakasta sekä henkilöstöä turhilta loukkaantumisilta. (HE 108/2014 v). Rajoitustoimenpiteitä käytettäessä tulee aina huolehtia lain edellyttämän kirjauksen toteutumisesta rajoitustoimenpiteessä. Rajoitustoimenpiteestä tulee käydä tarkasti selväksi kaikki rajoitustoimenpiteeseen vaikuttaneet tekijät sekä toimenpiteeseen osallistuneet henkilöt. Lastensuojelulain muutos (542/2019) vuoden 2020 alussa toi lain lukuun 11 rajoitukset sijaishuollossa seuraavat uudistukset: Hyvän kohtelun suunnitelman laatiminen (61b §), luvattomasti laitoksesta poistuneen lapsen palauttaminen (69a §) lapsikohtaisen rajoituksen arvioinnin (74a §). Lain pykälä 61b pitää sisällään hyvän kohtelun suunnitelman sisällöt ja laatimisen ohjeet, pykälä 69 b ohjeet ja kuvauksen kuinka luvattomasti laitoksesta poistunut lapsi voidaan palauttaa takaisin omaan yksikköön, 74 a§ kuvaa rajoituksen arvioinnin tehtäväksi rajoituksen kohteena olleen lapsen kanssa heti, kun lapsi kykenee ymmärtämään asian merkityksen.

Suomen perustuslaki määrittää kansalaisten perusoikeudet. Valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. (Perustuslaki 731/1999.)

Itsemääräämisoikeus sijaishuollossa

Itsemääräämisoikeutta on tarkasteltu ja määritetty useissa eri laeissa. Terveystieteidenhuollossa itsemääräämisoikeus tarkoittaa potilaan oikeutta määrätä omasta hoidostaan. Lain mukaan ” Itsemääräämisoikeus tarkoittaa potilaan oikeutta osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Terveystieteiden kohdistuva toimenpide voidaan suorittaa vain, jos ihminen on antanut siihen suostumuksen vapaasta tahdostaan ja tietoisena kaikista asiaan vaikuttavista seikoista. Potilaalla on oikeus tehdä myös päätöksiä, jotka voivat vahingoittaa hänen omaa terveyttään tai henkeään ja hänellä on oikeus kieltäytyä hänelle suunnitellusta tai jo aloitetusta hoidosta. Potilaan hoitoon osallistuvien on kunnioitettava potilaan omia päätöksiä”. (Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 78/1992.)

Sosiaalihuoltolaissa korostetaan asiakkaan edun toteutumista. Asiakkaan itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa ja tukea. Lain mukaan ” sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan” (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000). Sosiaalihuoltolain mukaan asiakkaalla on oikeus vaikuttaa missä ja miten hänen tarvitsemansa palvelut toteutetaan. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 72–73.)

Itsemääräämisoikeudessa on aina kyse päätösten tekemisestä. Siten itsemääräämisoikeus eroaa osallisuudesta. Lainvalmisteluasiakirjoissa (HE 137/1999vp), jotka koskevat alaikäisiä lapsia, kuvaillaan itsemääräämisoikeutta omasta elämästä määräämiseksi sekä omien elämää koskevien päätösten toteuttamiseksi Itsemääräämisoikeus alaikäisen lapsen kohdalla koskee tilanteita, joissa asiat eivät tarvitse huoltajan lupaa toteutukseen. Lapsen itsemääräämisoikeus tuo suuren painoarvon tilanteissa, joissa arvioi-

daan lapsen etua. Lapsen itsemääräämisoikeuden painottaminen lapsen etua koskevissa tilanteissa ei tarkoita lapsen esittämän oman näkemyksensä toteutumista. Lasta tulee suojata päätöksiltä, joissa lapsi ei ole valmis tekemään päätöstä tai päätös toimii vahvasti vastoin lapsen etua. Lasta ei tule jättää yksin päättämään asioistaan. Lapsen kanssa keskustelua lapsen itsemääräämistilanteissa tulisi käydä ne aikuiset, jotka osallistuvat lasta koskevaan päätöksentekoon. (Pajulammi 2014, 225–226.)

Lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artikla säätelee lapsen edusta. Artikla ei pyri määrittämään tarkasti mitä lapsen etu käsitteenä pitää sisällään. Artiklan sisältö haluaa tuoda esiin, ettei lapsen edun harkintaa voida ohittaa toimenpiteissä, jotka koskevat lasta. Tätä kolmatta artiklaa ei kuitenkaan tule tulkita erikseen unohtaen muut artiklat. Artiklan sisältö lapsen edun toteutumisesta täydentyy muiden artikloiden avulla. Lasten oikeuksien sopimuksen mukaan lapsen etu täyttyy, kun kaikki sopimuksessa turvatut oikeudet toteutuvat. (LOS 1989.)

Sijaishuollossa asuvien lasten itsemääräämisestä määrittää lastensuojelulaki. Ennen sijoitusta sijaishuollon yksikköön lasta ja hänen vanhempiaan on kuultu asiassa riippumatta siitä millä statuksella lapsi muuttaa yksikköön. Lapsi ei suoranaisesti voi valita yksikköä, johon hänet sijoitetaan. Päätöksen sijoituspaikasta tekee lapsen sosiaalityöntekijä kuultuaan ensin lasta ja hänen huoltajiaan. Lapsi voidaan sijoittaa valittuun yksikköön huolimatta lapsen ja/tai vanhempien vastustuksesta. Tällöin lapsen etu on painavin seikka sijoitusta toteutettaessa.

Lastensuojelulain 49 § mukaan vastuu sijoitetun lapsen hoidosta, huolenpidosta ja kasvatuksesta sekä niiden toteuttamisen keinoista voidaan siirtää sijaishuollon yksikölle. Tämä antaa oikeuden yksikölle toteuttaa sijoitetun lapsen arkipäivän toimia, hoitoa ja huolenpitoa koskevista arjen käytännöistä. Näistä asioista muodostuvat yksikön arjen säännöt ja toimintatavat. Tällaisia sääntöjä ja toimintatapoja ovat mm kotiintuloajat, ruokailu- ja nukkumaanmenoajat sekä muut yksikön arjessa toteutettavat arjen toiminnot, esim. kotityöt. Tavanomaiset kodinomaiset kasvatuskeinot, yleiset käytöstavat ja kasvatukselliset seuraamukset kuuluvat yksikön arjen rakenteisiin. Kasvatuksen tavoitteena on ohjata lapsia ymmärtämään ympärillä toimivan yhteiskunnan vaatimuksia sekä tukea ja vahvistaa lapsen taitoja tehdä ikänsä ja kehitystasonsa mukaan omia valintoja ja ratkaisuja. Lisäksi arjen säännöllisillä toiminnoilla, säännöllillä ja johdonmukaisesti työskentelevien aikuisten toimilla luodaan lapsille turvallinen ympäristö huomioiden heidän eri-

tyistä tukea tarvitsevat tarpeensa. Näin toimien kasvatuksella edistetään lapsen hyvinvointia toteuttaen lapsen oikeutta hyvään hoitoon ja huolenpitoon. (Vario ym.2012, 25; Timonen-Kallio ym. 2017, 18–20.)

Kasvatuksellisissa keinoissa tulee aina huomioida lapsen ikä ja kehitystaso. Lisäksi tulee huomioida yksilöllisyys sekä vallitsevat olosuhteet. Kasvatuksellisten keinojen on oltava oikeassa suhteessa niiden tavoitteisiin. Kasvatukselliset seuraamukset eivät saa sisältää lastensuojelulain mukaisten rajoitusten perusteita eivätkä voi johtaa samanlaisiin ratkaisuihin, joita saadaan käyttämällä em. rajoituksia. (Araneva 2016, 322–323.)

Pajulammin (2014, 225–226) mukaan itsemääräämisoikeudessa on kyse päätösten tekemisestä. Lapsella on oikeus itsemääräämisoikeuteen tehdessään päätöksiä omaa elämänsä koskevissa asioissa. Lastensuojelulain mukaan sijaishuollossa asuessaan lapsella on oikeus saada tietoa asioistaan, jotka vaikuttavat päätöksiin. Näin lapsi voi osallistua päätöksentekoon ja oman hoitoonsa ja kasvatukseensa ilmaisemalla oman mielipiteensä itseään koskevissa asioissa (Lastensuojelulaki 417 /2007, 53§).

Itsemääräämisoikeuden rajoittamisen tavoite on aina turvata lapsen hyvinvointi ja kasvu. Rajoitustoimilla voidaan suojata lasta myös jonkun toisen henkilön puuttumiselta näihin lapsen oikeuksiin. Rajoittamisen taustalla voi olla syytä suojella muita henkilöitä. Rajoitustoimia voidaan käyttää painavien yhteiskunnallisten etujen suojaamiseen. Näissä tapauksissa syyt itsemääräämisoikeuden rajoittamiseen tai riskit ovat olleet selkeästi tunnistettavissa. (Tornberg 2012, 225–226.).

Sijaishuollossa vahvin keino puuttua lapsen oikeuteen päättää omista asioistaan ovat lastensuojelulain mukaiset rajoitustoimet. Rajoitustoimet ovat aina vahva puuttuminen lapsen oikeuksiin. Arjen normaaliin hoitoon ja huolenpitoon liittyvät myös tavalliset kasvatuskäytännöt. Kasvatuskäytännöillä ohjataan lasta toimimaan yhteisten sopimusten ja sääntöjen mukaan yksikössä. Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan on vaikea erottaa mikä on tavanomaista ja hyväksyttävää kasvatuksellista rajojen asettamista ja mikä on rajoitustoimien käyttämistä. Oikeusasiamies useimmiten ottaa kantaa kasvatuksellisten keinojen ja rajoitusten suhteen. Oikeusasiamies on neuvonut kasvatuksellisiin seurauksiin seuraavasti: ” *Kasvatukseen liittyvät säännöt eivät kuitenkaan saa olla mielivaltaisia tai liiallisia. Tavanomaisten kasvatuksellisten rajojen asettamisessa tulee aina huomioida lapsen ikä ja kehitystaso sekä muut lapsen yksilölliset tarpeet ja olosuhteet. Kasvatuksellisten keinojen ja sääntöjen tarkoitus, kesto ja intensiteetti eivät voi olla samoja kuin*

lain tarkoittamien rajoitustoimenpiteiden. Kysymys on aina sellaisista valinnoista, joita voidaan pitää perustellusti lapsen yksilölliseen ja tarpeenmukaiseen sijaishuollon järjestämiseen sisältyvänä kasvatuksena. Kasvatuksellisilla rajoilla ei siis puututa lapsen perusoikeuksiin, vaan kysymys on lapsen päivittäisen hoidon ja huolenpidon järjestämisestä. Hyvään lasta yksilönä kunnioittavaan tavanomaiseen kasvatukseen luettavien sääntöjen tulee olla oikeassa suhteessa niiden tavoitteeseen". (EOAK/5377/2018, 50–51.)

Lastensuojelulain mukaisten rajoitusten käyttö tulee aina perustua täsmällisiin, tarkkarajaisiin ja laissa määriteltyihin edellytyksiin. Lastensuojelulain pykälän 61 a mukaan rajoitustoimenpiteitä saa käyttää vain seuraavin edellytyksin:

" 1) rajoitus on lapsen edun mukainen sekä oikeassa suhteessa lapsen ikään ja kehitystasoon nähden;

2) rajoitus on lapsen hoidon ja huolenpidon tai sijaishuoltoon johtaneen päätöksen tarkoituksen toteuttamisen kannalta perusteltu ja tarkoitukseen sopiva;

3) rajoituksen käyttäminen on välttämätöntä lapsen oman taikka muiden henkilöiden terveyden vakavan vaarantumisen vuoksi, ruumiillisen koskemattomuuden turvaamiseksi taikka merkittävän omaisuusvahingon ehkäisemiseksi;

4) rajoitus on oikeassa suhteessa suojeltavaan etuun nähden;

5) lapsen mielipide rajoituksesta on selvitetty 20 §:n mukaisesti, ellei se ole ilmeisen mahdotonta; ja

6) muut, lievemmat keinot eivät ole tilanteeseen soveltuvia.

Rajoitus on toteutettava turvallisesti lapsen ihmisarvoa kunnioittaen, hänen yksilöllinen tilanteensa, ikänsä, sukupuolensa ja kulttuuri- ja uskonnollinen taustansa huomioiden. Rajoituksen aikana on huolehdittava lapsen yksilöllisistä tarpeista ja perustarpeista. Rajoitus ei saa sisältää alistamista, kurittamista eikä muulla tavoin loukkaavaa kohtelua. Rajoituksen käyttö on lopetettava heti, kun rajoittaminen ei enää ole välttämätöntä. Rajoitusta ei saa käyttää rangaistuksena eikä sen käytöllä saa aiheuttaa lapselle vahinkoa tai haittaa."

Lastensuojelulain mukaan rajoitustoimenpiteitä ei saa käyttää rangaistuksina. Tilanteissa, joissa lapsen etu vaatii rajoitustoimenpiteen käyttöä, tulee aina lastensuojelulain mukaan käyttää lievintä mahdollista rajoitusta.

Rajoitustoimenpiteiden käyttöön tulee olla aina selkeät perusteet. Lapsen etu, lapsen kasvun ja kehityksen vaarantuminen sekä sijaishuollon toteutumisen vaarantuminen.

Rajoitustoimenpiteistä kirjataan päätös. Päätökseen kirjataan lapsen ja hänen huoltajiensa mielipide koskien kussakin tilanteessa toteutettavaa rajoitusta. Rajoitustoimenpiteiden kiireellisyys ja usein äkillisyys estävät hallintolain mukaisen kuulemisen edellytykset. Miksi kuulemista ei ole voitu toteuttaa kirjataan myös rajoituspäätökseen. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Sijaishuollossa käytettävät rajoitukset ovat liikkumisvapauden rajoitus, kiinnipito, aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilön katsastus, henkilön tarkastus, omaisuuden, lähetysten ja tilojen tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen, luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttaminen, yhteydenpidon rajoittaminen, eristäminen ja erityinen huolenpito. Lisäksi laaditaan rajoituksista lapsikohtainen rajoituksen arvio. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Rajoituksia voivat toteuttaa sijaishuollon laitoksessa muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta yksikön johtaja sekä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Yhteydenpidon rajoitteen yksikössä voi kirjoittaa ainoastaan yksikön johtaja. Eristäminen pitää sisällään omat erityiset määräyksensä eikä tässä työssä mainituissa yksiköissä toteuteta. Erityinen huolenpito toteutetaan siihen varatuissa erillisissä yksiköissä. Luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttaminen on yksi uuden lain muutoksista. Tässä lastensuojelulain pykälässä 69 a määritellään kuinka sijaishuollon yksikössä tulee toimia laitoksesta luvattomasti poistuneen lapsen palauttamiseksi. Pykälä määrittää keinot, joilla lapsen palauttaminen voidaan toteuttaa turvallisesti ja mahdollisimman pian. Lapsen palauttamista ei voi ulkoistaa laitoksen ulkopuoliselle toimijalle. Lapsen palauttamisessa tulee olla aina läsnä vähintään yksi lapsen sijaishuoltopaikan hoito- ja kasvatushenkilöstöön kuuluva henkilö. (Lastensuojelulaki 417/2007, 69 a §.)

Uuden lain muutoksissa on myös arvio käytetyistä rajoitustoimenpiteistä. Lapseen kohdistetuista lain määrittämistä rajoituksista sijaishuoltopaikassa on arvioitava niiden käyttöä yhdessä lapsen kanssa heti, kun lapsi kykenee ymmärtämään asian merkityksen. Arviointia tehtäessä käydään läpi tilannetta, joka johti rajoituksen toteuttamiseen, itse rajoitusta ja sen toteuttamista ja vaikuttavuutta. Lisäksi arvioidaan rajoitustoimenpiteessä mukana olleen henkilökunnan jäsenen/jäsenten toimintaa tilanteessa. Rajoitus on käytävä läpi myös lapsen huoltajien kanssa, jollei rajoituksen läpikäyminen ole jostakin syystä ilmeisen tarpeetonta. (Lastensuojelulaki 417/2007, 74 a §.)

Sijaishuollon yksikössä asuessaan lapsi voi päättää pukeutumisestaan, harrastuksistaan, lapselle maksettavien käyttövarojen käytöstä, puhelimen käytöstään, oman huoneensa sisustuksesta, kaverisuhteistaan, vapaa-ajastaan ja liikkumisesta yksikön ulkopuolella, vierailuista yksikössä ja sen ulkopuolella, uskonnostaan ja oman kulttuurisen taustansa toteuttamisesta. Eduskunnan oikeusasiamies on ottanut edellä mainittuihin asioihin ja niiden toteuttamiseen kantaa ja linjannut toimintatapoja sijaishuollossa (mm. EOAK/5377/2018).

Kaikessa tulee kuitenkin huomioida, että jokaisen lapsen kohdalla toteutuu riittävä ja hyvä kasvatus ja huolenpito eivätkä lapsen omat päätökset ja niiden toteuttaminen aiheuta haittaa tai vaaraa lapselle itselleen tai muille yksikössä paikalla oleville henkilöille. (Lastensuojelulaki 417/2007, 49 §.)

3.3 Ammatillinen osaaminen ja vuorovaikutus

Työskentely sijaishuollon yksikössä on haastavaa, monipuolista, kuormittavaa sekä palkitsevaa monin tavoin. Tässä raportissa työskentely sijaishuollon yksikössä tarkoittaa erityisyksikön toimintaa. Lastensuojelulain 60 § määrittää henkilökunnan vähimmäismäärän yksikköä kohti. Lain mukaan yhdessä yksikössä voi olla useampi osasto, mutta yhdellä osastolla voi asua korkeintaan seitsemän lasta. Puitesopimukset sijaishuollon palveluista määrittävät henkilöstön koulutusohjan ja erityistä tukea vaativien lasten hoitoa tuottavien yksiköiden henkilöstön määrän. Sijoittajakunnat kilpailuttavat lastensuojelupalvelut yksityisiltä palveluntuottajilta hankintalain (1397/2016) mukaan. Kilpailutuksen dokumenteissa kukin sijoittajataho määrittää omat vaatimuksensa henkilöstön osaamisen ja koulutusten suhteen. Kilpailutuksissa yleinen vaatimus yksikön henkilöstön suhteen on, että yksikön henkilöstöstä tulee olla vähintään puolet ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneita ja näistä henkilöistä tulee vähintään puolet olla sosionomin tutkinnon suorittaneita. Valvovat viranomaiset, aluehallintovirastot edellyttävät myös yksikön henkilöstön koostuvan edellytetyn ammatillisen osaamisen pohjalta. Muu henkilöstö tulee muodostua terveydenhuollon tai kasvatusalan koulutuksen suorittaneista henkilöistä. (Porrassalmi 2012, 43–47)

Työ sijaishuollon yksikössä vaatii ammattitaitoa. Ammattitaito on yksilöllistä valmiutta tai pätevyyttä toimia ammatissa (Järvinen ym. 2007, 182). Sosiaalityössä koulutuksen merkitys sekä koulutuksen taso kasvaa jatkuvasti lisäten ammatillisessa osaamisessa tiedon

ja arvojen merkitystä toiminnan pohjana (Raunio 2004, 6). Pohjakoulutuksessa työntekijä on saanut perustaidot työhön ja tehtävään. Ammatti-identiteetti ja ammatin vaativat taidot kasvavat käytännön työssä (Bardy 2009, 76–77).

3.3.1 Ammatillinen osaaminen

Jokaisella sijaishuollossa työskentelevällä henkilöllä on koulutus tehtävänsä. Henkilöstön koulutus jakaantuu ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneisiin sekä toisen asteen koulutuksen suorittaneisiin henkilöihin. Aiemmin todetun käytännön mukaan koulutus-pohjat muotoutuvat selkeästi. Sosionomin (AMK) tutkinnon suorittaneita tulee yksiköissä olla aina työryhmässä vähintään neljännes henkilöstön määrästä.

Kehittämiprojektin kohteena olevat sijaishuollon yksiköt ovat laadultaan erityisyksiköitä. Erityisyksiköt vastaavat vaativan hoidon tarpeeseen 13–17-vuotiaiden nuorten keskuudessa. Yksiköissä asuu lapsia, joilla on mm. mielenterveydenongelmia, ongelmia koulunkäynnin kanssa, päihdeongelmaa, neuropsykiatrisia haasteita ja oireilua, rikollista käytöstä sekä moninaista rajattomuutta elämässään. Oman lisänsä tuovat monikulttuuriset asiakkaat ja heidän kanssaan toimiminen.

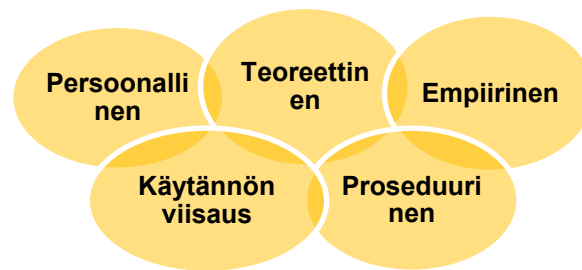
Lastensuojelun sijaishuollossa työ on vaativaa. Työssä suoriutuminen edellyttää monia erilaisia taitoja ja vahvaa tietopohjaa. Työntekijöillä tulee olla ymmärrystä lasten fyysisen ja psyykkisen kehityksen vaiheista sekä kyky luoda positiivisia suhteita lapsiin. Työntekijän tulee olla aidosti kiinnostunut lapsen asioista ja halua kuunnella lasta. Työntekijöillä pitää olla hyvät kirjalliset taidot, joita päivittäinen dokumentointi vaatii. Kyky toimia vuorovaikutuksessa erilaisten ja eri ikäisten henkiköiden kanssa on työntekijän perustaitoja. Asiakkaiden ja heidän verkostojensa kanssa työskentelyssä työntekijöiden pitää luottaa itseensä, olla puheissaan selkeitä ja toimia ammatillisesti. Päätösten tekeminen ja päättäväinen, pitkäjänteinen työskentely on osa arkipäivän toimintaa. (Fagerström 2016, 27.)

Tiedolla on merkittävä osa ammatillisuuden rakentumisessa. Ammatillisessa toiminnassa tarvittavaa tietoa on monenlaista. Vaikka tietoa on saatavilla paljon ja erilaista, ei ole olemassa selkeää mallia miten erilaiset tiedot vastaavat todellisuutta. Kuinka tieto vastaa todellisuutta perustuu sitä käyttävien työntekijöiden havaintoihin. Työntekijöiden havainnot vahvistavat tiedon hyödyllisyyttä ja käyttökelpoisuutta. (Raunio 2004, 100–101.)

McKinsey Crittenden (2008) pohtii miksi tarvitsemme uutta tietoa ja teoriaa hoitaaksemme erilaisista ongelmista ja/ tai vaurioista kärsiviä henkilöitä. McKinsey Crittenden pohtii samalla, miksi tarvitsemme teoriaa ylipäättään, miksi emme vain ota käyttöön parhaita, tuloksellisia toimenpiteitä ja käytänteitä ja toimi niiden mukaan? Teoriaa tarvitaan, jotta voidaan muodostaa kuva siitä, mitä hoidetaan, miksi hoidetaan, minkälaiset toimenpiteet voivat auttaa tilanteessa ja kuinka voidaan saavuttaa asiakkaalle turvallinen ja rauhallinen tila. Teoria antaa toiminnalle ikään kuin kartan, jonka mukaan toimintaa ja hoitoa voidaan suunnata oikeaan suuntaan. Tämä ”kartta” antaa hoidolle lähtökohdan sekä reitin tavoitetta kohti. Reittejä voi olla useita ja teoria antaa ja kirkastaa eri vaihtoehtoja. Ilman toiminnan pohjalla olevaa teoriaa syntyy riski toiminnasta ilman suuntaa ja tarkoitusta. (McKinsey Crittenden 2008, 235.)

Ammatillisessa toiminnassa sosiaalialalla tiedon voidaan ajatella koostuvan eri osa-alueista. Teoreettinen tieto pitää sisällään käsitteet, mahdolliset toiminnan mallit sekä teoreettisen viitekehyksen. Kaikki nämä yhdessä selittävät, kuvailevat, ennustavat ja kontrolloivat työntekijää ympäröivää maailmaa. Kokemukseen perustuvaa tietoa saadaan tutkimuksista, jossa tietoa kerätään ja tutkitaan selittämään ja ennustamaan tulevia ilmiöitä tai arvioimaan tuloksia. Proseduraalinen tieto kertoo kuinka jokin asia tehdään. Proseduraalinen tieto määrittää toimintaympäristön organisaation menettelytapoja, lainsäädäntöä ja menettelytapojen soveltamista. Persoonallinen tieto on työntekijän oma tapa toimia, toimii arkiajattelun ja toiminnan pohjana. Persoonallinen tieto sisältää työntekijän kulttuurista tietoa, intuitiota ja arkiajattelua. Käytännön viisaus on osa tietopohjaa. Kokemus omassa tehtävässä toimimisesta sekä käytännön opettama kokemus muodostavat käytännön viisautta. (Raunio 2004, 100–102.)

Tiedon lajeja voidaan käsitellä ja ajatella erillään, mutta ammatillisessa toiminnassa eri tiedon lajit muodostavat kokonaisuuden. Ammatillisessa toiminnassa toimitaan moninaisen tiedon perusteella eikä aina kukaan voi kertoa selkeästi ja yksityiskohtaisesti mihin tietoalueeseen koko toiminta perustuu. (Raunio 2004, 102–103.)

Kuvio 5. Tiedon yhdistyminen kokonaisuudeksi (mukailten Raunio 2004, 102–104.)

Lastensuojelussa työskentely vaatii erilaista menetelmäosaamista sekä ns. punaista lankaa toimintaan. Työmenetelmiä lastensuojelussa on kehitetty viime vuosina tiiviisti. Systeminen toimintamalli on yksi malli viime vuosilta. LAPE-hankkeen myötä kehitettiin Suomen oloihin sopiva systeminen toimintamalli. Systemisen toimintamallin esikuvana toimii Englannissa kehitetty ns. Hackneyn malli. Systemisessä toimintamallissa pyritään byrokratian vähentämiseen sekä eri toimijoiden yhteistyön tiivistämistä saman asiakkaan asioissa. Keskeisenä on lapsen tarpeita tukevien työmenetelmien löytäminen ja hakeminen. Työskentelyn tueksi haetaan työmenetelmiä esimerkiksi dialogisuuden, narratiivisuuden tai ratkaisu- ja voimavarakeskeisen terapian opeista. Lisäksi osaamista traumojen ja kiintymyssuhteen vaurioiden hoitamisessa pidän erittäin tärkeänä (Fagerström 2016, 4–6).

Muutokset ympäröivässä yhteiskunnassa tuovat muutoksia myös työskentelyyn. Ammattitaitojen ja osaamisen vaatimukset, työelämän muutokset edellyttävät henkilöstöltä aktiivisuutta, halua oppia ja kehittyä omassa tehtävässään. Ammatissa kasvaminen sekä työssä kehittyminen ovat jatkuva prosessi. Ymmärrys ammatillisuuden kehittymisestä prosessina edesauttaa jatkuvaa uusiutumista. Tämän ymmärryksen kautta rutiineiksi muodostuneisiin työtapoihin kohdistetaan arviointia ja kehittämistä. Osaaminen kehittyy monin eritavoin. Käytännön tehtävissä toimiminen kehittää henkilön ammatillisuutta. Ammatissa toimiminen kehittää ammatin käytäntöjä, työyhteisön kulttuuria sekä työympäristöä. (Järvinen ym. 2007, 183–185.)

Ammatillisuudessa kehittyminen tukeutuu reflektointiin. Reflektointi on oman toiminnan ja sen perusteena olevien perustelujen tutkimista ja pohtimista sekä toimintatapojen arviointia. Käytännössä reflektiivisyys omassa toiminnassa on ihmettelyä, kysymyksiä, tilanteisiin pysähtymistä, kohtaamisia ja uudelleen tehtävään paneutumista. Omaa tapaa toimia, havainnoida, ajatella, toimia ja olla vuorovaikutuksessa muiden henkilöiden

kanssa pitää reflektointi sisällään. Reflektoinnilla pyritään omien käsitysten uudistumiseen ja oman itsen toimijana oleminen. Raunio kirjoittaa teoksessaan Olennainen sosi-aalisyössä (2004, 102–104) oman toiminnan refleктоimisen olevan eräs keino ymmärtää paremmin epävarmuuksia ympäröivässä maailmassa. Reflektion tuloksena voidaan nähdä tilanteista ja asioita uudella tavalla ja samalla löytää vaihtoehtoisia tapoja toimia. Samalla kehittyä itsetuntemus ammatillisuuden kehittyessä. (Järvinen ym. 2007, 185).

Reflektiivinen kehittyminen ammatillisuudessa voidaan kuvata kolmella ammatillisuuden ja toiminnan tasolla. Ammatillisuuden tasolla työntekijä oppii erittelemään ja arvioimaan omaa osaamistaan ja toimintaansa. Arvioivan ammatillisuuden tasolla työntekijä arvioi omaa osaamistaan ammattinsa ja työnsä kokonaisuuteen. Työntekijä arvioi toimintaansa ja tavoitteitaan. Kriittisessä ammatillisuudessa kyseenalaistetaan oman toiminnan ja ammatissa toiminnan perusteita suhteessa laajempaan kokonaisuuteen. Tämä taso edellyttää kriittistä arviointia omasta toiminnasta sekä kriittistä tietoa tekijöistä, jotka ohjaavat ja rakentavat ammatillista toimintaa. Tavoitettuaan nämä kolme tasoa työntekijä omaa reflektiivistä asiantuntijuutta. Tällä tasolla työntekijän oppiminen ja toiminta ovat osa kokonaisuutta, jonka muodostavat työyhteisö, organisaatio ja ammattikunta. (Järvinen ym. 2007, 186–87.)

3.3.2 Ammatillisuuden vahvistaminen Familiarissa

Lastensuojelussa on tänä päivänä erityisen tärkeää ammatillisuuden kehittäminen sekä monialaisen osaamisen lisäksi erityisosaaminen. Yksiköllä tulee olla jokin ala, johon koko henkilöstöllä on osaamista sekä täydennyskoulutusta. Familiarissa henkilöstön osaamista vahvistetaan jatkuvasti erilaisin koulutuksin. Koulutusta järjestetään psykiatrisessa osaamisessa, päihdetyössä, neuropsykiatrian haasteisiin vastaamisessa, traumatisoituneiden lasten hoitoon ja kasvatukseen liittyen, kiintymyssuhteisiin liittyvissä kysymyksissä, lastensuojelun rajoitustoimista, vuorovaikutuksesta jne. Koulutukset ovat usein täsmäkoulutusta lähiopetuksena. Verkkokoulutukset ovat kaikkien ulottuvilla ja helposti toteutettavissa. Korona-aika on tosin tuonut verkkokoulutukset pääsääntöiseksi koulutusmuodoksi tällä hetkellä. Nämä kaikki koulutukset vahvistavat yksiköiden asiakasprofiilin mukaista osaamista. (Familiar 2020.)

Muuta koulutusta ovat yksikön johtajien MEE-koulutus johtamisesta, markkinointikoulutus yksikön johtajille ja vastaaville ohjaajille sekä muuntokoulutus nuoriso- ja vapaa-ajan ohjaajille lähihoitajaksi. Näiden työnantajan tarjoamien koulutusten lisäksi henkilöstö koulutuu vapaa-ajallaan. Henkilöstön omalla ajalla tapahtuvassa koulutuksessa on

menossa sairaanhoitajan opintoja, sosionomin opintoja sekä ylemmän ammattikorkeakoulun opintoja.

Vuoden 2020 koulutukseen kuuluu myös yksiköiden teoreettiseen viitekehykseen liittyvät koulutukset. Familiarin kaikissa yksiköissä vahvistetaan kunkin yksikön teoreettisen viitekehyksen osaamista. Viitekehys on yksikön asiakasprofiilin haasteisiin ja arkipäivän toimintoihin valittu teoria, jonka mukaan arkea toteutetaan. Tärkeää on, että yhdessä työskentelevä henkilökunta on tietoinen minkä toimintamallin tai teoreettisen viitekehyksen pohjalta yksikössä työskennellään. (Familiar 2020.)

Kuvio 6. Reflektiivinen ammatillisuus (Mukaiillen Järvinen ym. 2007, 185–187.)

3.3.3 Vuorovaikutuksessa sijaishuollon yksikössä

Työskentely lastensuojelun sijaishuollossa on työskentelyä laitosmaailmaan sijoittuvissa kodinomaisissa tiloissa. Työskentely tapahtuu siis tiloissa, joka toimii kotina. Sijoitetut lapset eivät itse näe juuri koskaan sijoituspaikkaansa minkään asteisena kotina, vaan aina laitoksena. Joka tapauksessa, työskentely tapahtuu seitsemän lapsen ryhmässä, jossa työskentelee yhteensä 8 ohjaajaa sekä yksikön johtaja ja vastaava ohjaaja. Yksikön johtajan ja vastaava ohjaajan työaika jakaantuu useimmissa yksiköissä useamman osaston kesken.

Työskentelemme sijoitettujen lasten kanssa. Vaikka kodinomaisissa tiloissa työskenteleeseen kuuluu myös kodinhoidollisia tehtäviä, ruoan laittoa ja yms., niin työmme luonne on vuorovaikutuksessa toimimista toisen henkilön kanssa. Työskentelemme toisten aikuisten ja yksikössä asuvien lasten kanssa.

Vastavuoroisuus kuvaa vuorovaikutusta. Onnistuneessa vuorovaikutuksessa siihen osallistuneet kokevat tulleen huomioduksi tilanteessa ja kaikkien osuutta on ollut vuorovaikutuksessa merkityksellinen. Vuorovaikutuksen ollessa onnistunut, osallistujat kokevat ymmärtävänsä toisiaan. Kuuntelu, kysely, ihmettely, neuvominen, leikin laskeminen ja ehkäpä väittelykin ovat olleet onnistuneen vuorovaikutuksen hetkissä rakennusaineina. Onnistuneeseen tilanteeseen ei siis kuulu ainoastaan faktoista keskusteleminen tai kertominen. (Talvio & Klemola 2017, 11–13.)

Onnistuneen vuorovaikutuksen keskeisenä vaikuttajana toimii oma asenne. Vuorovaikutuksessa toimivan asenne itseään kohtaan kertoo sen, mitä on valmis pohtimaan omassa itsessään ja mitä on valmis tuomaan vuorovaikutustilanteeseen. Tämä ei tarkoita täydellistä avoimuutta omista asioista ja tunteista. Omien tunteiden ja asioiden piilossa pitäminen on tavanomaista ja joskus jopa tarpeellista. Kuitenkin onnistunut vuorovaikutus edellyttää itsensä likoon laittamista, jotta tilanteissa saadaan asioita selvitettyksi turvallisesti. Omien asioiden kertominen saattaa herättää luottamusta, joka lisää turvallista ilmapiiriä. (Talvio & Klemola 2017, 153.)

Asenne itseään kohtaan vuorovaikutuksessa on osa onnistunutta vuorovaikutusta. Toinen osa on asenne toista henkilöä kohtaan. Vuorovaikutuksessa toteutuu kohtaaminen toisen henkilön kanssa. Kohdatuksi tulemista kaipaa jokainen henkilö. Vuorovaikutuksen onnistuminen ei pohjaa ainoastaan tilanteen vaatimien taitojen käyttöön. Tärkeintä on toisen henkilön arvostus, tasa-arvoinen kohtaaminen ja kunnioitus. Ilman toisen henkilön arvostusta saattaa vuorovaikutuksesta muotoutua vallan käytön ja manipulaation väline. (Talvio & Klemola 2017, 153–154.)

Arjen työskentely yksikössä

Yksikköjen arki on säännöllistä ja strukturoitua, aikataulutetun ohjelman mukaan suunniteltua. Yksikön tiloissa on esillä päiväohjelma, josta käy ilmi, kuinka päivä rakentuu koulunkäynteineen ruokailuineen, arjen askareista ja hereillä olemisesta ja nukkumisesta. Jokaisella lapsella yksikössä oma, yksilöllinen hoito- ja kasvatussuunnitelmansa, jonka mukaan lapsen arki rakentuu. Hyvät, toimivat toimintatilat ja jokaisen lapsen oma

huone mahdollistavat kodinomaisen, tavallisen arjen sekä jokaiselle lapselle myös yksityisyyttä. Arki pyritään toteuttamaan ennakoitavana, turvallisena ja mahdollisimman samanlaisena päivästä toiseen. Yksikön arjessa aikuiset ovat läsnä ja lasten saatavilla vuorokauden jokaisena tuntina. Oma huone tarjoaa jokaiselle lapselle oman tilan ja mahdollisuuden viettää aikaa ilman yksikön muita lapsia ja sen aikuisia. Jari Sinkkonen ja Kaisa Tervonen-Arnkil kirjoittavat teoksessaan *Lapsi uusissa oloissa* (2015, 148–150) juuri ennakoitavuuden lisäävän hyvää vuorovaikutusta. Ennakoitavuus lisää lapsen turvallisuutta.

Työskentely vuorovaikutuksessa sijaishuollon yksikössä vaatii erityisesti huomioimaan yksikön asiakaskunnan vaativat lähtökohdat. Asiakkaina olevilla sijoitetuilla lapsilla ja jossakin määrin myös heidän huoltajillansa on elämässään haasteita ja ongelmia, joiden huomioiminen vuorovaikutustilanteissa vaatii erityistä tietoa, osaamista ja taitoa ja oikeanlaista asennetta toimivaan vuorovaikutukseen. Seuraavissa kappaleissa kuvaan lyhyesti keskeisimpiä lasten elämään vaikuttavia tekijöitä.

Lapsen hyvä kehitys pohjautuu lapsen tärkeiden aikuisten pysyvyyttä ja läsnäoloa joka-päiväisessä elämässä. Rusanen kirjoittaa teoksessaan *hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys* (2011, 27–28) brittipsykologi John Bowlbyn kiintymyssuhdeteorian näkökulmista miten lapsen kiintymyssuhteeseen vaikuttavat lapsen elämässä läsnä olevat aikuiset. Kiintymys tulee esiin tunnesiteenä lapsen kokemaan turvalliseen aikuiseen. Lapsen kokiessa uhkaa tai ollessaan hädissään ja peloissaan, lapsi turvautuu aikuiseen, jonka kokee turvallisimpana. Turvallinen kiintymyssuhde on elämän perusrakenteena tuo elämään monia hyödyllisiä asioita, muttei ole ehdoton edellytys tasapainoiseen elämään eikä ole täysin suojaava häiriintymiselle psyykkisellä tasolla (Sinkkonen 2015a, 32–33). Turvalliset suhteen ympäröiviin aikuisiin ovat lasta vahvistavia niin sosiaalisissa taidoissa kuin älyllisestikin (Mäkelä & Sajaniemi 2013, 37). Vanhemman/hoivaajan tehtävänä on osoittaa kiintymystä lapselle suojaten ja ohjaten lasta tilanteissa, joissa lapsi ei itse vielä selviydy, toisaalta ohjata lasta suojaamaan itse itseään lapsen oppiessa uusia kykyjä, antaa lapsen ottaa vastuuta itsestään, kun lapsi on siihen valmis (McKinley Crittenden 2011, 17).

Sijaishuollon yksikössä vanhemmuutta toteuttavat yksikön hoito- ja kasvatushenkilökunta. Sosiaalisesta vanhemmuudesta puhuttaessa vanhempi ja lapsi jakavat yhteisen kodin ja arjen. Sosiaalinen vanhemmuus voi kehittyä psykologiseksi vanhemmuudeksi vuorovaikutuksen aikuisen ja lapsen välillä jatkuessa turvallisesti pitkään. Tällöin lapsen ja aikuisen välille syntyy luottamusta sekä mahdollisesti kiintymystä. Sosiaalisella sekä

psykologisella vanhemmuudella on merkitystä lapsen turvallisessa kasvussa. (Araneva 2018, 206.)

Sijaishuollon yksikössä työskentelevät aikuiset työskentelevät siis vanhemman ”sijaisina” sijoitetuille lapsille. Omat vanhemmat ovat jokaiselle lapselle lähes poikkeuksetta tärkeimmät aikuiset. Omat vanhemmat ovat kuitenkin useimpien kohdalla aikuiset, joihin lapsella on ristiriitainen suhde. Vanhemmat eivät ole paikalla lapsen arjessa sijaishuollon yksikössä. Lapsen aiemmassa elämässä vanhemmat ovat mahdollisesti luoneet turvattomuutta lapsen elämään (Rusanen 2011, 17–18). Uudessa arjessaan sijaishuoltoyksikössä lapsi tuo kaikki aiemmat kokemukset saamastaan hoivasta, pettymyksistä, hylätyksi tulemisesta jne. (Sinkkonen & Tervonen-Arnkil 2015, 180). Vanhempien aiempi toiminta lapsen kanssa saattaa esittäytyä siten, että kaikki vanhempien kanssa koettu sujui hyvin (Sinkkonen & Tervonen-Arnkil 2015, 175). Sinkkonen ja Tervonen-Arnkilin mukaan (2015, 177) tärkeää lapsen sijoituksen onnistumiselle on omien vanhempien asenne lapsen sijoitukseen ja sijoituspaikkaan. Lapselle on vahingollista, jos vanhemmat arvostelevat sijaishuoltopaikan ja siellä toimivien aikuisten toimintaa aiheuttaen ns. kilpailutilanteen lapsen, häntä hoitavien aikuisten ja vanhempien välille (Sinkkonen & Tervonen-Arnkil 2015, 154–155).

Kiintymyssuhteissa usein kuvataan seuraavanlaisia kiintymyssuhteita. Turvallinen, turvaton- välttelevä ja turvaton ristiriitainen sekä jäsentymätön kiintymyssuhde, Turvallinen kiintymyssuhde muotoutuu lapsen maailmassa, joka on ennakoitava ja lapsi voi tuoda kaikenlaiset tunteensa esiin ilman pelkoa hylkäämisestä. Välttelevässä kiintymyssuhteessa lapsi on oppinut, että kielteisistä tunteista ja hankalista tunnekuohuista lapsen tulee selvitä itse. Lapselle on muodostunut käsitys, että hankalien tunteiden ja tunnekuohujen esiintuomisesta sekä esim. lohdutuksen tarpeen hakemisesta, aiheutuu lapsen läheisen hoivaajan etääntyminen ja lapsen jääminen yksin tilanteeseen. Lapsi oppii estämään tunnekuohujaan, jottei jäisi yksin tunteidensa kanssa tilanteeseen. Ristiriitaisessa kiintymyssuhteessa lapsen hoivaaja, vanhempi, toimii ristiriitaisesti samankaltaisissa tilanteissa. Hoivaaja on ristiriitainen ja epäohdonmukainen ja ajoittain poissaoleva. Lapselle syntyy epävarmuus millaisissa tilanteissa hoivaaja vastaa lapsen tarpeisiin. Lapsi oppii tuomaan tunteitaan esiin voimakkaasti pakottaen hoivaajan huomioimaan lapsen. Koska lapsi tuo esiin vahvasti kielteisiä tunteita, on ilmapiiri usein negatiivinen. Jäsentymättömässä kiintymyssuhteessa lapsi kokee paljon pelkoa. Vuorovaikutus häntä hoivaava aikuisen kanssa on aika ajoittain vaarallista. Tällainen tilanne on haastava lapselle,

joka haluaisi vaarallisessa tilanteessa turvata turvalliseen aikuiseen, mutta tuo turvallinen aikuinen aiheuttaa käytöksellään vaaratilanteen. (Salminen & Tynninen 2011, 29; Sinkkonen 2018, 45–47.)

Lapsen temperamentin vaikutusta kiintymyssuhteen muodostumisessa on tutkittu. Temperamentin selkeää vaikutusta kiintymyssuhteen kehittymiseen ei ole löydetty. Arjen käytöksessä on vaikea erottaa lapsen käytöksestä mikä johtuu lapsen temperamentista ja mikä liittyy lapsen kiintymyssuhteeseen. Temperamentin ja kiintymyssuhteen yhteyttä tutkittaessa on ollut vaikeaa löytää yhdistävä tekijä näiden kahden asian välille. Lasten kiintymyssuhteet eri henkilöihin ovat erilaisia ja kiintymyssuhde vanhempiin on moninainen suhde, johon liittyy monenlaista käyttäytymistä. Lapsen temperamentti muodostuu perimän pohjalta, kun taas kiintymyssuhteen muotoutuminen liittyy ympäristökäyttäytymisiin. (Broberg ym. 2006, 288–289.)

Kasvaakseen tasapainoisesti aikuiseksi, lapsi tarvitsee turvallista kiintymystä ja huolehtivia aikuisia ympärilleen. Aikuiseksi kasvaminen murrosiässä pohjaa lapsuuden kokemuksiin. Lapset, jotka ovat kasvaneet turvallisessa ja tasapainoisessa ympäristössä, saavuttavat itsenäisyyden sekä mallin omaan aikuisuuteen oman lapsuutensa pohjalta. Lapsilla, joilla on lapsuudessa ollut turvattomuutta tai ongelmia kiintymyssuhteissa, on murrosiässä suuri riski ajautua mielenterveyden ongelmiin tai muihin ongelmiin, jotka vaikuttavat pitkälle aikuisuuteen asti. (McKinsey Crittenden 2008, 68–69.)

Traumaattinen kokemus on tapahtuma, joka järkyttää lapsen turvallisuuden tunnetta. Traumaattinen tapahtuma, tapahtuu se kenelle tahansa, herättää hädän tunteen lähes kaikissa ihmisissä (Piironen 2010, 27). Lapsen kohdatessa tilanteen yksin ilman turvallisen aikuisen lohtua, voi tilanne aiheuttaa lapselle erittäin vakavan ongelman (Hughes 2011, 40). Traumaattista tapahtumaa voidaan kuvata ennakoimattomaksi, kontrolloimattomaksi, johon ei itse voi vaikuttaa, tapahtuma muuttaa arvoja, muuttaa koko elämän tilannetta (Saari 2000, 22–27; Tamm 2012, 262–23). Vakavan vaaran tilanteet, jossa ei ole näkyvissä ratkaisua tai ulospääsyä tilanteesta, synnyttävät trauman (Sinkkonen 2015a, 35). Traumaattiset tapahtumat ja kokemukset tarvitsevat usein ammattilaisen apua niistä selviämiseen. Salli Saari kertoo kirjassaan kuin salama kirkkaalta taivaalta (2000, 28) tutkimustuloksista 1990-luvulta, joissa todettiin ilman ammattiapua traumasta selvinneen noin kolmannes traumaattisen kokemuksen kokeneista. Traumaattiset kokemukset ja tapahtumat voivat vaikuttaa henkilön elämään vielä vuosia tapahtuneen jälkeen (Saari 2000, 30).

Traumatisoituneen lapsen psyyke on hauras. Lapselle on vaikeaa tunnistaa toisen henkilön tunteita. Lapsi voi tulkita ilmeet ja eleet vihaisiksi, vaikei ilmeet ilmennä vihaa. Traumatisoitunut lapsi elää usein stressitilassa. Tällöin pienikin ärsyke, tilanne, jopa tuoksu saattaa laukaista suuren tunnereaktion tai joskus jopa lapsen psyykkisen romahdamisen. (Bomber 2009, 31; Sinkkonen 2015b, 161.)

Huomioitavaa on myös, että traumaattinen kokemus tai kokemukset voivat aiheuttaa erilaisia seurauksia mm. masennusta, muistiongelmia, keskittymisvaikeuksia, univaikeuksia, jatkuvaa varuillaan olemista, jatkuvaa ärtynyttä oloa jne. Traumaattiset kokemukset näkyvät arkielämän toiminnoissa tavoilla, joita ei aina välttämättä yhdistetä tai osata yhdistää aiempiin traumaattisiin tapahtumiin. (Piironen 2010, 32–34; Tamm 2012, 262–263.)

3.3.4 Omaohjaajuus

Edellä olen kuvannut ammatillisuutta ja sen muodostumista, sijaishuollossa asuvien asiakkaiden joitakin perusproblematiikkaan kuuluvia piiteitä, jotka vaikuttavat asiakkuuteen sekä vuorovaikutukseen.

Asiakkainamme sijaishuollon yksikössä on lapsia, joilla on haasteita elämässään. Nämä lasten arkipäivän haasteet saattavat saada erilaisia muotoja eri tilanteissa. Jo pelkäänsä murrosikä, jolloin lapsi hakee eroa ympäröiviin aikuisiin ja haluaa itsenäistyä aiheuttaa lapsessa suurta myllerrystä. Murrosiässä lapsi siirtää kiintymystään kodin ulkopuolelle johonkin aikuiseen, kapinoi vanhempiaan vastaan ja jopa käyttäytyy halveksien vanhempiaan kohtaan (Broberg ym. 2006, 239; Sinkkonen 2018, 90). Lapsi tarvitsee aikuisia lähelleen, jotka eivät hylkää lasta käytöksestä huolimatta. Lapsen kanssa työskentelyssä aikuisella tulee olla herkkyyttä havaita lapsen hetket, jolloin hän kykenee ottamaan vastaan ohjausta ja kehittämään omaa toimintaansa. Pienen, sekä isomman ja vanhemman lapsen hoitoon ja kasvattamiseen pätevät samat tavoitteet; tukea lapsen kasvua ja kehitystä. Toimimista lapsen kanssa tulee suunnitella ja toteuttaa lapsen kanssa arjessa. (Salminen & Tynninen 2011, 47.)

Työmenetelmä, jossa huomioidaan aiemmin avatut haasteet lapsen elämässä ja käytöksessä sekä muut lapsen elämään vaikuttavat asiat, on sijaishuollossa omaohjaajuus. Lapsen muuttaessa sijaishuollon yksikköön, lapselle osoitetaan omaohjaaja(t). Omaohjaajuus saattaa kuulostaa arkiselta ja tavanomaiselta. Omaohjaaja toimii kuitenkin tiiviisti lapsen arkipäivässä mukana. Omaohjaaja hoitaa ja luo kasvatuskumppanuutta lapsen

ja hänen vanhempiensa ja sijaishuoltoyksikön välille (Salminen & Tynninen 2011, 12–13). Kasvatuskumppanuus tarkoittaa omaohjaajan ja vanhempien yhteistä keskustelua lapsen hoidosta ja kasvatuksesta, yhteisen käsityksen syntymistä siitä, kuinka lasta hoidetaan ja kasvatetaan ja mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun ja kehitykseen (Kekkonen 2012, 57–58). Kasvatuskumppanuus omaohjaajan ja vanhemman välillä edellyttää vuorovaikutusta, jossa molemmat osallistujat kokevat tulevansa arvostetuiksi, kuulluksi ja jossa keskustelu on avointa toisen mielipidettä kunnioittava (Kekkonen 2012, 59). Kasvatuskumppanuuden onnistuminen luo sijoituksen onnistumiselle ja lapsen hyvälle kasvulle vahvan maaperän (Sinkkonen & Arnkil 2015, 177).

Omaohjaaja huolehtii lapsen yhteyksistä vanhempien ja koulun välillä, hoitaa lapsen terveyteen liittyviä asioita, kannustaa ja tukee harrastuksissa ja ennen kaikkea käy lapsen kanssa läpi kaikkea arkeen liittyvää, auttaa lasta jäsentämään omia asioitaan ja tapahtumiaan. Tällä kaikella toiminnalla on suuri vaikutus. Lapsi oppii luottamaan, että yksikössä asuessaan, joku aikuisista, omaohjaaja(t) huolehtii hänen asioistaan ja on läsnä hänen arjessaan. (Sinkkonen 2015c, 241.)

Omaohjaajan tehtävä ja asema lapsen arjessa on merkittävä. Lapsi siirtää suhteeseensa omaohjaajansa kanssa kokemuksensa aiemmin tapahtuneista suhteista aikuisten kanssa. Olemalla läsnä lapselle, voi läsnäolo tuoda lapselle esiin aiemmat pettymykset, aikuisen huolenpitoa vaille jääneet tilanteet sekä muut mahdolliset laiminlyönnit aikuisen taholta. Jotta omaohjaajuus voi kehittyä ja toimia, tulee työskentelevän aikuisen ymmärtää tuo ilmiö lapsen elämässä. Vaikeahoitoisen tai vaativan lapsen hoitaminen edellyttää voimavaroja ja valmiuksia hoitaa lasta. Lasta hoitavan aikuisen, omaohjaajan, tulee tiedostaa lapsen aiempine kokemusten pohjalta kokeilevan aikuisen läsnäolon pysyvyyttä ja siten turvallista suhdetta aikuiseen. Kun lapsi toteaa aikuisen kestävän ja jaksavan vuorovaikutusta lapsen kanssa, on lapsella mahdollisuus muodostaa turvallisempi suhde omaohjaajaan kuin aiempiin aikuisiin elämässään. (Sinkkonen 2015c, 177–178.)

Omaohjaajatyön käyttäminen työvälineenä tähtää turvallisen ja luotettavan suhteen luomista lapseen. Rusanen (2011, 27–29) kuvaa kirjassaan brittipsykiatri John Bowlbyn teoriaa kiintymyssuhteista. Bowlbyn mukaan lapsi tarvitsee selviytyäkseen elämässään vahvan kiintymyssuhteen vähintään yhteen aikuiseen. Lapsen tulee voida kokea elämässään olevan selkeän turvallisen aikuisen, jonka puoleen lapsi voi aina kääntyä (Rusanen 2011, 197–197). Omaohjaaja toimii siis lapsen ”arkivanhempana” ja kiintymyksen kohteena. Omaohjaajan vahva tuki ja läsnäolo lapselle, jolla on vaikeuksia kiintymyssuhteissa ja mahdollisesti traumaattisia kokemuksia, auttaa lasta mahdollisen ulkopuolien

terapian ohella vahvasti ja turvallisella tavalla ratkomaan lapsuuden traumoja ja kiintymyksen ongelmakohtia (Becker-Weidman 2013, 20).

Omaohjaajuus työvälteenä on tärkeässä asemassa yhteistyössä lapsen vanhempien kanssa. Luottamuksen saaminen lapsen vanhempien kanssa, on lähtökohtana työskentelyn onnistumiseen lapsen kanssa. Omaohjaajan tehtäviin kuuluu löytää keinoja yhteistyön vahvistamiseen ja lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen tukemiseen ja mahdollisesti uudelleen luomiseen. Luottamuksen syntyminen vanhempien ja lapsen kanssa pohjautuu kunnioitukseen ja kuulemiseen. Kun vanhemmalle syntyy käsitys ja kokemus, että hän saa osallistua lapsensa kasvatukseen ja olla osallisena lapsensa elämässä lapsen asuessa sijaishuollon yksikössä, niin tämän luo vahvan pohjan myös lapsen kiintymykselle yksikössä. Kun vanhempi hyväksyy lapsensa asuvan sijaishuollon yksikössä, niin lapsi voi aloittaa asettautumisen uuteen ympäristöön. (Bomber 2015, 34; Salminen & Tynnen 2011, 35–37.)

3.4 Omavalvonta, hyvä hoito ja hyvä kohtelu

3.4.1 Omavalvonta

Omavalvonta on työkalu, jonka kautta palvelutuottajat kehittävät ja seuraavat toimintansa laatua. Omavalvonta on työkalu jokapäiväiseen asiakastyöhön. Omavalvonnan perusajatus on avata palveluntuottajan toiminta ja sen kuvaus tarkasti. Omavalvonnan avulla pyritään tunnistamaan palveluissa esiintyvät epäkohdat sekä riskitilanteet. Omavalvonnan avulla näitä tilanteita pyritään ehkäisemään ja korjaamaan. Omavalvonta arvioi palveluja laadun ja asiakasturvallisuuden näkökulmasta. (Valvira 2020b.)

Omavalvonnan laatimisesta sosiaalipalveluita tuottavissa yksiköissä säädettiin 1.10.2011 annetussa laissa yksityisistä sosiaalipalveluista (922 / 2011). Valvira sai lain perusteella valtuudet antaa määräykset omavalvontasuunnitelman sisällöstä, laatimisesta ja seurannasta. Valviran määräys astui voimaan 1.3.2012. Tämän määräyksen perusteella uudet toimintayksiköt veloitettiin laatimaan omavalvontasuunnitelman kuuden kuukauden aikana toiminnan aloittamisesta. Jo toiminnassa oleville yksiköille annettiin aikaa laatia omavalvontasuunnitelmat 1.9.2012 mennessä. Omavalvonnan velvoittavalla lainsäädännöllä pyrittiin tehostamaan palveluita tuottavien yksiköiden omatoimista

laadun varmistamista. Omavalvonta laaditaan, jotta varmistetaan lainsäädännön, laatusuosituksen, valvontaohjelmien sekä palvelun tuottajien itse määrittämien laatuvaatimusten toteutuminen. Omavalvonnalla kehitetään asiakastyötä. (Valvira 2013a.)

Omavalvonta säädettiin otettavaksi käyttöön kaikissa sosiaalihuollon palveluissa 1.4.2015 alkaen. uuden sosiaalihuoltolain mukaan. Aiemmin annetut ohjeet ja määräykset toimintayksilöille omavalvontasuunnitelman sisällöstä, laadimisesta ja seurannasta tulivat voimaan vuoden 2015 alussa. Asiakkaalle sosiaalihuollon palveluja tuottavat yksiköt luetaan toimintayksiköiksi. Toimintayksikkö voi tuottaa asiakkaalle kyseisiä palveluja myös asiakkaan kotona. Omavalvonta kohdistuu koko palveluun sekä arvioiden palveluun liittyviä riskejä asiakkaan näkökulmasta. Palveluprosessin kehittämiseen olennaisesti kuuluvat riskien ennakointi, tunnistaminen ja arviointi. Lastensuojelussa turvallisuuteen liittyvät riskitekijät ovat mukana asiakkuuden alusta sen loppuun asti. (Valvira 2020b.)

Omavalvonnan toteuttamiseen ja suunnitteluun osallistuu koko henkilöstö. Erittäin tärkeää on yksikön esimiesten osallisuus ja sitoutuminen omavalvontaan. Henkilöstöllä on tärkeä osuus omavalvonnan suunnittelussa ja toteutuksessa, koska henkilöstöllä on paras tietämys ja kokemus arjen toiminnoista. Omavalvonnan tavoitteena on henkilökunnan ajantasainen ja jatkuva oman toimintansa arviointi, asiakkaiden ja heidän läheistensä kuuleminen toiminnan laatuun ja turvallisuuteen liittyvissä asioissa. Omavalvonnan suunnittelussa ja toteutuksessa tarjotaan asiakkaille ja heidän läheisilleen mahdollisuus osallistua asiakaspalautteen muodossa. Asiakkaille ja heidän läheisilleen voidaan mahdollisesti tarjota muita tapoja osallistua omavalvonnan kehittämiseen. (Valvira 2020a.)

”Omavalvontasuunnitelma on asiakirja, johon kirjataan kaikki keskeiset toimenpiteet, joilla palvelujen tuottajat itse valvovat toimintayksikköjään, henkilökunnan toimintaa sekä tuottamiensa palvelujen laatua.” Näin määrittelee lyhyesti omavalvontasuunnitelman Sosiaali- ja Terveysalan lupa- ja valvontavirasto, Valvira, omavalvontasuunnitelman. Omavalvontasuunnitelmassa kirjataan auki yksikössä noudatettavat toimintatavat, kuinka näitä toimintatapoja seurataan ja kuinka omavalvontasuunnitelmaa seurannan perusteella päivitetään. (Valvira 2020c.)

Valviran määräyksestä omavalvontasuunnitelmasta tulee löytyä palvelun perustiedot (toimintayksikön nimi, yksikön yhteystiedot, omavalvonnan vastuhenkilön yhteystiedot,

sekä palvelu, jota tuotetaan), toiminta-ajatus, arvot ja toimintaperiaatteet sekä riskinhallinnan prosessi, joka on keskeinen omavalvonnan toimeenpanon prosessi.

Omavalvontasuunnitelmaan kirjataan asiakkaan asemaa ja oikeuksia koskevat käytännöt; asiakassuunnitelma, asiakkaan osallisuus, asiakkaan oikeusturva ja asiakkaan kohtelu. Yhteistyö eri toimijoiden kanssa, henkilöstön määrä, henkilöstörakenne ja koulutus sekä sijaisten käytön periaatteet. Henkilöstön osalta omavalvontasuunnitelmaan kirjataan lisäksi henkilöstömitoitus ja kuinka henkilöstön riittävydestä huolehditaan. Tietosuoja ja tietoturvallisuudesta huolehtiminen sekä tietosuojasta vastaavan henkilön yhteystiedot löytyvät omavalvontasuunnitelmasta. (Valvira 2020c.)

Lastensuojelun asiakkaan palveluprosessin kuvauksessa ja toteutuksessa on omavalvonnassa otettava huomioon sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain lisäksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000), hallintolain (434/2003), sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista annetun lain (254/2015) asiakastietojen sähköisestä käsittelystä sosiaali- ja terveydenhuollossa annetun lain (159/2007) ja henkilötietolain (523/1999) sekä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) säännökset. (Valvira 2020b.)

Henkilöstön osallisuutta omavalvonnan suunnitteluun ja toteutukseen tukee tämän vuoden 2020 alusta tullut ns. epäkohtapykälä. Sosiaalihuoltolain pykälätien 48–49 mukaan työntekijöillä on velvollisuus tehdä ilmoitus toiminnan toteuttajalle, jos työntekijä huomaa sosiaalihuollon mukaisten palveluiden tuottamisessa asiakkaalle epäkohdan tai uhan epäkohdan toteutumiseksi. Ilmoitusvelvollisuuden ohjeet sisällytetään omavalvontaan. Tämä tarkoittaa ilmoituksessa esille tulleiden epäkohtien olevan omavalvonnassa käsiteltäviä ja hoidettavissa olevia asioita. (Valvira 2020a.)

Omavalvontasuunnitelma on pidetään toimintayksikössä julkisesti nähtävänä. Omavalvontasuunnitelma kertoo tietojen ja toiminnan kuvausten lisäksi sen, miten yksikössä toimitaan, kun yksikössä ei voida toimia omavalvonnan kuvausten mukaan. Omavalvontasuunnitelmasta löytyvät ajan tasaiset tiedot asiakkaiden sosiaaliasiamiesten yhteystiedoista sekä yhteystiedot ja ohjeet valituksen /kantelun tekemiseen. (Valvira 2020b.)

3.4.2 Hyvä hoito ja hyvä kohtelu

Mitä on riittävän hyvä hoito? Entäpä hyvä kohtelu? Lähtökohtana lait määrittävät mistä koostuu hyvä kohtelu ja hyvä hoito. Sosiaalihuoltolaki sekä laki potilaana asemasta ja

oikeuksista määrittävät asiakkaan oikeuden saada asianmukaista ja laadukasta palvelua sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Asiakkaan/potilaan tulee saada riittävästi tietoa eri vaihtoehdoista, tiedon tulee olla avointa ja ymmärrettävää. Asiakasta / potilasta tulee kunnioittaa hänen asiassaan eikä hänen yksityisyyttään, vakaumustaan tai ihmisarvoa saa loukata. (STM 2020.b)

Hyvä hoito ja hyvä kohtelu koostuu monesta eri osa-alueesta. Hyvä hoito ja kohtelu tapahtuu vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa. Toiminnassa on päämäärä, jota yhdessä asiakkaan kanssa tavoitellaan. Hyvä hoito huomioi asiakkaan kokonaisvaltaisesti, osallistaa asiakasta, perustuu asiakkaan yksilöllisiin tavoitteisiin ja tarpeisiin ja on ennen kaikkea turvallista. (Anttila ym. 2019, 62–66.)

Hyvä, laadukas hoitotyö laitostyksikössä tai muussa toimintayksikössä on kokonaisuus, joka koostuu oman alan erityisosaamisesta, työvälineistä ja menetelmistä, resursseista, työprosessien osaamisesta, miten mitataan toiminnan vaikuttavuutta ja laatujärjestelmistä (Kotisaari & Kukkola 2012, 65).

3.4.3 Lastensuojelun laatusuositus ja hyvä kasvu

Lastensuojelussa ensimmäinen laatusuositus julkaistiin Sosiaali- ja terveysministeriön ja Suomen Kuntaliiton yhteistyönä vuonna 2014 (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014). Laatusuositus päivitettiin vuonna 2019. Päivityksessä huomioitiin lapsiperhepalveluiden muutosohjelman mukainen lastensuojelutyön yhteiskehittämistyö. Laatusuosituksella ohjataan lastensuojelutyön toteuttamista lapsiin ja perheisiin kohdistuvassa lastensuojelutyössä. Keskeinen osa laatusuosituksen päivitystä on sijaishuollon laatukriteerit ja valvonta. Nämä laatukriteerit ja valvonnan määräykset ohjaavat ja velvoittavat sijaishuollossa järjestämään lapselle hänen etunsa mukaista hoitoa ja kasvatusta. Velvoittavuus nousee siitä, että nämä ohjeet ja kriteerit pohjaavat osittain vallitseviin lakeihin. (STM 2019a.)

Lapsen näkökulma eli miltä laadukas hoito ja kasvatusta sijaishuollossa näyttää lapsen silmin, on ollut keskeinen kriteerien laatimisen perusta. Kriteerit on jaettu 12 eri määritettävään kohtaan. Nämä kriteerit pitävät sisällään koko lapsen sijaishuollossa tapahtuvan hoidon ja kasvatuksen sekä eri tehtäväkuvaukset toimijoiden tehtävistä ja vastuista prosessin aikana. Suositukset ja laatukriteerit tukevat moniammatillisen työskentelyn mallia. Työskentely lapsen parhaaksi toteutuu luottamukseen perustuvana yhteistyönä, joka tuottaa lapselle ja perheelleen sopivat, parhaat palvelut. (STM 2019a.)

Lapsen hyvä hoito ja kohtelu sijaishuollossa alkaa, kun lapselle ryhdytään etsimään sopivaa sijaishuoltopaikkaa. Oikeanlaisen paikan löytäminen ja valinta ovat tärkein osuus sijoituksen aloittamisessa. Oikeanlaisen sijaishuoltopaikan löytäminen edellyttää palveluntarjoajalta ajantasaista markkinointia omista palveluistaan ja erityisosaamisestaan, joista kunta-asiakkaan (sosiaalityöntekijä & sijoittajakunta) on mahdollista valita juuri sopivin paikka (Virtanen 2018, 78–79). Sijaishuoltopaikan tulee osata vastata lapsen tilanteeseen ennakoon saatujen tietojen perusteella. Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee pohtia mm. vastaako yksikön erityisosaaminen lapsen tarpeisiin, millaiset olosuhteet ja mahdollisuudet lapsi tarvitsee koulun käymiseen, onko yksikön resurssit tarpeeksi vahvat ja turvalliset lapsen hoitamiseen. (STM 2019a.)

Siirtyminen sijaishuoltopaikkaan mahdollisesti vieraalle paikkakunnalle, itselleen vieraiden henkilöiden pariin on jo itsessään suuri muutos lapselle ja hänen perheelleen. Sijoitus itsessäänkin voi olla lapselle traumaattinen kokemus (Piironen 2010, 27). Sijaishuoltopaikan tarkka ja oikeanlainen valinta auttaa välttämään, ettei lasta jouduta siirtämään uuteen paikkaan epäonnistuneen sijaishuoltopaikan valinnan vuoksi. Tarkalla ennakkotyöllä lisätään onnistumisia lapsen sijaishuollon toteutumiseen.

Kun oikeanlainen sijaishuoltopaikka on löytynyt, ryhdytään yksikössä valmistautumaan lapsen saapumiseen. Useissa tapauksissa lapsi saapuu tutustumaan yksikköön ennen sijoituksen alkua. Tutustumiskäynnin yhteydessä lapsen kanssa pyritään keskustelemaan lapsen arkeen liittyvistä asioista, mieltymyksistä, lempiruoista ja millaisista asioista lapsi pitää omassa huoneessaan. Näitä ennakkotietoja hyödynnetään lapsen huoneen valmisteluissa. Lapsen huoneeseen hankitaan vuodevaatteet, muita liinavaatteita, huolehditään huoneen siisteys sekä turvallisuus ja että huoneesta löytyy kaikki tarvittava lapsen saapumista varten. Huoneen valmistamisessa huomioidaan lapsen toiveet ja mieltymykset niin pitkälle kuin on yksikön toiminnan kannalta mahdollista. Tämä auttaa lasta uudessa tilanteessa. Lapsi voi tuoda itse omia kuviaan ja tekstiilejään saapuaan. Lapsi saa sisustaa omaa huonettaan yhdessä omaohjaajiensa kanssa. (Familiar 2020.)

Lapselle valitaan omaohjaajat, jotka paneutuvat lapsesta saatuihin ennakkotietoihin. Saapumistilanteessa pyritään siihen, että omaohjaaja(t) ovat vastaanottamassa lasta hänen saapuessaan. Omaohjaajat auttavat lasta uuteen tilanteeseen sopeutumisessa sekä yksikön muihin lapsiin ja aikuisiin tutustumisessa. Tulopäivänä valmistetaan mahdollisuuksien mukaan lapselle mieluista ruokaa. Omaohjaajat ovat yhteydessä lapsen

vanhempiin ja muuhun verkostoon. Jos lapsen vanhemmat eivät ole olleet läsnä lapsen saapuesssa, omaohjaajat ovat yhteydessä vanhempiin ja kertovat, kuinka lapsen saapuminen ja asettuminen yksikköön on sujunut. Lapsen kanssa käydään läpi yksikön arjen toimintoja, käytäntöjä sekä yksikön säännöt. Nämä edellä mainitut luovat yksikön arkeen ennakoitavuutta, selkeyttä sekä turvallisuutta. (STM 2019a.)

Sinkkonen kuvaa kirjassaan mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun (2012, 268–269) kaksitoista elementtiä, jotka luovat perustan hyvälle kasvulle. Sinkkosen mukaan lapsi tarvitsee riittävän hyvää vuorovaikutusta häntä hoivaavien aikuisten kanssa. Vuorovaikutus Sinkkosen mukaan on suureksi osaksi ei-kielellistä. Lasta hoivaavan aikuisen pyrkii huomioimaan lapsen käytöksen pohjalla olevat tunnetilat ja toimimaan huomioiden nuo tunnetilat. Lasta hoivaavan aikuisen tulee huolehtia ja tukea lasta niissä tilanteissa, joissa lapsi kokee pettymystä ja häpeää ja auttaa lasta selviämään näissä tilanteissa eteenpäin (Sinkkonen 2012, 269).

Lapsi tarvitsee kasvaakseen rutiineja, säännöllisyyttä päiviinsä, häntä hoivaavia aikuisia tai aikuisen sekä turvallisuuden kokemuksia. Lapsen turvallisuus kasvaa ennakoitavassa arjessa. Ennakoitavuus näyttäytyy myös lasta hoitavan aikuisen toiminnan johdonmukaisuudessa. Turvallisuus rakentuu, kun lapsi voi tuoda esiin kielteisetkin tunteensa. Hyvään kasvuun kuuluvat myös rajat lapsen arjessa. Sinkkosen mukaan (2012, 12–14), rajat lapsen elämässä ovat yrityksiä estää lasta joutumasta vaikeuksiin ja hankaluuksiin. Vaikka lapset vastustavat aikuisen heille osoittamia ja toteuttamia rajoja heidän arjessaan, ovat lapset kuitenkin pohjimmiltaan tyytyväisiä huolenpidosta ja välittämisestä (Sinkkonen 2012, 270–271).

Lapsen hyvä kasvu pitää sisällään tilaa lapselle olla sellainen kuin hän juuri on. Oma itse kasvaa, kun lapsella on lähellään omaa sukuaan ja läheisiään. Yhteydenpitäminen sukulaisten kanssa on merkityksellistä. Jotta lapsi oppii toimimaan muiden henkilöiden kanssa, tulee lasta ohjata toimimaan hyvien tapojen mukaan. Sinkkonen (2012, 270–272) pohtii kasvaako lasten empaattisuus, jos lapsille opetetaan hyviä käytöstapoja, voivatko hyvät, opitut käytöstavat vähentää itsekkyyttä? Sinkkonen toteaa, että hyvien tapojen juurruttaminen voi tuottaa lapsen toimintaan automaattisesti toiset huomioivaa käytöstä (Sinkkonen 2012, 272–273).

Hyvä kasvu edellyttää lapsen huomioimista, turvallisen ympäristön, ennakoitavan arjen, aikuisia huolehtimaan lapsesta, ja paljon huolenpitoa ja rajaamista. Näistä aineksista yhdessä hyvän hoidon ja kohtelun kanssa rakentuu kokonaisuus, jonka jokaisella osallistujalla on oma tärkeä osuutensa. Näistä elementeistä rakentuu hyvän kohtelun suunnitelman sisältö.

4 KEHITTÄMISPROJEKTIN TOTEUTUMINEN

4.1 Kehittämistehtävä

Kehittämistehtäväni on työelämälähtöinen. Kehittämiprojektina on tuottaa hyvän kohtelun suunnitelma Pikku Tuulensuojaan sekä Tuulensuojaan alkuvuodesta 2020. Suunnitelmasta tulee osa yksiköiden omavalvontasuunnitelmaa ja se tulee laatia yhdessä yksikössä asuvien lasten kanssa. Hyvän kohtelun suunnitelmalla vahvistetaan Pikku Tuulensuojassa ja Tuulensuojassa asuvien lasten osallisuutta, turvataan heidän itsemääräämisoikeuttaan sekä kehitetään yksiköissä työskentelevien ohjaajien ammatillisuutta hyvästä kohtelusta ottamalla suunnitelma aktiiviseen käyttöön lasten kanssa työskennellessä. Tarkoitukseni on toteuttaa suunnitelma kirjoitettuna suoraan lukijalle. Suunnitelman kirjoitettu kieli tulee olla selkeää ja helposti luettavaa. Lisäksi suunnitelmaan yksikön lapset voivat tuottaa kuvia ja tekstejä. Suunnitelma sisältää lasten mielipiteitä työskentelyn ajalta.

4.2 Kehittämiprojektin tausta ja tavoitteet

Lastensuojelulaki uudistui tämän vuoden, 2020, alussa. Lakiin kirjattiin velvoite laatia jokaiseen sijaishuollon yksikköön hyvän kohtelun suunnitelma yhdessä yksikössä asuvien lasten kanssa. Hyvän kohtelun suunnitelma asettaa sijaishuollon palvelun tuottajat konkreettisesti pohtimaan omia käytäntöjään ja toimintaansa sekä kirjaamaan nämä asiat kaikkien luettavaksi yksiköissä. Lasten osallisuus suunnitelman laadinnassa parantaa toiminnan läpinäkyvyyttä. Laadittu hyvän kohtelun suunnitelma liitetään osaksi kunkin toimintayksikön omavalvontasuunnitelmaa. (Lastensuojelulaki 417/2007, 61 b §.)

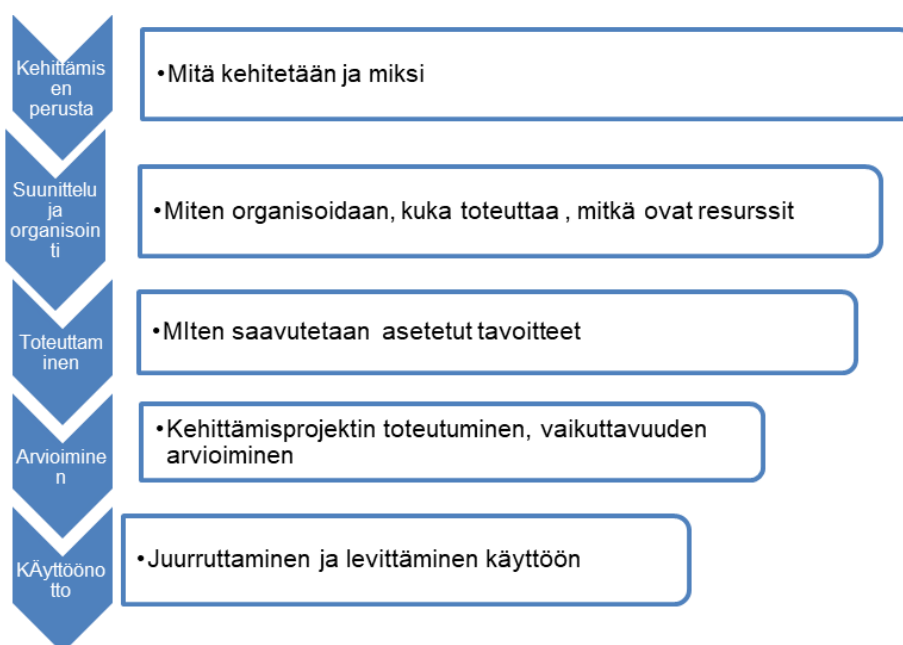
Tavoitteena on täyttää lain vaatimukset suunnitelman osalta ja lisäksi kehittää hyvän kohtelun suunnitelmasta ohjaajien työväline. Tämän suunnitelman käytön tavoitteena on lisätä, tukea ja vahvistaa lapsen ja hänen omaohjaajansa yhteistä omaohjaajatyöskentelyä sekä antaa sisältöä keskusteluihin ja työskentelyihin koskien lapsen asumista ja hyvää kohtelua yksikössä.

Uudistettu lastensuojelulaki tuo esiin selkeän kehittämisen tarpeen yksikön toimintaan. Jotta kehittämistä voidaan toteuttaa, tulee olla selvillä selkeä tarve kehitykselle, yhteinen

tavoite työskentelylle, osallisuus kehittämiseen sekä kehittämisen johtaminen. Asiakkuutta katsottaessa, organisaation perustehtävän mukainen toiminta korostaa asiakaslähtöisyyttä. Asiakaslähtöisyyden toteutuminen antaa asiakkaalle mahdollisuuden osallisuuteen omissa asioissaan. Lapsen osallisuutta vahvistaa lapsen näkeminen yksilönä ja lapsen lähtökohdista käsin (Hotari ym. 2009, 156). Asiakaslähtöinen toiminta antaa asiakkaalle mahdollisuuden vaikuttaa päätöksentekoon koskien asiakkaan oman elämän tilanteita. (Salonen ym. 2017, 16–17.)

Kehittäminen on käytännönläheistä toimintaa, joka tähtää tietyn määritellyn tavoitteen saavuttamiseen (Toikko & Rantanen 2009, 14). Kehittäminen on moniulotteista, jolla voidaan kehittää toimintatapaa suppeasti yhden henkilön kohdalla, laajemmin työyhteisöä koskien tai kehittää kokonaisia rakenteita toiminnassa (Toikko & Rantanen 2009, 14–15). Tärkeää kehittämisessä on asiakkaan aktiivinen osallisuus, jonka avulla voidaan kehittää asiakasta paremmin palvelevia palveluita (Salonen ym. 2017, 18).

Kehittämistoiminnassa syntyvä uusi tieto muodostuu aidossa ympäristössä, ympäristössä, jossa toiminta itse tapahtuu. Uusi tieto syntyy käytännön toiminnasta, joka pyrkii ratkaisemaan käytännössä ilmeneviä ongelmia. Uusi tieto syntyy tutkimuksessa tutkijan ja tutkimuskohteen vuorovaikutuksessa, jota tulee tarkastella kriittisesti. (Toikko & Rantanen 2009, 42–43.)

Kuvio 7. Kehittämisprosessin eri tehtävät (mukaillen Toikko & Rantanen 2009, 64.)

Kehittämisessä tarvitaan oppimista. Niiranen ym. (2010, 20–21) kirjoittavat teoksessaan johtaminen sosiaalialalla, että oppiminen on kehittymistä ja kehittyminen on oppimista. Halu kehittää työyhteisön toimintaa ja yksilön toimintaa on usein keskusteluissa esillä positiivisena tavoitteena. Kaikilla työyhteisön jäsenillä tulee olla selvillä, miksi halutaan kehittää toimintaa ja kuinka voimme oppia uusia toimintatapoja ja asioita. Oppiminen oman työn äärellä edellyttää oikeanlaista asennetta sekä ohjausta. Jotta työ kehittyä oppimisen kautta, tarvitaan innostava suunta ja motivointi, taitoa käsitellä kokemuksia ja oppia kokemusten kautta sekä mahdollisuuksia saada aikaan asioita. Oppiminen työpäikällä tapahtuu vuorovaikutuksessa. Jotta saadaan aikaan kehitystä, tulee työssä saada aikaan keskustelua ja yhteisten kokemusten jakamista, jotta uuden oppiminen on osa arjen työskentelyä. (Kupias & Peltola 2019, 26–27, 249–250.)

Tässä kehittämisprojektissa perustana on lastensuojelulain muutokset vuoden 2020 alussa. Suunnittelu ja organisointi pitää sisällään suunnitelmat kuka toteuttaa ja miten sekä ryhmän kokoamisen. Organisointi on tapahtunut yhteistyössä yksiköiden kanssa. Toteuttaminen tapahtui opinnäytetyön ollessa idean pohjalla. Arvioinnissa tuotetaan tietoa kehitettävästä projektista. Käyttöönotto on kehittämisprojektin tuotoksen juurruttamista arjen toimintaan sekä uuden toimintamallin käyttöönottamista. Tämä vaihe on osa uuden oppimista yksiköiden toimintakäytännöissä. (Toikko & Rantanen 2009, 64–65.)

Tavoitteiden saavuttamiseksi kehittämisprojekti toteutetaan yhdessä yksiköiden lasten kanssa. Hyvän kohtelun suunnitelma laaditaan selkeällä ymmärrettävällä kielellä. Usein viralliset dokumentit ovat kirjoitettuja asiakielellä, joka on usein lapsille vierasta ja hankalaa ymmärtää. Laki ei määritä hyvän kohtelun suunnitelman muotoa, mittaa tai kieliä, ainoastaan mitä tietoja suunnitelman tulee sisältää. Yhdessä lasten kanssa toteutettuna on jokaisella yksiköllä mahdollisuus luoda oman yksikön ja siellä asuvien lasten näköinen suunnitelma. Pikku Tuulensuojassa sekä Tuulensuojassa luodaan suunnitelma, joka ulkoasullaan ja sisällöllään houkuttaa lukemaan. Sisällön houkuttavuutta lisää, että lapset ovat itse olleet luomassa suunnitelmaa ja saaneet vaikuttaa sisältöön sekä kuvittaa halutessaan suunnitelman sivuja.

Hyvän kohtelun suunnitelman tulee lastensuojelulain 61 b § mukaan sisältää seuraavat tiedot:

” 1) toimenpiteistä lasten ikätasoisien itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi, tukemiseksi ja ylläpitämiseksi;

- 2) menettelytavoista ja 4 a §:ssä tarkoitetuista hyvästä hoidosta, kasvatuksesta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellisesta valvonnasta ja huolenpidosta, joiden avulla sijais-huolto toteutetaan ensisijaisesti ilman tässä laissa tarkoitettuja rajoituksia;
- 3) siitä, miten rajoitusten käytön yhteydessä huolehditaan kaikkien yksikössä olevien lasten turvallisuudesta;
- 4) siitä, miten palvelujen tai hoidon toteuttamiseen osallistuvien henkilöiden ja muiden toimintayksikössä työskentelevien tai oleskelevien turvallisuudesta huolehditaan rajoitusten käytön yhteydessä ja muissa tilanteissa, joissa heihin saattaa kohdistua väkivallan uhkaa;
- 5) siitä, miten tässä laissa tarkoitettut rajoitukset toteutetaan ja missä tilanteissa niitä voidaan käyttää;
- 6) yleisistä toimintatavoista rajoitusten käytön jälkeen;
- 7) siitä, kuinka lapsille kerrotaan heidän muutoksenhaku- ja kantelumahdollisuuksistaan. ”

(Lastensuojelulaki 542/2019, 61 b §.)

Kehittämistoiminta on aikaan ja paikkaan sidonnaista toimintaa, jolla pyritään konkreettisesti muuttamaan asiantilaa tai toimintaa. Kehittämisellä on tarkasti suunniteltu ja rajattu tehtävä, jonka tuloksia hyödynnetään tietyssä ympäristössä. Kehittämisessä voidaan hyödyntää erilaisia tutkimuksellisia menetelmiä sekä tiedonkeruumenetelmiä, esim. haastatteluja tai havainnointia. Näillä tiedonkeruumenetelmillä pyritään saamaan kehittämisen kannalta tarpeellista tietoa. Kehittämistoiminnassa käytetään aikaisempaa tutkimustietoa. (Salonen ym. 2017, 34–35.)

Kaiken edellä mainittujen tavoitteiden päämäärä on saada aikaan suunnitelma, joka kuvastaa Tuulensuojan sekä Pikku Tuulensuojan hyvää kohtelua ja kuinka se toteutuu lasten ja siellä työskentelevien aikuisten mielestä.

4.3 Kehittämiprojektissa käytetyt menetelmät

Tässä kehittämisprojektissa on toteutettu soveltaen toimintatutkimusta sekä Bikva-arviointimallia. Toimintatutkimus on oman työn ja työyhteisön työn kehittämistä yhdessä muiden toimijoiden kanssa (Salonen ym. 2017, 40). Bikva- arviointimallissa lähtökohtana ovat asiakkaiden näkemykset palveluiden laadusta ja vaikuttavuudesta. Sana ”Bikva” tarkoittaa tanskan kielellä vapaasti suomennettuna ”asiakkaiden osallisuutta laadunvarmistajana”. Krogstrupin (2004, 17–18) mukaan Bikvan ideana ja tavoitteena on ottaa

asiakkaat mukaan toiminnan arviointiin ja saada siten luotua yhteys asiakkaiden ongelmien ymmärtämiseen suhteessa julkiseen väliintuloon”.

Toimintatutkimuksessa henkilöt, jotka etsivät ratkaisua tilanteeseen / ongelmaan, löytävät ratkaisun yhdessä. Toimintatutkimuksella pyritään löytämään erilaisiin käytännön tilanteisiin ja ongelmiin ratkaisuja yhteisössä. Toimintatutkimuksen oleellinen elementti on yhteistyö, joka ei aina ole ongelmaton erilaisten käsitysten, luottamuksen puutteen tai vaikkapa arvovaltakysymysten vuoksi. Toimintatutkimusta voidaan toteuttaa myös yhden yksittäisen henkilön työn kehittämiseen. (Kananen 2014, 11).

Hyvän kohtelun suunnitelman keskiössä ovat yksikössä asuvat lapset. Bikvan ideahan on asiakkaiden mukaan ottaminen. Asiakkaiden rooli on Bikvan mukaan olla oppimisen aiheuttajia tai käynnistäjiä. Asiakkailla on tietoa, jota voidaan käyttää, kun kehitetään julkista sektoria. Asiakkaiden kanssa käyty keskustelu antaa tietoa tulevaisuuden vaatimuksista eli asiakkailla on mahdollisista ongelmista tietoa, jota päättäjillä ja/tai tavallisilla työntekijöillä ei ole. (Krogstrup 2014, 7–8.)

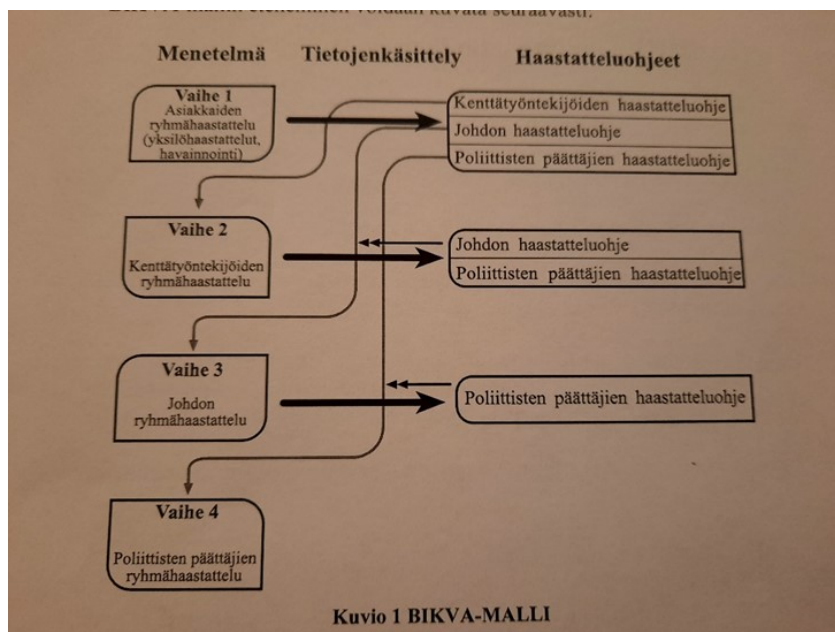
Molemmissa tutkimusmenetelmissä tavoitteena on työntekijöiden oppiminen ja kehittyminen. Tämä sama oppiminen koskee myös yksikön ylintä johtoa sekä yksikön johtajaa. Bikvan mukaan projektiin osallistuneiden näkemyksiä sekä kokemuksia välitetään organisaatiossa eri tasoille. Samoin toimitaan tässä kehittämissuunnitelmassa. Jotta menetelmä toimii hyvin, tulee organisaatiossa olla avoin, turvallinen ilmapiiri asiakkaiden näkemyksille sekä tarjota asiakkaiden kokemuksille mahdollisuus muutoksen voimana toimimiseen työn kehittämisessä. (Krogstrup 2014, 15–16.)

Bikvan mukaan eri tasoilla olevat toimijat tuottavat samanarvoista tietoa. Asioita arvioidaan useista näkökulmista. Arviointikriteerit eivät ole ennalta määritettyjä. Bikvan rakenne muodostuu neljästä vaiheesta: Ensimmäisenä haastatellaan palvelun käyttäjät eli yksikössä asuvat lapset. Heidän näkemyksensä kerättiin ja koostettiin yksikön kaikkien aikuisten tietoon. Yksikön aikuisten kautta lapsilta kerättyä tietoa ja yksikön aikuisten näkemyksiä koottiin yhteen ja lisättiin hyvän kohtelun suunnitelmaan. Nämä lasten ja työntekijöiden käsitykset hyvästä hoidosta ja kohtelusta esiteltiin palvelujohtajalle. Lopputulos esiteltiin Bikvan mukaan ”poliittisille päättäjille” eli tässä tapauksessa yksikön lasten omille vastuusosiaalityöntekijöille sekä sijaintikunnan sosiaalitoimelle. Samalla

saatiin palautetta sosiaalityöntekijöiltä laaditusta suunnitelmasta, vaikkei näitä sosiaalityöntekijöitä varsinaisesti haastateltu. Nämä sosiaalityöntekijät ovat tässä tutkimuksessa organisaation ylin johto. (Krogstrup 2004, 18–24.)

Yksikössä asuvilla lapsilla, Bikvan mukaan asiakkaila, on tärkeä osuus kehittämissuunnitelman tiedon keräämisessä. Kaikkien projektiin osallistuneiden näkemykset ja kokemukset ovat yhtä tärkeitä. Arvioijalla, tässä tapauksessa haastattelevalla aikuisella tai aikuisilla on merkittävä rooli haastattelujen onnistumisessa. Arvioija on tässä projektissa toisin kuin Bikvassa, tuttu aikuinen. Haastatteleva aikuinen voi vaikuttaa käytöksellään turvallisen ja mukavan ilmapiirin muodostumiseen haastattelutilanteessa. Turvallista ja mukavaa ilmapiiriä voidaan luoda valitsemalla tuttu ja turvallinen ympäristö, laittamalla tarjolle mehua/limonadia/muita herkkuja. Ilmapiiriin vaikuttaa myös tapa, jolla aikuiset keskustelvat lasten kanssa haastattelutilanteessa. Jotta tämä kaikki onnistuu, niin haastattelevien aikuisten tulee suhtautua avoimesti lasten osallisuuteen ja nähdä heidän osallisuutensa tärkeä osuus. (Krogstrup 2004, 26–27.)

Yksikön johtajan näkemykset sekä ajatukset hyvän kohtelun suunnitelman sisällöistä koostuivat, kun omassa tehtävässäni keräsin tiedot, huomioin lain säätämät sisällöt ja kirjoitin puhtaaksi Pikku Tuulensuojan sekä Tuulensuojan hyvän kohtelun suunnitelmat.

Kuvio 8. Bikva-malli (Krogstrup 2004).

4.4 Kehittämiprojektin toteuttaminen

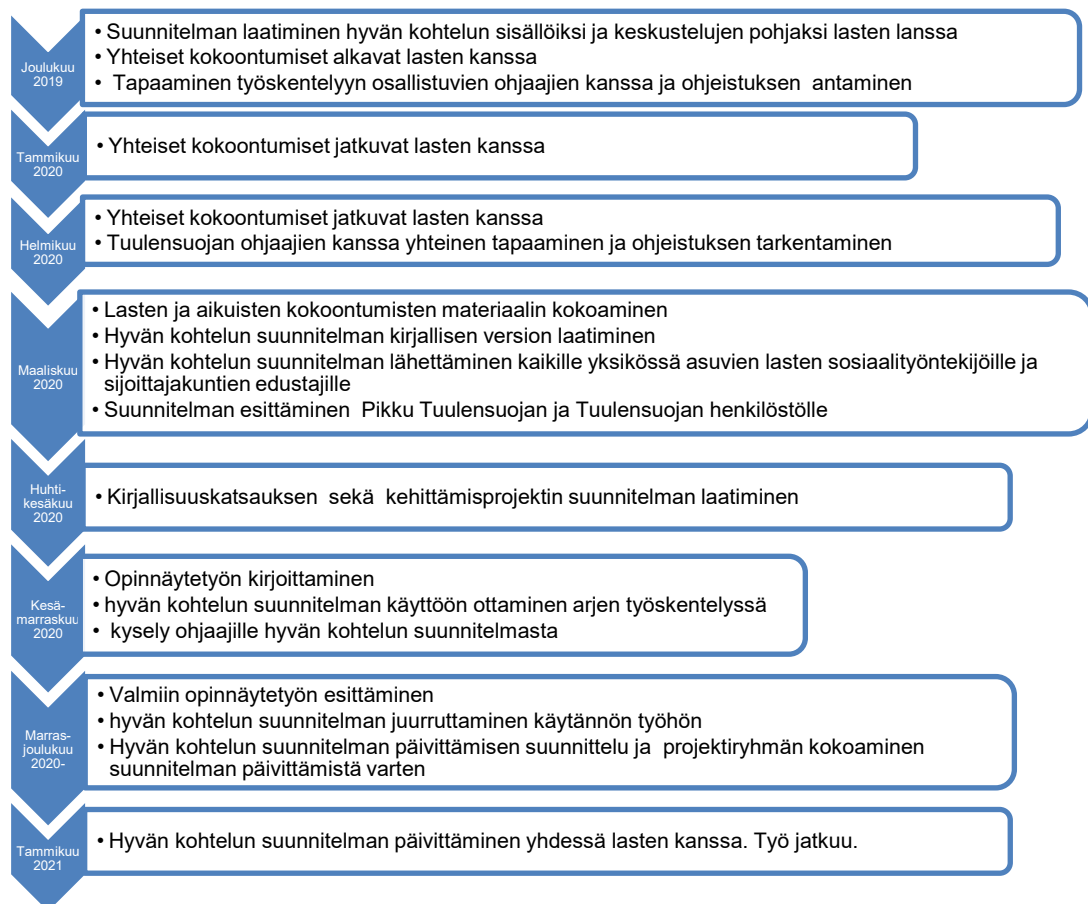
Kehittämiprojekti sai alkunsa joulukuussa 2019. Tieto lastensuojelulain muutoksista vuoden 2020 alussa jalkautui konkreettisesti yksiköihin. Projektilla oli selkeä aikataulu, hyvän kohtelun suunnitelman tuli valmis olla maaliskuun lopussa 2020. Toteutettavan suunnitelma työnimenä oli aluksi lasten oma valvontasuunnitelma. Työnimi oli kuvaava siksi, että siinä korostettiin suunnitelman olevan lasten oma suunnitelma. Nimitys valvontasuunnitelma jäi kuitenkin pois heti alkumetreillä, koska terminä sana valvonta herätti lapsissa lähes ainoastaan negatiivisia mielipiteitä. Suunnitelmassahan on kyse kuitenkin hyvän kohtelun suunnitelmasta. Pikku Tuulensuojassa valittiin lasten parista projektista kiinnostuneet lapset. Kerroin ennakkoon lapsille mistä projektissa on kyse ja kuinka tärkeän pidän heidän osallisuuttaan tässä kehittämistyössä. Koska yksikön lapsia on vaikeaa innostaa mukaan mihinkään ”viralliseen” toimintaan ja heidän mielestään tylsältä kuulostavaan projektiin, lupasin lapsille palkkion työn valmistuttua osallistumisesta. Palkkioksi sovittiin leffaliput herkkulipun kera. Yksikön neljästätoista lapsesta mukaan ilmoittautui seitsemän lasta.

Pikku Tuulensuojan henkilöstöstä mukaan ilmoittautui neljä aikuista, kaksi kummastakin ryhmäkodista. Kävin yhdessä näiden kehittämiseen mukaan lähteneiden aikuisten kanssa läpi niitä asioita, joita laki velvoitti sisällyttämään tulevaan suunnitelmaan. Lisäksi kävimme läpi, kuinka toteutamme yhdessä lasten kanssa haastattelu/keskustelutilanteet, jotta saisimme kattavan kuvan lasten mielipiteistä, ajatuksista ja kokemuksista liittyen tulevaan suunnitelmaan. Kävin suullisesti läpi ohjeistusta kokoontumisen tarjoi- luista sekä ulkoisista olosuhteista, jotta jokaisella paikalle saapuvista lapsista olisi rauhallinen ja turvallinen olo ja mahdollisuus ilmaista ajatuksiaan vapaasti. Jotta kokoontumiskerrat toteutuisivat tarkoituksenmukaisesti, kerroin laativani kirjalliset ohjeet jokaisen kokoontumiskerran sisältöjä varten aikuisille keskustelun tueksi. Kokoontumiskertojen sisällöt määrittivät lain edellyttämistä teemoista.

Tiedon kerääminen haastattelun muodossa tuottaa joustavasti tietoa suoraan kielellisessä vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa. Haastattelun etuna on joustava aiheiston keruu tilanteen vaatimissa olosuhteissa. Haastattelun aiheita voidaan järjestellä, tietoja voidaan syventää kysymällä tarkentavia kysymyksiä sekä kysyä perusteluja mielipiteille. Lisäkysymyksiä voidaan esittää. Haastatteluissa on omat haasteensa. Haastatteluihin menee aikaa, haastateltava voi tuottaa ns. ”toivottuja vastauksia”, joka muokkaa

tiedon luotettavuutta tai haastateltava puhuu asioista, joita haastattelija ei ole kysynyt. (Hirsjärvi ym. 2015, 205–206.)

Tietoa kerättiin lapsilta ryhmähaastattelun muodossa Bikvan hengen mukaisesti (Krogstrup 2004, 15). Kanasen mukaan (2014, 87) ryhmähaastattelu tuottaa erilaista tietoa kuin yksilöhaastattelut. Ryhmähaastattelussa vaikuttava ryhmän jäsenten persoonallisuudet sekä muu ryhmän dynamiikka. Ryhmän jäsenten vaikutus haastatteluun voi olla positiivista, tietoa lisäävää tai negatiivista, tietoa vähentävää. (Kananen 2014, 92.)

Kuvio 9. Kehittämisprosessin toteutuminen (Mukaiillen Toikko & Rantanen 2019.)

Ryhmähaastattelussa tuottaa tietoa ilmiöstä, jos jäsenet ovat olleet ilmiön kanssa tekemisissä (Kananen 2014, 92). Hyvän kohtelun kanssa kaikki yksikön lapset ovat olleet tekemisissä ja lisäksi lapsilla on jokaisella erilainen käsitys hyvästä kohtelusta. Ryhmähaastattelu tuottaa tietoa, kuinka ilmiö toimii ja sitä käsitellään ryhmässä ei niinkään mikä on ilmiön oikea totuus omassa ympäristössään (Kananen 2014, 92).

Jokainen kokoontumiskerta / haastattelukerta aloitettiin siirtymällä yksikössä neutraaliin tilaan. Poistuttiin lasten varsinaisesta ryhmäkodista yleisiin tiloihin yksikön tiloissa toimivaan koulurakennukseen. Kokoontumistilaan oli varattu mehua ja keksejä tai jotakin muuta makeaa lasten herkkua. Jokaisen kokoontumisen alussa käytiin lasten kanssa läpi kunkin kokoontumisen aihe. Lapsille esitettiin kysymyksiä aiheeseen liittyvistä asioista. Lapset kertoivat mielipiteitään ja ajatuksiaan liittyvään aiheeseen. Lapsille tuotiin esiin jokaisen kokoontumisen alussa, ettei esitettäviin kysymyksiin ole ”oikeita tai väärä” vastauksia, vaan haluaisimme kuulla mitä lapset ajattelevat kulloisestakin aiheesta. Lapsia rohkaistiin tuomaan esiin niin positiivisia kuin negatiivisiakin ajatuksiaan ja mielipiteitään käsiteltävästä teemasta ja asioista (Krogstrup 2004, 15). Haastattelevat aikuiset huolehtivat ryhmän ilmapiirin säilymisestä turvallisena ja positiivisena. Näin jokaisella lapsella oli mahdollisuus tuoda esiin omia ajatuksiaan. Lapsilla oli mahdollisuus poistua kokoontumisesta kesken pois, jos lapsi koki yhdessä olemisen ja keskustelun jostakin aiheesta liian vaikeaksi tai muutoin ahdistavaksi. Lapsi sai myös poistua, jos hän ei jaksanut jostakin syystä keskittyä yhteiseen keskusteluun.

Jokainen kokoontumiskerta toteutui yhtä poikkeusta lukuun ottamatta suunnitellusti. Yksi kokoontumiskerta Pikku Tuulensuojassa jouduttiin keskeyttämään, koska aiheena ollut turvallisuus laukaisi yhdellä osallistuvalla lapsella erittäin väkivaltaiset puheet sekä levottoman käytöksen. Keskeytetty kokoontumiskerta toteutettiin loppuun toisena ajankohdantana. Huomioitavaa on, että asiakkaat, tässä tapauksessa lapset, ovat kaikki murrosikäisiä, erilaisilla asiakasprofileilla olevia lapsia. Murrosikä itsessään aiheuttaa kapinointia aikuisia ja auktoriteetteja vastaan (Broberg ym. 2006, 239; Sinkkonen 2018, 90), jolloin lapsen voi olla vaikeaa esittää mielipiteitään ja ajatuksiaan ilman kapinaa. Lapsilla vaikuttavat heidän traumaattisen kokemuksensa, jotka voivat aiheuttaa monenlaisia tunteita ja reaktioita, jotka jokin tilanne laukaisee. (Sinkkonen 2015a, 161.)

Kokoontumiskertojen perusteella saimme yhdessä lasten kanssa koottua materiaalin hyvän kohtelun suunnitelmaa varten. Lapset osasivat kiitettävällä tavalla ilmaista itseään. Molemmassa yksiköissä, Pikku Tuulensuojassa sekä Tuulensuojassa, muutama nuori lupasi osallistua suunnitelma kuvitukseen omilla piirustuksillaan tai teksteillään. Pikku Tuulensuojan lasten kanssa tein sopimuksen heidän tekstiensä ja kuviensa käytöstä myös Tuulensuojan suunnitelmassa siinä tapauksessa, ettei kuvia Tuulensuojasta tule tarpeeksi.

5 KEHITTÄMISPROJEKTIN TULOKSET

5.1 Kehittämiprojektin tulokset

5.1.1 Hyvän kohtelun suunnitelma

Kehittämiprojektin tavoitteena oli toteuttaa yhdessä yksikön lasten kanssa yksikön hyvän kohtelun suunnitelma. Toisena tavoitteena oli luoda tästä suunnitelmasta työkalu yksikön henkilöstölle omaohjaajatyöskentelyyn sekä työskentelyyn arjessa lasten kanssa.

Lasten kanssa toteutettujen kokoontumisten sekä yksikön toiminnan periaatteiden pohjalta laadin Pikku Tuulensuojaan sekä Tuulensuojaan hyvän kohtelun suunnitelman. Kieliasun pidin selkeänä ja koko suunnitelma on kirjoitettu lukijalle. Suunnitelmaan lisäsin yksikön lasten tuottamaa materiaalia kuvien ja tekstin muodossa. Suunnitelmaan on myös kirjattu suoria lainauksia lasten kertomista mielipiteistään ja ajatuksistaan.

Hyvän kohtelun suunnitelmat pitävät sisällään lain edellyttämät sisällöt. Itsemääräämisoikeus, osallisuus, hyvä hoito ja kasvatus, huolenpito ja valvonta, harrastukset jne. Lisäksi tärkeänä osana yksikössä mahdollisesti käytettävät rajoitustoimenpiteet, niiden perusteet ja toteuttamistavat. Rajoitustoimenpiteistä käydään läpi, kuinka yksikössä toimitaan rajoitustoimenpiteiden jälkeen.

Ehkä tärkeimpänä osuutena pidän suunnitelmassa suunnitelman viimeistä osuutta, jossa kuvataan ja kerrotaan valituksen / kantelun tekemisen mahdollisuudesta ja keneen lapsi voi ottaa yhteyttä asiassaan.

Suunnitelmassa aluksi käydään läpi yksikön säännöt ja käytännöt. Yksikössä on selkeät säännöt, joissa huomioidaan jokaisen oikeus turvalliseen ja päihteettömään ympäristöön, ympäristöön, jossa jokaista kunnioitetaan yksilönä sekä fyysisen ja henkisen koskemattomuuden periaate. Säännöt olivat Pikku Tuulensuojassa kaikille lapsille tutut, Tuulensuojassa ei ollut ollut aiemmin kirjallisia, yhteisiä sääntöjä. Tämän projektin myötä Tuulensuojassa otettiin käyttöön samankaltaiset säännöt kuin Pikku Tuulensuojassa.

Sääntöjen näkyvyys ja niiden läpikäyminen yhdessä lasten kanssa selkeyttävät aikuisten toimintaa arjessa ja sitä, millaista käytöstä ja toimintaa odotetaan kaikilta yksikössä olevilta.

Itsemääräämisoikeuden käsite ei ollut lapsille selkeä. Koska lapset ovat yksikössä huostaanotettuja, alaikäisiä lapsia, eivät lapset voi tehdä päätöksiä kaikissa omissa asioissaan ja, ettei itsemääräämisoikeus tarkoita aina lapsen oman mielipiteen mukaan toimimista. Lasten kanssa keskusteltiin myös siitä, että aikuisten tehtävänä on suojella lasta päätöksiltä, jotka voivat vahingoittaa lasta. Aikuisten tulee osallistua keskusteluun itsemääräämisoikeudesta lapsen kanssa, koska lasta ei tule jättää tekemään päätöksiä yksin. (Pajulammi 2014, 225–226).

Itsemääräämisoikeuden käsitteen toteutumista käsitellään hyvän kohtelun suunnitelmassa konkreettisilla esimerkeillä. Itsemääräämisoikeuden kappale sisältää myös osallisuuden elementtejä. **Lapsen osallisuus** asiakasneuvotteluissa, **lapsen kanssa keskustelu** hänen asioissaan, **tavoitteissa** eteneminen toimintakyvyn mittaamisen välillä sekä kuukausittain arvioimalla, lapsen mielipiteen **kuuleminen** ja tyytyväisyys hoitoon, kasvatukseen ja yksikössä asumiseen, kuuluvat kaikki osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumisen elementteihin. Lapsi voi lisäksi vaikuttaa yksikön toimintaan osallistumalla viikoittaisessa yhteisökokouksessa **yhteisten toimintojen** suunnitteluun ja toteutukseen, arjen käytäntöihin, ruokalistoihin jne. Jokaisen mielipide on tärkeä.

”kyl meitä kuullaan, mut on eri asia huomioidaanko mielipiteet” - Tyttö 15 v

”haluan, että minulta kysytään, mitkä ovat minun omat tavoitteeni” – Tyttö 14 v

”ei saa olettaa, et aikuisten tavoitteet on mun tavoitteita” -Poika 16 v

”haluan, et mun kanssa keskustellaan vaihtoehtoista” - Poika 14

”kun osastolla on härdelliä, niin mielipiteitä ei kuulla” – Poika 16 v

”oishan se hyvä, et on yhteistä toimintaa, mut ketään ei voi pakottaa” – Tyttö 15 v

”

Arjen aikatauluista ja ruokailuista lapset esittivät mielipiteitä puolesta ja vastaan. Kotiintuloajat pohdituttivat, mutta ruokapöydässä käyttäytymisestä mielipiteet olivat yllättävän samankaltaisia.

”päiväjärjestys tulis olla kaikille sama...tai ei sittenkään. Yksilöllisempää mieluummin.” Tyttö 14 v

"koulus olo ja onnistuminen motivoi" – tyttö 15 v

"jos ei käy koulua, pitää miettiä seuraukset" -Poika 15 v

" voi ite päättää, mut pitää sopia asioista" - Poika 14 v

*"ruokailuissa pitää käyttäytyä, ei saa puhua asioista, jota tuottaa pahaa olo!"-
Tyttö 15 v*

"ruokailu samaan aikaan luo hyvän fiiliksen – Tyttö 16 v

"kiroilu ja alapääjutut eivät kuulu ruokailuihin" -Tyttö 15 v

"sais syödä jotain muuta, jos on ruokaa, josta ei tykkää" -Poika 16 v

Lasten mukaan **kotiin tulemiset** tulisi hoitaa ikätasoisesti. Lasten mielestä samanlaiset kotiintuloajat eivät ole oikeudenmukaisia. Toisaalta kotiintuloajoista esitettiin mielipiteenä tilanteen kamaluus, jos olisi samanlaiset kotiintuloajat kuin kotona.

" kotiintuloajat pitäis olla jokaisella iän mukaan yksilöllisesti" -Tyttö 14 v

" ihan levotont, jos samallail ku kotona on kotiintuloajat" -Tyttö 15 v

"ulkoilua voi rajoittaa, jos on vaaraksi itselleen" -Poika 15 v

Lapsilla on oikeus pitää hallussaan **matkapuhelin** yhteydenpidon varmistamiseksi ja toteuttamiseksi. Lastensuojelulain mukaan sijaishuollossa olevalle lapselle turvataan perus- ja ihmisoikeuden perusteella **oikeus yhteydenpitoon** vanhempien ja muiden lapselle tärkeiden henkilöiden välillä (Lastensuojelulaki 417/2007). Hyvän kohtelun suunnitelmassa käydään läpi yleiset käytännöt **puhelimien käytöstä** yksikössä.

" puhelimen käyttö ei vaadi mitään sääntöjä" -Tyttö 15 v

"puhelin häiritsee arkea, jos kuvaa muita" -Tyttö 15 v

"jos häiritsee nukkumista, pitää ottaa pois" -Tyttö 16 v

"jos ei herää aamulla kouluun, on ongelma. Mut tästäkin tulee keskustella nuoren kanssa" -Tyttö 16 v

"puhelimien käyttöä voi rajoittaa, jos puhelin on sulle vaaraksi" -tyttö 14 v

”ruokapöydäs pitäis saada käyttää puhelinta”-Poika 16 v

Lasten mielestä **ystävät** tulee saada itse valita, mutta **vierailuista** tulee sopia ennakoon. Jokaisella lapsella on **oma huone**, jonka yksityisyyttä tulee kunnioittaa. Pukeutuminen on iso osa yksikön lasten arkea. Pukeutuminen on osa persoonallisuutta. Pukeutumiseen liittyviä käytänteitä ovat asianmukainen pukeutuminen yksikön tiloissa; ei liian niukkaa vaatetusta eikä loukkaavia tai päihteitä ihannoivia tekstejä ja kuvia vaatteissa. **Kielenkäyttöön** kiinnitetään huomiota. Kirosanon käyttööseen liittyvät tilanteet ymmärretään, mutta yksikössä pyritään asialliseen kielenkäyttöön kaikissa tilanteissa ilman kiro sanoja.

”ystävät voi valita itse, voi seurustella” Tyttö 15 v

”Vieraiden tulo pitää ilmoittaa ennakoon” Tyttö 15 v

*”koputetaan ja kunnioitetaan, jos silloin ei saa tulla. Koskee myös ohjaajia”
Poika 15 v*

”voi mennä toisen nuoren huoneeseen, mut ei ilman lupaa” Tyttö 14 v

”annetaan aikaa rauhoittua ennen keskustelua” Poika 16 v

”kiroilu pitäis hyväksyy, jos vaikka tulee kipu varpaaseen” Tyttö 15 v

”kiroilusta ei sais huomauttaa eikä metelöidä” Poika 14 v

”kielenkäyttö riippuu kenelle puhuu” poika 15 v

Rajoituksiin liittyvässä keskustelussa nousi vahvasti esiin turvallisuus. Lapset toivat esiin näkemyksiään rajoitusten tarpeellisuudesta erityisesti turvallisuuden lisäämiseksi. Lasten mukaan rajoituksilla saadaan teräaseet ja muut mahdollisesti aseena käytettävät välineet otettua pois sekä päihteet ja muut vaaralliset aineet poistettua lasten käytöstä yksikön tiloissa ja alueella. Koska useimmilla lapsilla on traumaattisia kokemuksia aiemmassa elämässään, ovat nämä vastaukset ja niiden yhdenmukaisuus ymmärrettävää. Traumaattiset kokemukset järkyttävät turvallisuuden tunnetta, nostavat ja herättävät häden tunteen (Piironen 2010, 27). Aikuisen vahva, turvallinen läsnäolo tällaisessa tilanteessa estää turvattomuuden lisääntymisen ja vakavan ongelman syntymisen lapselle (Hughes 2011, 40).

Lasten osallistuminen kokoontumisiin oli aktiivista. Yllätyin kokoontumisia vetäneiden aikuisten kertomuksista lasten innokkuudesta keskustella ja tuoda esiin mielipiteitään yksikköä ja heitä koskevissa asioissa. Osasta lasten mielipiteistä nousee esiin selkeitä murrosiän tuomia mielipiteitä, kuten Sinkkonen (2018, 87) ja Broberg (2006, 240) ovat jo aiemmin kuvanneet. Lisäksi esiin nousi vastauksia, jotka ovat haastattelun luonteeseen sopivia sosiaalisesti ”oikeita ” vastauksia (Hirsjärvi ym. 2015, 206).

5.1.2 Hyvän kohtelun suunnitelmasta arjen työmenetelmä omaohjaajatyöskentelyyn

Yhtenä tavoitteena kehittämisprojektissa oli toteutettavan hyvän kohtelun suunnitelman jalkauttaminen arjen työvälineeksi yksiköiden ohjaajien omaohjaajatyöhön. Tavoitteen saavuttaminen tuntui projektin alkumetreillä helposti saavutettavalta. Projektin edetessä huomasin pian, ettei kirjallisen suunnitelman valmistuminen ollutkaan yksiköiden ohjaajien mielestä juurikaan mielenkiintoinen, saati käyttökelpoinen.

Hyvän kohtelun suunnitelma perusteista ja lain edellyttämästä veloitteesta olin käynyt ohjaajien kanssa keskustelua. Jokaiselle yksikön työntekijällä oli tietoa, miksi ryhdymme työskentelyyn yhdessä lasten kanssa. Omavalvontasuunnitelma, jonka liitteeksi keitetävä suunnitelma laadittiin, oli jokaisen henkilökunnan jäsenen lukema jossakin vaiheessa työskentelyä. Omavalvontasuunnitelma oli ja on henkilöstön mielestä arkeen liittyvä pakollinen asiakirja, joka on dokumenttina vähän heidän työtään koskettava.

Uuden työvälineen kehittäminen sekä uuden toimintatavan kehittäminen edellyttää kykyä muuttua, halua oppia uutta. Haasteena on koko työyhteisön innostaminen työskentelyyn, jotta tavoite saavutetaan yhteisellä työskentelyllä eikä kehittämisprojekti jää erilliseksi omaksi alueekseen, joka ei liity työyhteisön arkeen lainkaan tai vain heikosti. Toiminnan kehittämisessä arjen työskentelyssä on tärkeää toimia ja elää arjen toimintoja sekä pysähtyä tutkimaan yhdessä mikä osa arjessa on hyvää, toimivaa toimintaa. Tämä toistuu, tehdään yhdessä, pysähdytään tutkimaan tehtyä toimintaa ja jatketaan toimintaa. Kehittäminen etenee prosessin tavoin. (Niiranen ym. 2010, 138–142.)

Hyvän kohtelun suunnitelmaa rakennettiin yhdessä lasten kanssa pala palalta. Lasten kanssa kokoonnuttaessa koostettiin asioista, mitkä ovat hyvin ja toimivia yksikön arjessa. Kehittämisprojektissa lasten kanssa työskentelivät ohjaajat, joilla oli kokemusta jo tehdystä omaohjaajatyöstä. Lapset tunsivat työskentelevät ohjaajat ja heidän toimintatansa hyvin. Hyvän kohtelun suunnitelman tarkoituksena on olla välineenä omaohjaajan

ja lapsen välisessä työskentelyssä. Suunnitelma antaa kehyksen järjestelmälliselle työskentelylle omaohjaajan ja lapsen välisissä keskusteluissa. Suunnitelma kuvaa hyvin, mitkä asiat ovat keskusteltavissa ja toteutettavissa toiminnassa omaohjaajan kanssa yhdessä. Lapsi voi nostaa esiin suunnitelmassa kerrottuja asioista koskien häntä itseään ja koko oman osaston toimintaa. Omaohjaaja on lapsen ”arkivanhempi”, joka toimii lapsen asioiden parhaana asiantuntijana sekä turvallisena aikuisena (Becker-Weidman 2013, 20). Suunnitelma keskustelujen pohjana auttaa myös lasta jäsentämään, mistä arjen asiat rakentuvat ja kuinka niiden kanssa toimitaan. Jäsennetty keskustelu auttaa lasta luottamaan aikuisen tukeen tilanteessa sekä antaa kokemuksen aikuisen aidosta kiinnostuksesta lapsen ajatuksia ja mielipiteitä kohtaan (McKinsey Crittenden 2011, 17).

Kaikilla Pikku Tuulensuojassa sekä Tuulensuojassa työskentelevillä on taustallaan vaadittava koulutus tehtävään. Sen lisäksi lähes kaikki henkilöstöstä on suorittanut kaikki vaadittavat Familiarin verkkokoulutukset. Henkilöstöllä on siis ammatillista osaamista. Projektin aikana henkilöstölle annettiin ohjeet lukea koostettu, valmis hyvän kohtelun suunnitelma ja kommentoida sitä. Suunnitelman lukivat kaikki. Kritiikkiä suunnitelmaa kohtaan tuli suurimmaksi osaksi Tuulensuojasta. Kritiikin mukaan suunnitelma ei vastannut Tuulensuojan lasten mielipiteitä, vaan ainoastaan Pikku Tuulensuojan lasten ajatuksia. Kuitenkin kaikki materiaali suunnitelmaa kohtaan oli kerätty Tuulensuojassa asuvien lasten kanssa. Kritiikki kohdistui suunnitelman pohjaan ja malliin, joka oli identtinen Pikku Tuulensuojan suunnitelman kanssa. Keskustellessani henkilöstön kanssa Tuulensuojassa paljastui kritiikin perimmäisten syiden olevan juuri ennen suunnitelman toteuttamista olevassa yksikön esimiesten vaihdoksessa.

5.2 Kehittämiprojektin vaikuttavuus

Keskeistä kehittämiprojektia arvioitaessa on pohtia mitä projektin aikana opittiin ja mitkä olivat ne kohdat, joissa ei onnistuttu (Salonen ym.2017, 65–66). Tämän kehittämiprojektin tuotos syntyi yhdessä toteutettujen kokoontumisten pohjalta. Tuloksena syntyi hyvän kohtelun suunnitelma Pikku Tuulensuojaan sekä Tuulensuojaan. Tämä suunnitelma kuvaa arjen käytänteitä, sääntöjä sekä toimintatapoja, kertoo yksikössä asuvalle lapselle hänen itsemääräämisoikeudestaan ja osallisuudestaan yksikössä asuessaan, kuinka yksikössä toimitaan rajoitustoimenpiteiden suhteen ja mitkä ovat yksikössä tarvittaessa toteutettavat rajoitustoimenpiteet. Rajoitustoimenpiteistä suunnitelmasta puuttuu lapsikohmainen rajoituksen arvio ja sen sisällön avaaminen. Tämän arvion käyttöönotto aktivoitui vasta toukokuussa 2020 yksiköissämme. Asian päivitys puuttuu suunnitelmasta. Suunnitelma kuvaa kuinka lapsi voi harrastaa, vierailia ja saada vieraita, rahan käytöstä ja

oikeudesta omaan rahaan jne. Hyvän kohtelun suunnitelma on kuvaus, kuinka hoito ja kasvatus yksikössä toteutetaan ja kuinka seillä asuva lapsi saa ja voi vaikuttaa asioihin. Lopuksi suunnitelma antaa tiedot ja kuvaa, kuinka lapsi voi tehdä valituksen/kantelun omassa asiassaan ja kenelle se osoitetaan.

Suunnitelman laatimiseen osallistuneet aikuiset ja lapset onnistuivat tehtävässään. Aikuiset onnistuivat toteuttamaan sekä kirjaamaan yhteiset kokoontumiset sekä niiden asiasisällöt riittävän tarkasti. Positiivista oli lasten innokkuus osallistua projektiin. Pikku Tuulensuojasta projektiin osallistui kolme poikaa sekä neljä tyttöä. Lapset jaksoivat koulupäivän jälkeen vielä innostua asiasta. Tosin innostukseen saattoi vaikuttaa kokoontumisen ajankohta sekä tarjottavat herkut. Työskentely noudatti annettuja teemoja.

Kuten jo aiemmin mainitsin, jokaiselle yksikön henkilökunnan jäsenelle lähti suunnitelman valmistuttua pyyntö lukea suunnitelma ja kommentoida sitä. Lisäksi pyydettiin joitakin lapsia lukemaan suunnitelma. Lasten mielipiteet olivat ”ihan ok” ja ”joo, joo”. Aikuisilta tuli kommentteja siitä, että olivatko mielipiteet varmasti oman yksikön lapsilta. Koska suunnitelma oli kirjoitettu suoraan lukijalle, niin houkuttelevaksi koin saamani kuvat suunnitelman kuvittamiseen molemmissa yksiköissä. Nämä lasten itse tuottamat kuvat sekä suunnitelmaan kirjatut suorat kommentit antavat suunnitelmalle lisää houkuttavuutta suunnitelman lukemiseen. Lapset kokivat osallistuneensa ja tulleen kuulluksi.

Yksiköissä asuvat lapset ovat kokeneet paljon elämänsä aikana. Monella heistä on traumaattisia kokemuksia, epäluottamusta aikuisia kohtaan ja lisäksi he ovat ihanasti murrosikäisiä kaikki (Saari 2000, 30; McKinsey Crittenden 2008, 68–69; Tamm 2012, 262–23). Huomioiden kaikki nämä tekijät lapset onnistuivat projektin tärkeänä osana. Lapset kykenivät osallistumaan ja tuottamaan omia ajatuksiaan yhdessä heidän kanssaan työskentelevien aikuisten kanssa.

Hyvän kohtelun suunnitelma projektia arvioitaessa työmenetelmän osalta, tulee arvioida muuttuiko omaohjaajien työskentelyssä mikään ja ottivatko henkilöstön jäsenet hyvän kohtelun suunnitelman osaksi työskentelyään (Salonen ym. 2017, 65). Syyskuussa 2020 Pikku Tuulensuojan sekä Tuulensuojan ohjaajia pyydettiin vastaamaan anonyymisti kyselyyn (liite 4), joka koski laadittua hyvän kohtelun suunnitelmaa. Molemmissa yksiköissä työskentelee yksikön esimiesten lisäksi 16 ohjaajaa, yhteensä siis 32 ohjaajaa. Kyselyyn vastasi yhteensä 25 ohjaajaa, Pikku Tuulensuojasta 11 ohjaajaa, Tuulensuojasta 14 ohjaajaa. Olen kuvannut taulukossa vastauksien määrää molemmissa yksi-

köissä. Käytän taulukossa Pikku Tuulensuojasta lyhennettä PTS ja Tuulensuojasta lyhennettä TS. Olen paksuntanut joitakin kysymysnumeroita korostaakseni kysymyksen olennaista merkitystä kyselyssä.

Vastauksista käy ilmi, että molemmissa yksiköissä ohjaajat yksikössään laaditun hyvän kohtelun suunnitelman. Hyvän kohtelun suunnitelma oli käsitteenä lähes kaikille vastanneille tuttu. Suunnitelman tarpeellisuus yksikössä oli myös lähes kaikille vastanneille selkeä, suunnitelma on tarpeellinen molemmissa yksiköissä.

Kysymys	Kyllä PTS	Ei PTS	En osaa sanoa PTS	Kyllä TS	Ei TS	En osaa sanoa TS
1	11			14		
2	10	1		12	2	
3	7		4	6		8
4	11			11		3
5	9	2		6	7	1
6	9		2	4	2	8
7	8		3	6	1	7
8	8		3	7	1	6
9	7		4	5	2	7
10	5		6	6		8
11	4	5	2	3	10	1
12	3	7	1	4	10	
13	7	1	3	4	4	6
14	10		1	5	2	6, 1 tyhjä vastaus
15	5	6		3	11	
16	9	2		7	3	4

Taulukko 1. Kysely ohjaajille hyvän kohtelun suunnitelmasta. (Liite 3).

Pikku Tuulensuojassa kaikki vastanneet pitivät suunnitelmaa tarpeellisena, Tuulensuojasta kolme vastaajaa ei osannut sanoa, onko suunnitelma tarpeellinen. Sisällöstä (kysymys 6) Pikku Tuulensuojassa oltiin lähes yksimielisiä, yhdeksän vastaajan mielestä suunnitelma kuvasi yksikön toimintaa riittävästi, (kysymys 6). Tuulensuojassa ainoastaan neljän vastaajan mielestä sisältö kuvasi yksikön toimintaa riittävästi (kysymys 6). Hyvän kohtelun suunnitelman vastasi lukeneensa (kysymys 5) Pikku Tuulensuojassa 9 vastaajaa, Tuulensuojassa ainoastaan kuusi vastaajaa ilmoitti lukeneensa suunnitelman. Yksi vastaajista ei osannut sanoa Tuulensuojassa oliko lukenut suunnitelman. Itsemääräämisoikeuden toteutumisesta yksikössä on kuvattu suunnitelmassa riittävästi molemmissa yksiköissä (kysymys 9) vastaajat olivat yksimielisiä. Omaohjaajatyöskente-

lyssä (kysymys11) suunnitelmaa on kuitenkin käyttänyt vain kolmannes vastaajista molemmissa yksiköissä. Sama koski kysymystä onko omaohjaaja ohjannut omaohjattavaansa lukemaan hyvän kohtelun suunnitelman (kysymys 12). Vastauksissa oli myös ristiriitaisuutta siinä, etteivät vastaajat olleet lukeneet suunnitelmaa, mutta vastauksista käy ilmi, että yli puolet vastanneista ilmoittivat suunnitelmasta olleen heille hyötyä omaohjaajatyöskentelyssä (kysymys 13). Kaikki vastaajat tiesivät lasten osallistuneen suunnitelman työskentelyyn. Yli puolet vastaajista kuitenkin vastasi hyvän kohtelun suunnitelman olevan käytössä omassa yksikössään (kysymys 16).

Uuden oppiminen ja toiminnan kehittäminen vaatii oikeanlaista tahtoa ja asennetta. Kaikilla työryhmän jäsenillä oli selvillä mitä kehitetään ja miksi. Kehittämiprojektin aikana yhteistyö toimi hyvin yksikön aikuisten sekä lasten välillä. Suunnitelman laatiminen tuotti keskustelua ja yhteistä toimintaa (Kupias & Peltola 2019, 26–27, 49–250).

Yllättävää oli kuitenkin se, kuinka vähän suunnitelmaa on käytännössä käytetty omaohjaajatyöskentelyssä. Alun innostuksesta ei ole jäänyt jälkeä arjen työskentelyyn. Edellä mainitun kaltaista oppimista ei syntynyt siinä määrin, että se olisi mahdollistanut totutun työskentelytavan muutoksen. Asenne kokonaan uuden mallin mukaisen, mielestäni pienen muutoksen tekeminen omassa työskentelyssä jäi hyvin vaillinaiseksi. Yksiköissä on kehittämisprojektin jälkeen vaihtunut henkilökuntaa, joka vaikuttaa osaltaan asiaan. Uusien työntekijöiden kohdalla huomaa perehdyttämisen tärkeyden. Oma osuuteni tämän työmenetelmän käyttöön ottamisessa oli nyt arvioituna liian vähäinen. Työmenetelmänä kehitetty suunnitelma toimii vain joidenkin ohjaajien työssä.

Lastensuojelulaki antoi sisällön suunnitelman teemoille, sekä ohjeet kuinka suunnitelmaa tulee työstää yhdessä yksikön lasten kanssa. Valmis hyvän kohtelun suunnitelma tuli lähettää jokaisen yksikössä asuvan lapsen vastuusosiaalityöntekijälle sekä sijaintikunnan sosiaalitoimelle maaliskuun 2020 loppuun mennessä. Näin tapahtuikin molemmissa yksiköissä. Lisäksi kevään 2020 aikana yksikössäni Tuulensuojassa oli yhden ison sijoittajakunnan tarkastuskäynti, jonka yhteydessä he halusivat saada luettavakseen kyseisen suunnitelman. Suunnitelma on siis jaettu useisiin eri kuntiin tarkasteltavaksi.

6 YHTEENVETO, JOHTOPÄÄTÖKSET JA ARVIOINTI

6.1 Yhteenvetoa kehittämisprojektista

Kehittämisprojekti hyvän kohtelun suunnitelman parissa on ollut mielenkiintoinen, vaiherikas, kiireinen ja haastavakin. Työskentelin Pikku Tuulensuojassa lähes kuusi vuotta yksikön johtajana. Yksikkö, sen lapset ja aikuiset olivat minulle tuttuja ja yksikön käytännöt minun, kollegani ja henkilöstön muokkaamia. Itse olin epäileväinen kuullessani ja lukiessani, että hyvän kohtelun suunnitelma tulee tehdä yhdessä yksikössä asuvien lasten kanssa. Muistan ajatelleeni, että kuinkahan sekin toteutetaan ja kuinka paljon lapset tuottavat vastustusta aikuisia ja kaikkea yksikön toimintaa, sääntöjä sekä käytäntöjä vastaan. Muistan ajatelleeni, että tämäkin on taas yksi lainsäätäjän tuottama harmi, joka tulee tehdä ja joka ei todennäköisesti edes yhdessä lasten kanssa onnistu.

Hyvän kohtelun suunnitelman muotoa tai pituutta ei lainsäätäjä ole määritellyt. Jokainen yksikkö saa luoda näköisensä suunnitelman. Varsinaista tarkastelua ei tee kukaan muu kuin suunnitelman saava sosiaalityöntekijä. Koska sosiaalityöntekijöillä saattaa olla useitakin kymmeniä asiakkaita eri laitoksissa, saa sosiaalityöntekijät määrällisesti suuren määrän erilaisia hyvän kohtelun suunnitelmia. Ehtivätkö nämä sosiaalityöntekijät lukea jokaisen suunnitelman? Ovatko suunnitelmat sellaisia, että ne palvelevat lapsia yksiköissä ja heidän vanhempiaan?

Haastavana koin myös teoreettisen tiedon rajaamisen. Lasten osallisuudesta, kiintymyssuhteista, vuorovaikutuksesta ja kaikesta aiheeseen liittyvästä löytyi koko ajan uutta ja mielenkiintoista materiaalia. Olen pyrkinyt keräämään tähän projektiin oleellimmän tiedon.

Projektin alkaessa ja sen aikana olin enemmän kuin positiivisesti yllättynyt lasten osallisuudesta ja innokkuudesta olla mukana tuottamassa materiaalia suunnitelmaan. Pikku Tuulensuojassa lapset olivat innokkaita uuden tuottamiseen. Lapsilla oli paljon ajatuksia ja mielipiteitä. Lasten mielipiteet olivat vahvoja liittyen turvallisuuteen, ystäviin, seurusteluun ja yksikössä käyttäytymiseen. Jotkut lapset halusivat vain olla mukana ja seurata keskustelua. Jokainen kokoontuminen tuotti juuri lasten näköistä materiaalia tuotettavaan suunnitelmaan. Yksi lapsista lupasi tuottaa kuvia suunnitelmaan, toinen jonkun tekstin. Projekti alkoi innokkaiden lasten kanssa ja se jatkui loppuun asti suunnitellusti.

Siirryin Pikku Tuulensuojasta yksikön johtajaksi Tuulensuojaan maaliskuun 2020 alussa. Tuulensuojassa oli ollut ilman yksikön johtajaa vuoden alusta alkaen. Maaliskuun 2020 alussa hyvän kohtelun suunnitelmaa ei ollut vielä toteutettu millään tasolla Tuulensuojassa. Vapaaehtoiset, työhön innokkaat aikuiset sekä lapset löytyivät pian molemmilta osastoilta. lapset osallistuivat tapaamisiin heitä kannustavien aikuisten tuella. Työ edistyi ja materiaalia syntyi. Koska suunnitelman deadline oli hyvinkin lähellä, tein Tuulensuojaan samalla pohjalla hyvän kohtelun suunnitelman kuin Pikku Tuulensuojaankin. Vain materiaalit ja mielipiteet olivat erilaisia. Kuvista osa on yhteisiä.

6.2 Kehittämiprojektin eettisyys ja luotettavuus

Tieteellisessä tiedossa keskeinen tunnusmerkki on luotettavuus. Kehittämistoiminnan luotettavuus muodostuu tiedon käyttökelpoisuudesta. Kehittämisessä muodostuvan tiedon todenmukaisuus ei ole yksistään riittävää, vaan tiedon tulee olla hyödyllistä. (Toikko & Rantanen 2009, 21–122.)

Kehittämiprojektissa noudatettiin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimia eettisiä ohjeita itsemääräämisoikeuden kunnioittamisesta, yksityisyyden suojaamisesta sekä kaikenlaisen vahingon välttämisestä projektissa mukana olleita henkilöitä koskien. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 7.)

Projektiin osallistuneet lapset ovat osallistuneet vapaaehtoisesti. Lapsille ja osallistuville aikuisille on kerrottu projektin tarkoituksesta, sisällöstä sekä tavoitteista. Lasten osallistumiseen ei ole vaikutettu aikuisten taholta millään lailla eikä aikuisten ja lasten välillä ole sellaista riippuvuussuhdetta, joka vaikuttaisi lasten vapaaehtoisuuteen. Osallistujilla oli oikeus perua osallistumisensa halutessaan. Tutkimuksen teossa peruskysymyksenä voidaan pitää mitä haittaa tai hyötyä osallistujille tutkimuksessa mukana olost on. Mukana oleville tulee kertoa riittävästi tutkimuksen luonteesta ja tavoitteista. Vapaaehtoisuuden korostaminen on tärkeää. (Eskola & Suoranta 2003, 55–56.)

Projektin aikana ei osallistujilta kerätty minkäänlaisia tunnistetietoja. Kaikki tieto on anonyymiä ja annetuista tiedoista ei voi päätellä kenenkään osallistujan henkilöllisyyttä eikä mielipiteitä. Kokouksissa kerätyt aineistot toimitettiin projektin päävetäjälle. Materiaaleja ei säilytetty projektin päättymisen jälkeen. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 8–9.)

Kehittämiprojektin luotettavuus perustuu tarkasti auki kirjattuihin kokoontumisiin. Kokoontumisten vaiheet kuvataan kirjallisessa raportissa. Kehittämiprojektin tuotoksesta kerättiin ja kerätään palautetta, joka lisää projektin tuotoksen luotettavuutta. Projektin tuotoksesta on tarkoitus kerätä palautetta 1–3 kertaa vuodessa, jotta projektin tuotos säilyy ajantasaisena ja toimivana.

6.3 Kehittämiprojektin jatkaminen

Kehittämiprojekti hyvän kohtelun suunnitelmasta on ollut pitkä ja vaiheikas matka yksiköidemme arjessa. Viime talvena olemme aloittaneet työskentelyn voidaksemme laatia suunnitelman, joka kuvaa kuinka hyvä kohtelu toteutuu yksikön arjessa jokaisen siellä asuvan lapsen kohdalla.

Tavoitteena on luoda toimiva suunnitelma, joka ei jää vain dokumentiksi muiden virallisten dokumenttien joukkoon. Tällä hetkellä näyttää siltä, että suunnitelma on vain joidenkin harvojen, aktiivisten ohjaajien käytössä omaohjaajatyössä. Suunnitelma on kaikkien saatavilla yksikön yhteisissä tiloissa, mutta kiinnostavuus siihen on hyvin pieni. Sanonta ”mitä isot edellä, sitä pienet perässä” pätee tässäkin kohtaa hyvin. Aikuisten esimerkki ja aktiivisuus on suunnitelman käytössä ja konkretisoinnissa äärimmäisen tärkeää. Yksikköömme sijoitetut lapset eivät kiinnostu suunnitelmasta, jos eivät aikuiset sitä tee ensin.

Lähetin laaditut hyvän kohtelun suunnitelmat molempien yksiköiden lasten sosiaalityöntekijöille sekä sijaintikuntien sosiaalitoimille. Ilokseni sain palautetta useammasta kunnasta suunnitelmasta. Palautteen mukaan suunnitelma oli helposti luettavissa ja sisälsi tärkeitä asioita juuri nuorille kerrottuna. Palautteessa korostettiin valituksen tekemisen ohjeistusta sekä siihen liittyviä yhteystietoja.

Koska suunnitelman laatiminen perustuu lastensuojelulain noudattamiseen, tulemme käynnistämään kehittämiprojektin uudelleen tulevana talvena 2020–2021. Projekti on tällä kertaa pienempimuotoinen, koska pohja ja rakenne on jo suunnitelmalle laadittu. Yksikössämme on asiakkaita, lapset, vaihtuneet, joten uusien lasten kanssa saamme uusia näkökulmia ja mielipiteitä asioihin. Mahdollisesti suunnitelman kuvituskin uudistuu, onhan keskuudessamme uusia lahjakkaita lapsia. Suunnitelman tavoitteena on uudistua säännöllisesti. Uskon suunnitelman päivittämisen tai uudelleen kokoamisen tuottavan myös yksikön henkilöstölle tuttuutta suunnitelman käyttöön sekä helppoutta sen

käytön toteuttamiseen omaohjaajatyöskentelyissä. Kehittämistyö jatkuu. Vielä tämän syksyn aikana tulen keskustelemaan jokaisen ohjaajan kanssa henkilökohtaisesti jokaisen omasta työstä yksikössäni. Tässä on tilaisuus ohjeistaa, innostaa ja kannustaa uudelleen kaikkia henkilökunnan jäseniä tarttumaan uuteen työmenetelmään lasten kanssa.

Pettymykseksi suunnitelman käyttöön ottaminen arjen työskentelyssä on jäänyt vain pienen ryhmän toiminnaksi. Pikku Tuulensuojassa suunnitelma hiukan on paremmin käytössä. Tuulensuojassa yksikön molempien esimiesten vaihtuminen aiheutti kulttuurishokkia sekä vastustusta lähes kaikkea uusien esimiesten yksikköön tuomiin käytänteisiin ja asioihin. Valitettavasti tämä vastustus näkyy myös hyvän kohtelun suunnitelman käytössä, vaikka kyseinen suunnitelma on lakiin perustuva ja oman henkilöstön tuottama. Ongelmana oman näkemykseni mukaan uuden työmenetelmän käyttöön ottamisessa Tuulensuojan osalta on ollut tähän päivään asti muutosvastarinta. Ns. ”vanha” henkilökunta toisella osastolla on keskittynyt vastustamaan kaikkea, mitä uutena yksikön johtajana olen halunnut yksikköön tuoda. Tässä vastustuksessa on unohtunut se, että työmme onnistuminen ja hyvä hoito ja kasvatusta perustuu yhteisiin ponnistuksiin ja yhdessä työn tekemiseen. Tuulensuojassa on kaksi osastoa, joista toinen on keskittynyt vastustamaan kaikkea uutta ja toinen osasto, jossa käytetään kyllä menetelmiä, mutta jostain syystä hyvän kohtelun suunnitelma on jäänyt todellisuudessa omavalvontasuunnitelman liitteeksi. Siis dokumentiksi, jota ei lueta kuin vaadittaessa.

Mitä sitten tälle asialle voin tehdä? Ajattelen, että kevään muutoksista on kulunut aikaa jo paljon. Nähtävissä on yksikössä, että vastustuksen määrä on jo vähentynyt ja oma työni on alkanut pikkuhiljaa tuottaa tulosta. Oma, johdonmukainen sekä oikeudenmukainen toiminta luo perustusta luottamukselle ja toiminnalle. Tuulensuojassa on koko henkilöstöllä ollut suuri kehittämisen kohde yhteistyön lisäämisessä osastojen välille, joka sekin on jo hyvässä kehittymisen imussa. Ajattelen, että kun aloitamme vuoden vaihteessa 2021 hyvän kohtelun suunnitelman päivittämisen, on tehtävä jo huomattavasti helpompia. Henkilöstö on osin vaihtunut ja kokeneempienkin kanssa yhteistyö on kehittynyt ja kehittymässä. Uskon, että ensi vuoden, 2021, aikana jokainen ohjaaja käyttää hyvän kohtelun suunnitelmaa työskennellessään lasten kanssa.

Hyvän kohtelun suunnitelman laatiminen oli alusta loppuun asti yhteistyötä. Pikku Tuulensuojan ohjaajat sekä nykyinen yksikön johtaja Heidi Salomaja olivat mukana tukemassa projektin toteutusta. Heille siitä iso kiitos.

Tuulensuojassa toteutukseen osallistuivat ohjaajat molemmilta osastoilta. Ohjaajat saivat osastojen lapset innostumaan työskentelystä Tuulensuojassa suunnitelma odottaa jo päivitystä, koska yksikön lapset ovat suurelta osin vaihtuneet kesän ja syksyn aikana. Iso kiitos työskentelystä myös Tuulensuojan ohjaajille.

Tämä projekti on avannut minulle taas uuden näkökulman yksikön toimintaan ja omaan työhöni yksikön johtajana. Koko projekti oli mielenkiintoinen matka hyvän hoidon ja kohtelun pohtimiseen. Teoriatiedon haku ja sen käyttäminen tässä raportissa avasi uusia näkökulmia omaan työhöni sekä työhön, jota teemme lasten kanssa. Tiedon hakeminen ja auki kirjoittaminen muistutti jälleen kerran, miksi yksikkömme lapset oireilevat käytöksellään. Tärkeää on uuden tiedon hakeminen, sen omaksuminen ja jakaminen työyhteisössä.

Yksikön johtajana työskentelen paljon kaikenlaisten hallinnollisten asioiden parissa. Tämä projekti herätti huomaamaan, että tärkeänä johtajan tehtävänä on innostaa joukkueitaan ja olla mukana kannustamassa ja osallistumassa arjen työhön siinä määrin kuin se on mahdollista.

Jokainen päivä on kohtaamisia, vuorovaikutusta, hyvää kohtelua. Jokainen päivä on ainutkertainen. Pienistä ja suurista asioista koostuu hyvä kohtelu ja hyvä olo yksikössä. Hyvä kohtelu ja sen toteuttaminen edellyttää jokaisen panosta ja osallistumista.

LÄHTEET

- Anis, M. 2008. Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Helsinki: Väestöliitto.
- Anttila, K., Hirvelä, M., Jaatinen, T., Polviander, M., Puska, T-M. 2019. Sairaanhoido ja huolenpito. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Araneva, M. 2018. Lastensuojelun perhehoito. Helsinki: Almatalent.
- Araneva, M. 2016. Lapsen osallisuus ja vaikuttamismahdollisuus. Teoksessa Hakalehto, S.& Toivonen, V.(toim.) Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Helsinki: Hansaprint.
- Bardy, M.2009. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, M.(toim.). Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos.
- Becker-Weidman, A. 2013.DDP-aapinen. Vuorovaikutteinen kehityopsykoterapia päihinänkuorossa. Tampere: PT-Kustannus.
- Bomberg, L.M. 2015. Survival of the "fittest". Teoksessa Perry, A.(toim.) Teenagers and Attachment. Chippenham: Worth Publishing Ltd
- Broberg, A., Granqvist, P. Ivarsson, T. & Risholm Mothander, P. 2006. Anknytningsteori. Betydel- sen av nära känslomässiga relationer. Falköping: Natur och Kultur.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 20.5.2019. Viitattu 22.11.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://www.oikeusasiamies.fi/rfi/ratkaisut/-/eoar/5377/2018>
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Fagerström, K. 2016. Ihmissuhteita ja ylläpitävä lastensuojelu, Hackneyn malli ja systeeminen käytäntö lastensuojelutyössä. Terveyden- ja hyvinvointilaitoksen julkaisut. Viitattu 23.3.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131498/URN_ISBN_978-952-302-778-7.pdf?sequence=1
- Familiar 2020. Asiakaskokemus- ja laatu. Viitattu 23.3.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://www.familiar.fi/asiakaskokemus-ja-laatu>
- Familiar 2020. Tietoa meistä. Viitattu 27.2.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://www.familiar.fi/tietoa-meista>
- Familiar 2020. Tuulensuoja. Viitattu 2.3.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <https://www.familiar.fi/tuulensuoja>
- de Godzinsky, V.2013. Lapsen etu ja osallisuus tahdonvastaisissa huostaanottoasioissa. Teok- sessa hakalehto-Vainio, S.& Nieminen, L.(toim.) Lapsioikeus murroksessa. Helsinki: Lakimieslii- ton kustannus.
- Hallituksen esitys 108 / 2014 vp eduskunnalle laiksi sosiaalihuollon asiakkaan ja potilaan itse- määräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksistä sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Viitattu 25.9.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: https://www.edus- kunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_108+2014.pdf
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta 225 / 2004 vp. Viitattu 30.10.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsi- tys/Documents/he_225+2004.pdf

Hallituksen esitys 137 / 1999 eduskunnalle laeiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä sosiaalihuoltolain muuttamisesta ja eräksi niihin liittyviksi laeiksi, Viitattu 1.10.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_137+1999.pdf

Hirsijärvi, S.; Remes, P.& Sajavaara, P.2015. Tutki ja kirjoita. Porvoo: Bookwell Oy.

Hotari, K-E., Oranen, M.& Pösö, T. 2009. Lapsen osallisuus ja ikäsensitiivinen lastensuojelu. Teoksessa Bardy, M.(toim.). Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos.

Hughes, D. 2011. Kiintymyksen vanhemmuus. Toimivuutta kasvatukseen. Tampere: PT-kustannus.

Hughes, D. 2015. Principles of attachment and intersubjectivity. Teoksessa Perry, A.(toim.) Teenagers and Attachment. Chippenham: Worth Publishing Ltd

Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M., Virolainen, A.2007. Perheen parhaaksi-perhetyön arkea. Helsinki: Edita.

Järvelä, M; Lanki, T; Ratinen, I; Kortetmäki, T; Huttunen, S; Turunen, A. 2018. Osallistaminen ilmastopolitiikassa. Suomen ilmastopaneeli. Raportti 1 / 2018. Viitattu 21.11.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136874/Osallistaminen%20ilmastopolitiikassa%20loppuraportti_final_220818.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kananen, J.2015.Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy.

Kananen, J.2014. Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona. Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä? Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy.

Kananoja, A. 2017. Asiakastyön yleiset lähtökohdat sosiaalialalla. Teoksessa Kananoja, A &Lähteenen, M& Marjamäki P(toim.) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma.

Kekkonen, M. 2012. Kasvatuskumppanuus puheena. Varhaiskasvattajat, vanhemmat ja lapset päivähoiton diskursiivisilla näyttämöillä. Väitöskirja. Kasvatustieteiden laitos. Tampereen yliopisto. Helsinki: THL.

Kohonen, K.& Tiala, T. 2002. Kuntalaiset ja hyvä osallisuus. Lupaavia käytäntöjä kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseksi. Helsinki: Sisäasiainministeriö.

Kotisaari, M-L. & Kukkola, S. 2012. Potilaan oikeudet hoitotyössä. Helsinki: Fioca.

Krogstrup, H.K.2004. Asiakaslähtöinen arviointi Bikva-malli. Helsinki: Stakes.

Kupias, P. & Peltola. 2019. Oppiminen työssä. Helsinki: Gaudeamus.

Lastensuojelulaki 417 / 2007. Annettu Helsingissä 13.4.2007. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L11P61>

Laki lastensuojelulain muuttamisesta 542/2019. Annettu Helsingissä 12.4.2019. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190542>

Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista 1397/2016. Annettu Helsingissä 29.12.2016. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161397>

Laki yksityisistä sosiaalipalveluista 922/2011. Annettu Helsingissä 22.7.2011. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110922>

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015. Annettu Helsingissä 26.6.2015. Löytyy sähköisesti osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150817>

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992. Annettu Helsingissä 17.8.1992. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785>

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000. Annettu Helsingissä 22.9.2000. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Laki yksityisestä terveydenhuollosta 152/1990. Annettu Helsingissä 9.2.1990. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1990/19900152>

Leisto, L. & Tuomikoski-Koukkula, S. 2011. "Viekkää, viekkää se pois". Päihtyneenä pidätettyjen tyttöjen kokemukset poliisin ja sosiaalityöntekijän puuttumistoinnasta. Teoksessa Satka, M., Alanen, L., Harrikari, T. & Pekkarinen, E.(toim.) Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Tampere: Vastapaino.

Lähteinen, M. & Hämeen-Anttila, L. 2017. Sosiaalihuollon lainsäädäntö. Teoksessa Kananoja, A & Lähteinen, M & Marjamäki P(toim.) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma

McKinsey Crittenden, P. 2011. Raising parents. Attachment, parenting and child safety. New York: Willan Publishing.

Mäkelä, J. & Sajaniemi, N. 2013. Vertaissuhteet muovaavat lapsen aivoja. Teoksessa Reivinen, J. & Vähäkylä, L. Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus.

Niiranen, V., Seppänen-Järvelä, R., Sinkkonen, M., Vartiainen., P. 2010. Johtaminen sosiaalialalla. Helsinki: Gaudeamus.

Nurmi, S. 2011. Johdanto osallisuuteen. Teoksessa Nurmi, S. & Rantala, K. Näyn ja kuulun. Lapsen etu ja osallisuus. Helsinki: Otava.

Pajulammi, H. 2014. Lapsi oikeus ja osallisuus. Helsinki: Talentum.

Peltola, M & Moisio, J. 2017. Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä. Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon. Helsinki: Unigrafia.

Perustuslaki 731/1999. Annettu Helsingissä 11.6.1999. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P7>:

Piironen, T-M. 2010. Jälleen ehyeksi, jälleen. Kohti tasapainoista elämää traumaattisten kokemusten jälkeen. hyväksymis- ja omistautumisterapiaan sekä tietoisuustaitoihin pohjautuva työkirja itse-hoito-oppaaksi ja vertaistukiryhmille. Helsinki: Edita Prima Oy

Porko, P; Heino, T; Eriksson, P. 2018. Selvitys yksityisistä lastensuojelun yksiköistä. Helsinki.: THL. Viitattu 21.11.2020. Saatavilla osoitteessa: <https://www.julkari.fi/handle/10024/136436>

Porrassalmi, P. 2012. Laatukriteerit lastensuojelun laitoshuollon kilpailutusasiakirjoissa. Pro gradu-tutkielma. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Viitattu 21.11.2020. Saatavissa sähköisesti osoitteessa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/38261/URN:NBN:fi:ju-201208062128.pdf?sequence=1>

Raunio, K.2004. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Rusanen, E.2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Helsinki: Finn Lectura.

Saari, S. 2000. Kuin salama kirkkaalta taivaalta. Helsinki: Otava.

Salminen, E. & Tynninen, K. 2011. Omahoitajana päiväkodissa. Omahoitajuus pedagogisena työmenetelmänä. Helsinki: Pedatieto.

Salonen Kari. 2013. Puheenvuoroja 72. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön, Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 23.3.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>

Salonen, K., Eloranta, S., Hautala, T. & Kinos, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Seikkula, S. 2014. Vanhempien eron kokeneiden lasten perhesuhteet – osallisuuden ja toimijuuden mahdollisuudet. ”Se on niinku mukavaa, ku on kaikkien kaa. Ja sitte saa niinku sanoa aina oman mielipiteen.” Pro gradututkielma. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiaalityö. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Viitattu 30.9.2020. Saatavissa sähköisesti osoitteessa: <http://lauda.ulapland.fi/handle/10024/61535>

Sinkkonen, J. 2012. Lapsen kanssa hyvinä ja pahoina päivinä. Helsinki: WSOY.

Sinkkonen, J. 2015a. Lapsen kiintymyssuhteet tavanomaisissa ja poikkeavissa oloissa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Tervonen-Arnkil, K. (toim.) 2015. Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Duodecim.

Sinkkonen, J. 2015b. Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Tervonen-Arnkil, K. (toim.) 2015. Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Duodecim.

Sinkkonen, J. 2015c. Omahoitaja lapsen ja nuoren kasvun tukena. Teoksessa Sinkkonen, J. & Tervonen-Arnkil, K. (toim.) 2015. Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Duodecim.

Sinkkonen, J. 2018. Kiintymyssuhteet elämänkaareissa. Helsinki: Duodecim.

Sinkkonen, J. & Tervonen-Arnkil, K. (toim.) 2015. Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Duodecim.

Sosiaalihuoltolaki 1301 / 2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Sosiaali- ja Terveysministeriö. 2019. Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja Terveysministeriön julkaisuja 2019:8. Viitattu 16.10.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161862/STM_2019_8_J_Lastensuojelun_laatusuositus.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Sosiaali- ja Terveysministeriö 2019. Lastensuojelulain muutokset 1.1.2020. Viitattu 14.9.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://stm.fi/lastensuojelulain-muutokset>

Sosiaali- ja Terveysministeriö 2020a. Yksityiset sosiaali- ja terveystalvet. Viitattu 18.11.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <https://stm.fi/yksityiset-sotepalvelut>

Sosiaali- ja Terveysministeriö. 2020b. Asiakkaan ja potilaan oikeudet. Viitattu 16.10.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://stm.fi/asiakkaan-potilaan-oikeudet>

Sosiaali- ja terveystalvet 2020c. Lastensuojelu. Viitattu 27.3.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://stm.fi/lastensuojelu>

Sosiaali- ja Terveysministeriö 2020d. Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja Terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:28. Viitattu 21.11.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162414/STM_2020_28_rap.pdf

Suomi.fi 2020. Lastensuojelun sijaishuolto. Viitattu 27.3.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://www.suomi.fi/palvelut/lastensuojelun-sijaishuolto-salon-kaupunki/cb591fa3-2239-47bf-a58c-a5910caf4b6f>

Talvio, M. & Klemola, U. 2017. Toimiva vuorovaikutus. Jyväskylä. PS-Kustannus.

Tamm, M. 2012. Psykosociala teorier vid hälsa och sjukdom. Lund: Studentlitteratus.

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2020a. Lastensuojelun arvot ja periaatteet. Viitattu 27.3.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-arvot-ja-periaatteet>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2020b. Lastensuojelun tilastot. Viitattu 27.3.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140215/Tr28_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2020c. Lasten ja nuorten osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuudet. Viitattu 2.4.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/johtamisen tueksi/lasten-ja-nuorten-vaikuttamismahdollisuudet>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2020d. Rajoitustoimet sijaishuollossa. Viitattu 3.4.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/rajoitukset-sijaishuollossa>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2020e. Lastensuojelun käsikirja. Sijaishuollon valvonta: Viitattu 21.11.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-valvonta>

Timonen-Kallio, E; Yliruka, L; Närhi, P. 2017. Lastensuojelun terapeutin laitospäiväkirjan mallinnus. Terveyden- ja Hyvinvoinnin laitoksen työpaperi 23 / 2017. Viitattu 22.11.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132319/Tyo%cc%88paperi_2017_23_netto%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Yliopistopaino.

Tornberg, J. 2012. Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu. Rovaniemi: Lapin Yliopistopaino.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarvioiti Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisu 3. Toim. Kohonen, I., Kuula-Luumi, A., Spoof, S-K. Viitattu 2.11.2020. Saatavissa sähköisesti osoitteessa: <https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot/ihmistieteiden-eettisen-ennakoarvioinnin-ohje>

Unicef 2020. Lapsen oikeuksien sopimus. Viitattu 3.4.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Valokivi, H. 2008. Kansalainen asiakkaana. Tutkimus vanhusten ja lainrikkojen osallisuudesta, oikeuksista ja velvollisuuksista. Tampere: Yliopistopaino.

Valvira 2020a. Lastensuojelun määräaikaisten omavalvontaa. Viitattu 9.10.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://www.valvira.fi/documents/14444/236772/Lastensuojelun-maaraaikaisten-omavalvonta.pdf/e8b14a48-fc78-4ac4-b9ca-4dd6a85a789b>

Valvira 2020b. Omavalvonta sosiaalipalveluissa. Viitattu 9.10.2020 Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/sosiaalihuollon-valvonta/omavalvonta>

Valvira 2020c. Omavalvontasuunnitelma. Viitattu 28.4.2020 Saatavilla sähköisesti: osoitteessa: https://www.valvira.fi/terveydenhuolto/yksityisen_terveydenhuollon_luvat/omavalvontasuunnitelma_2

Valvira 2013a. Omavalvonnan toteutuminen yksityisissä sosiaalihuollon palveluissa. Viitattu 22.11.2020. Saatavissa sähköisesti osoitteessa: https://www.valvira.fi/documents/14444/50159/Selvityksia_2_2013.pdf/fb3e602b-1eec-417c-9d69-79b49ce937aa

Valvira 2013b. Lasten itsemääräämisoikeuden toteutuminen lastensuojelun sijaishuollossa. Viitattu 1.10.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: https://www.valvira.fi/documents/14444/22511/Lasten_itsemaaraamisoikeuden_toteutuminen.pdf

Vario, P.; Barkman, J.; Kiili, J.; Nikkanen, M.; Oranen, M. & Tervo, J. 2012. Suojele unelmia, vaali toivoa. Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Lapsiasiainvaltuutetun toimiston julkaisu 2012:6. Helsinki: Aksidenssi Oy

Virtanen, P. 2018. Lastensuojelun palveluajattelun vallankumous. Teoksessa Pätäri, T. & Ylikännö, M. (toim.). Tahto tehdä toisin. Uusia toimintatapoja lastensuojeluun. Helsinki: Tietosana.

Lasten oma valvontasuunnitelma

Hyvän kohtelun suunnitelma Pikku Tuulensuojassa

Ohjeet keskustelujen vetäjille:

1. Tarkoituksena on kirjata lastensuojelulain muutoksien mukainen hyvän kohtelun suunnitelma omaan yksikköömme.
2. Suunnitelman laatimisessa tulee kuulla yksikössä asuvia lapsia.
3. Suunnitelman laatimiseen on ilmoittautunut molemmista ryhmäkodeista lasten edustajat. Lisäksi sovitaan erikseen molemmista ryhmäkodeista nuori/nuoret, joiden kanssa omaohjaaja käy tämän rungon mukaisen keskustelun omaohjattavansa kanssa
4. Keskustelut suunnitelman laatimiseksi käydään hiljaisen tunnin aikana.
5. Aiheet on kirjattu ja aiheiden alle kysymyksiä, joista tulee keskustella lasten kanssa. Lasten muutkin tuomat asiat on hyvä kirjata, mutta **aikuisen tulee ohjata ja pitää keskustelu aiheessa**. On hyvä sopia jo ennakoon, miten työnjakoa toteutetaan keskustelussa. Kirjaaminen on äärimmäisen tärkeää.
6. **Lasten mielipiteet / ajatukset kirjataan ylös ja kirjaukset toimitetaan Anna-Kaisalle.** Toivottavaa on lasten mielipiteiden kirjaamista sanatarkasti, kaikkea keskustelua ei voi mitenkään kirjata sanatarkasti.
7. Tarkat kirjaukset mahdollistavat hyvän suunnitelman laatimisen
8. Keskustelut voi käydä esim. Saarnissa/koulun päädyssä. Keskusteluhetkeen tulee varata jotakin herkkua tarjottavaksi.
9. Rakentavia ja mielenkiintoisia keskusteluja lasten kanssa!

Hyvän kohtelun suunnitelma Pikku Tuulensuojassa

Sisältö koostuu neljästä tai useammasta kokoontumiskerrasta yhdessä lasten kanssa. Tarkoituksena koostaa yhdessä lasten kanssa suunnitelma, joka kertoo kuinka hyvä kohtelu / hoito rakentuu Pikku Tuulensuojassa

Kokoontumiskerta 1

1. Kuuleminen

Pikku Tuulensuojassa jokaista yksikössä asuvaa lasta kuullaan ja hänen mielipidettään huomioidaan omien asioiden hoitamisessa.

Mitä ajattelette, kuinka lapsia kuullaan ja heidän mielipidettään huomioidaan

- esim. asu- palaverissa ja ennen niitä?
- koosteita ja toimintakykymittaria toteuttaessa?
- hoito- ja kasvatussuunnitelmaa laadittaessa?
- jatkokoulutusta/peruskoulun jälkeistä aikaa suunniteltaessa?
- yhteydenpitoa päätettäessä?
- yleisesti muutoin?

2. Lapsilla on oikeus päättää omista asioistaan ikätasoisesti / mitä lapset ajattelevat?

- voiko päiväjärjestykseen vaikuttaa? Onko sen oltava kaikille sama?
- puhelimen / tietokoneen käyttö? Vaatiiko sääntöjä? Milloin häiritsee normaalia arkea?
puhelinkäyttäytyminen?
- Vieraat, pitääkö ilmoittaa ennakkoon? Kyläilyt muualla? kuka päättää, miten ilmoitetaan?
- Voiko ystävät valita itse? Voiko yksikössä seurustella toisen yksikössä asuvan nuoren kanssa?
- Miten kunnioitetaan toisen nuoren yksityisyyttä? Saako oman huoneen luki? Voiko toisen nuoren huoneeseen mennä? Milloin ei voi mennä? Kielenkäyttö yksikössä? Loukkaako toista henkilöä?

3. Aatteelliset/uskonolliset tilauudet/ aatteellisuus/uskonollisuus

- mikä on sopivaa, yleisesti hyväksyttävää?
- miten yksikössä suhtaudutaan/pitäisi suhtautua uskonollisuuteen /muuhun aatteellisuuteen?
- miten muut yksikössä asuvat henkilöt huomioidaan?

4. Käyttövarat

- miten maksetaan?

- miten voi käyttää?
- muuta?

Kokoontumiskerta 2

1. Yksikön säännöt ja muut toimintatavat
 - ovatko säännöt ja toimintatavat sama asia? Miten eroavat toisistaan?
 - Mistä asioista voidaan yhdessä sopia?
 - Onko ehdottomia sääntöjä, joista ei voida tinkiä? Väkivallattomuus? päihteettömyys? muuta?
2. Seuraamukset
 - mitä ajatuksia herättää?
 - ovatko tarpeellisia?
 - millaisia on? millaisia pitäisi olla?
 - huonon käytöksen seuraamukset? mitä on huono käytös?
 - koulunkäynnin laiminlyöminen? pitäisikö olla seuraamuksia
 - väkivaltaisuus?
 - hatkaaminen?
 - päihteiden käyttö?
3. Vuorovaikutus
 - ohjaajien kanssa? oma-ohjaaja-ajat? yhteinen toiminta? Päivä/viikkosuunnitelmat
 - millainen käytös on hyväksyttävää?
 - toimiiko vuorovaikutus ohjaajien kanssa?
4. Päivärytmi yksikössä
 - Kotiintuloajat? pitäisikö olla samat kaikille, ikätasoisesti suunniteltu? yksilökohtainen?
 - Huoneisiin meno iltaisin? Miten määritellään? samoin kuin edellä?
5. Ruokailut
 - voiko ruokalistaan vaikuttaa? Miten?
 - voiko ruokailuihin ja välipaloihin vaikuttaa? Miten? Toiveet, aikataulut?
 - Käyttäytyminen ruokailuissa? miten käyttäydytään?
 - Miksi pitää kaikkien olla samaan aikaan paikalla?
6. Harrastukset ja yhteinen toiminta
 - onko pakko harrastaa?
 - onko harrastamisesta hyötyä? Miksi?
 - Mitä voi /on mahdollista harrastaa?
 - onko osallistuttava yksikön yhteisiin tapahtumiin?
 - pelaaminen? /tietokoneen käyttö? mitä ajatuksia herättää? Peliajat? Sosiaalinen media? niiden käyttäminen?
7. Yleiset tilat, oma huone / pyykkihuolto

- millaiset ovat meidän tilamme?
- voiko omaa huonetta sisustaa? Miten? Voiko vaikuttaa yleisten tilojen sisustukseen?
- miten huolehditaan siisteydestä?
- mikä on riittävää siisteyttä?
- mitä edellytetään kaikilta läsnä olevilta siisteyden suhteen?
- miten autetaan siisteyden ylläpidossa / pyykinhuollossa

Kokoontumiskerta 3

1. Rajoitustoimenpiteet

- mitä ovat rajoitustoimenpiteet?
- ovatko rajoitustoimenpiteet tarpeellisia, jos ovat, miksi? mitä rajoitustoimenpiteillä tarkoitetaan, mitä niillä halutaan saavuttaa
- voiko rajoitustoimenpiteistä valittaa?
- mihin voin valittaa rajoitustoimenpiteestä ja miten valitus tehdään?
- voivatko aikuiset vain päättää ketä rajoitetaan ja miten?
-
-

Kokoontumiskerta 4

1. Turvallisuus

- Miten huolehditaan kaikkien yksikössä asuvien ja siellä työskentelevien turvallisuudesta?
- Missä tilanteissa hankitaan apua? Miten apua hankitaan?
- mistä apua hankitaan?
- mitkä asiat luovat turvallisuutta?

Liite 3 (1)

Hyvän kohtelun suunnitelma lastensuojelun erityisyksikössä Varsinais-Suomessa. Mukana ovat yksiköt ovat Pikku Tuulensuoja, Tuulensuoja ja Veikkarin erityislastenkoti.

Kysely liittyy yksikkösi hyvän kohtelun suunnitelmaan. Vastauksia käytetään opinnäytetöiden materiaalina. Vastaukset ovat täysin nimettömiä eikä niistä voi tunnistaa vastaajia.

1. Yksikössäni on laadittu hyvän kohtelun suunnitelma

Kyllä Ei En osaa sanoa

--	--	--

2. Hyvän kohtelun suunnitelma on minulle käsitteenä tuttu

Kyllä Ei En osaa sanoa

--	--	--

3. Hyvän kohtelun suunnitelma yksikössäni on osa yksikköni omavalvontasuunnitelmaa

Kyllä Ei En osaa sanoa

--	--	--

4. Hyvän kohtelun suunnitelma on tarpeellinen yksikössäni

Kyllä Ei En osaa sanoa

--	--	--

5. Olen lukenut oman yksikköni hyvän kohtelun suunnitelman

Kyllä Ei En osaa sanoa

--	--	--

6. Yksikköni hyvän kohtelun suunnitelman sisältö kuvaa yksikköni toimintaa riittävästi

Kyllä Ei En osaa sanoa

--	--	--

7. Hyvän kohtelun suunnitelmassa kuvataan osallisuuden toteutumista yksikköni käytäntöjen mukaan

Kyllä Ei En osaa sanoa

--	--	--

8. Hyvän kohtelun suunnitelmassa kuvataan itsemääräämisoikeuden toteutumista yksikköni käytäntöjen mukaan

Kyllä Ei En osaa sanoa

--	--	--

9. Hyvän kohtelun suunnitelmassa on kuvattu riittävän hyvin muut yksikköni hoitoon ja kasvatukseen liittyvät käytännöt ja säännöt

Kyllä Ei En osaa sanoa

--	--	--

10. Hyvän kohtelun suunnitelmassa on kuvattu selkeästi lapsen oikeudet ja mahdollisuudet kantelun ja valituksen tekoon

Kyllä Ei En osaa sanoa

--	--	--

11. Olen käyttänyt hyvän kohtelun suunnitelmaa omaohjaajatyöskentelyssä

Kyllä Ei En osaa sanoa

--	--	--

12. Olen ohjannut omaohjattaviani lukemaan hyvän kohtelun yksikköni hyvän kohtelun suunnitelman

Kyllä Ei En osaa sanoa

--	--	--

13. Hyvän kohtelun suunnitelmasta on minulle apua työskennellessäni omaohjaajana

Kyllä Ei En osaa sanoa

--	--	--

14. Hyvän kohtelun suunnitelman laatimiseen ovat oman yksikköni lapset voineet osallistua

Kyllä Ei En osaa sanoa

--	--	--

15. Olen itse osallistunut yhdessä yksikköni lasten kanssa hyvän kohtelun suunnitelma laatimiseen

Kyllä Ei En osaa sanoa

--	--	--

16. Hyvän kohtelun suunnitelma on käytössä yksikköni arjessa

Kyllä Ei En osaa sanoa

--	--	--

